

1974-2024

50

מאירס ג'וינט
ברוקדייל

אוגדן לאיגום הידע המחקרי של מינהל של"מ (שיקום, ליווי ומניעה) 2023-2016

יואב לפי זהר אור שרביט

עריכת לשון: סיגל אשכנזי
תרגום לאנגלית (תקציר): דורי ריבקיין
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר

עורכת ראשית: רויטל אביב מתוק

המחקר הוזמן על ידי משרד הרווחה והביטחון החברתי ומומן בסיועו

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל
ת"ד 3886 ירושלים 9103702
טלפון: 02-6557400
brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | אייר תשפ"ד | יוני 2024

תוכן עניינים

i	רקע
i	האוגדן
	פרקי האוגדן
1	1. בני נוער וצעירים בסיכון
1	1.1 בני נוער – תמצית הממצאים
6	1.2 צעירים וצעירות – תמצית הממצאים
11	1.3 תוכניות משולבות לנוער ולצעירים
17	2. נוער בסיכון בהשמה חוץ-ביתית
17	2.1 רשות חסות הנוער – תמצית הממצאים
25	2.2 כנימות ומסגרות חוץ-ביתיות שאינן חלק ממערך המסגרות של רשות חסות הנוער – תמצית הממצאים
34	3. שירות מבחן לנוער – תמצית הממצאים
42	4. חקירות ילדים – תמצית הממצאים
47	5. אוכלוסיות מיוחדות
47	5.1 שורדי זנות וקורבנות סחר - תמצית הממצאים
57	5.2 דרי רחוב – תמצית הממצאים
63	5.3 התמכרויות – תמצית הממצאים
95	6. שירות מבחן למבוגרים – תמצית הממצאים
122	7. יחידות הסיוע שליד בתי המשפט למשפחה ובתי הדין הדתיים – תמצית הממצאים
127	מקורות

חשיפתו של ידע מחקרי נדרשת לעבודתם של אנשי המקצוע בשירותים החברתיים לשם יישום פרקטיקה מבוססת ראיות ומחקר. במשך השנים יזם אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה (מתו"ה) במשרד הרווחה והביטחון החברתי (להלן: משרד הרווחה) מחקרים רבים, והם בוצעו על ידי מכוני מחקר ומוסדות אקדמיים. ידע זה לא היה נגיש דיו לאנשי המקצוע, ולכן השימוש בו מצומצם.

מינהל של"מ (שיקום, ליווי ומניעה) במשרד הרווחה מופקד על מתן שירותי טיפול וכיקוח חברתי, שיקום ומניעה למגוון אוכלוסיות ובהן: קטינים עוברי חוק; אנשים במעגל ההתמכרות, הזנות או העבריינות או הנמצאים בסכנה להתדרדר למצבים אלו. נוסף על כך המינהל מופקד על מתן שירותים למשפחות בסכסוכי גירושין ועל טיפול באלימות במשפחה.

האוגדן

מינהל של"מ ואגף מתו"ה פנו למכון מאיר-סג'וינט-ברוקדייל בבקשה ליצור אוגדן המאגם את כלל הידע המחקרי בתחומי העבודה של מינהל של"מ בשנים האחרונות. זאת כדי להנגיש את ממצאי המחקרים לאנשי המקצוע בשירותים שבאחריות המינהל לצורכי למידה ושיפור השירותים.

האוגדן כולל מחקרים בתחומי התוכן של מינהל של"מ אשר בוצעו ביוזמת משרד הרווחה בין השנים 2016-2023 וכן מחקרים אקדמיים לתואר מוסמך או דוקטור אשר נעשו באישור משרד הרווחה בתחומים אלו באותן שנים. המחקרים באוגדן מסודרים על פי יחידות ואוכלוסיות המינהל. כל מחקר סוכם והודגשו הממצאים העיקריים וההמלצות היישומיות לאנשי המקצוע בתחום. לכל סיכום מחקר צורף, ככל שהתאפשר, קישור למחקר המלא.

כל פרק נפתח בתמצית הכוללת: מאפיינים של התופעה או מאפיינים וצרכים מרכזיים של האוכלוסייה הנדונה בפרק; אתגרים וחסמים מרכזיים אשר עולים מתוך המחקרים בתחום; והמלצות יישומיות.

האוגדן יסייע לאנשי המקצוע במינהל של"מ להעמיק בסוגיות בתחום העיסוק שלהם, להתוודע לפרקטיקות מיטביות וללמוד על תחומי תוכן נוספים המשיקים לעיסוקם. כמו כן אנשי מקצוע אשר מתחילים את תפקידם במינהל, יוכלו להכיר טוב יותר את התחום שאליו הם נכנסים ולשלב בין הפרקטיקה הקיימת ובין ההמלצות העולות מן המחקרים בתחום.

1. בני נוער וצעירים בסיכון

1.3 תוכניות משולבות
לנוער ולצעירים

1.2 צעירים וצעירות

1.1 בני נוער

2. נוער בסיכון בהשמה חוץ-ביתית

2.2 פנימיות ומסגרות חוץ-ביתיות
שאינן חלק ממערך המסגרות של
רשות חסות הנוער

2.1 רשות חסות הנוער

3. שירות מבחן לנוער

4. חקירות ילדים

5. אוכלוסיות מיוחדות

5.3 התמכרויות

5.2 דרי רחוב

5.1 שורדי זנות
וקורבנות סחר

6. שירות מבחן למבוגרים

7. יחידות הסיוע שליד בתי המשפט למשפחה ובתי הדין הדתיים

1. בני נוער וצעירים בסיכון

1.1 בני נוער - תמצית הממצאים

מאפיינים וצרכים

בני נוער בסיכון מתקשים במיוחד במעבר לבגרות ולעולם העבודה

אתגרים וחסמים

קשה לתוכניות הכנה לעולם העבודה להצליח כשאין משאבים ליישוג ולשימור משתתפים, כשהן תוכניות קצרות טווח, כשהן מתמקדות בצורכי המשתתפים יותר מאשר בכוחותיהם, כשאין הכשרה מספקת לצוותים או כשיש תחלופה רבה בצוות

המלצות יישומיות

- להתחיל בהכנת בני נוער בסיכון לעולם העבודה כבר בבית הספר התיכון, למשל בדרך של חניכות
- ליצור שיתוף פעולה בין מערכות המטפלות בנוער מנותק, ובפרט ליצור חיבור בין מערכות החינוך ועולם העבודה
- לשים דגש בפיתוח ההון האנושי וההשכלה הפורמלית – מגיל הנעורים ועד גיל הבגרות, אחרי סיום בית הספר (להקפיד על המשכיות, תיאום ושיתוף פעולה בין מערכות)
- לבנות תוכניות הכנה לתעסוקה על פי מודלים שהוכחו כמוצלחים ובהם: שיתוף פעולה בין מערכות, ליווי לטווח ארוך, הענקת תעודה רשמית, הגדרת אוכלוסיית היעד והתאמת התכנים אליה, הקניית כישורי חיים ומיומנויות רכות, התאמת ההכשרות המקצועיות לצורכי השוק ולהזדמנויות בו, הכללת שכר ותמריצים בתוכניות עבודה
- להמשיך ואף להרחיב את תוכנית 'מתחברים לנוער בחופים', שנותנת מענה לבני נוער ובהם בני נוער בסיכון בחודשי החופש הגדול. וכן להמשיך לעקוב אחר בני הנוער ולסייע להם במקרה הצורך גם אחרי החופשה

תוכניות הכנה לעולם העבודה: לקחים מספרות המחקר ולמידה מתוכנית "מית"ר הבית של סוזן"

שנת פרסום 2017

חוקרות ברכי בן סימון, פאולה כאהן-סטרבצ'ינסקי

מוסד מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל, משרד הרווחה והשירותים החברתיים

מטרות המחקר

1. ללמוד על מאפייני תוכניות מוצלחות להכנת בני נוער וצעירים בסיכון לעולם העבודה
2. ללמוד מתוכנית 'מית"ר הבית של סוזן' בירושלים (מפעל תעסוקה עם אוריינטציה טיפולית-שיקומית המיועד לבני 15-18 על רצף הניתוק) על מצב בוגרי התוכנית, שנים אחדות לאחר סיום השתתפותם בה

שיטת המחקר

סקירת ספרות מן העולם; סקר בקרב בוגרי התוכנית שסיימו אותה שנים אחדות לפני ביצוע המחקר (מדגם קטן של 39 משיבים שלא כולם עמדו בקריטריונים שנקבעו, הגביל את הממצאים האפשריים)

ממצאים עיקריים

תובנות עיקריות מסקירת הספרות:

- הכנת בני נוער וצעירים בסיכון לעולם העבודה צריכה להתחיל כבר בבית הספר התיכון, למשל באמצעות חניכות שיתוף הפעולה בין המערכות המטפלות בבני נוער מנותקים הוא חיוני, בייחוד שיתוף פעולה בין מערכת החינוך לעולם העבודה
- מאפיינים שמייחדים תוכניות מוצלחות: כוללניות; שיתוף פעולה בין מערכות; ליווי ארוך טווח; הענקת תעודה רשמית; הגדרת אוכלוסיית היעד והתאמת התוכנית לצורכי המשתתפים, לתחומי העניין התעסוקתיים שלהם ולכישוריהם; הקניית כישורי חיים ומיומנויות רכות; התאמת תוכני ההכשרה לצורכי השוק ולהזדמנויות בו; עבודה בשכר ותמריצים כספיים; שימוש בגישות התפתחותיות; הצעת תוכניות בתנאי פנימייה המתמקדות בחינוך משקם, בהתנסות בעבודה ובחונכות של מבוגרים
- גורמים המעכבים את הצלחת התוכניות: היעדר משאבים ליישוג ולשמירה על מחויבות המשתתפים לאורך ימים; תוכניות חד-ממדיות או קצרות טווח; התמקדות בצורכי המשתתפים במקום בכוחותיהם; היעדר הכשרה של הצוותים ותחלופה רבה שלהם; חוסר תשומת לב למענים שיקלו את ההשתתפות, למשל אמצעי תחבורה

ממצאים עיקריים מסקר הבוגרים:

- הבוגרים נתרמו בעיקר מרכישת מיומנויות עבודה, מחיזוק השאיפה להתקדם בחיים ומשיפור תחושת המסוגלות
- תחומים שבהם תרומת התוכנית מועטה: מיומנויות לניהול כספים, ידע בתחום העסקי, מידע על זכויות והכנה לקראת הגיוס לצבא
- 67% מן הבוגרים נשארו בקשר עם אנשי הצוות לאחר סיום התוכנית
- בשנה שלאחר עזיבת התוכנית התמודדו רבים עם קשיים בשלושה תחומים לפחות ובמיוחד: מציאת עבודה או מציאת מקומם בעבודה החדשה, קשיים בתחום הרגשי ובתחום החברתי, קושי להתפרנס וקושי למצוא מסגרת לימודים ולהסתדר בה
- 77% מן המשיבים שירתו בשירות צבאי או לאומי, בדומה לשיעור באוכלוסייה היהודית הכללית; 44% רכשו מקצוע בעת שירותם הצבאי ו-20% שירתו כמפקדים; עם זאת כ-40% חוו קשיים בעת השירות בתחום המשפחתי ובתחום הכלכלי, קושי להסתדר עם המפקדים או לציית לכללים
- 47% מן המשיבים מתכננים להשתלב בלימודים השנה הקרובה, ו-62% צופים שבתוך חמש שנים תהיה להם תעודת בגרות

- 66% מן המשיבים עבדו בשכר בחודש האחרון שלפני הסקר, מתוכם 85% היו מועסקים בעבודה קבועה ויציבה
- כ-60% מן המשיבים רכשו מקצוע במסגרת פורמלית כלשהי
- כ-40% לא מקבלים ממקום עבודתם קרן פנסיה, קופת גמל, ביטוח מנהלים או תשלום עבור ימי מחלה, ומחציתם אינם מקבלים חופשה שנתית בתשלום, בניגוד לחוק. חלק לא ידעו אם הם מקבלים את ההטבות הללו
- לעומת צעירים בני גילם, שיעור גבוה יותר מבוגרי התוכנית דיווחו על מצבי לחץ, דיכאון, דאגות שמפריעות לישון, חוסר מרץ ותחושת בדידות; עם זאת מעטים דיווחו על קושי להתמודד עם בעיות, דבר שמצביע על חוסן גבוה למרות הקשיים. החוסן מתבטא גם ברמת תפקוד גבוהה בתעסוקה או בשירות הצבאי, והוא נובע גם מן היכולת להיעזר בגורמים פורמליים (אנשי מקצוע ושירותים) ובלתי פורמליים (כמו חברים ובני משפחה)

מסקנות והמלצות עיקריות

המלצות להמשך פיתוח התוכנית 'מית"ר הבית של סוזן':

- לעודד רכישת השכלה במסגרת התוכנית
- לקדם יזמות (הבוגרים נתרמו אך מעט ממה שניתן בתחום זה בתוכנית)
- לשפר את ההכנה לגיוס לצבא (גם כפלטפורמה לרכישת מקצוע ומיומנויות)
- להגביר מודעות לזכויות ולתנאים סוציאליים
- להכליל רכיב של איסוף מידע שוטף בתוכנית (על בני הנוער, צורכיהם וכוחותיהם) כבסיס לקבלת החלטות ולישיפורים בתוכנית
- להמשיך את התמיכה במשתתפים גם לאחר סיום התוכנית, לפחות בשנה הראשונה לאחר סיומה, ורצוי שגם בטווח הרחוק יותר
- לחדד את מטרותיה ויעדיה של התוכנית

המלצות להמשך פיתוח מנגנונים שיתמכו במעבר לעולם העבודה:

- לשים דגש בפיתוח ההון האנושי בכלל וברכישת השכלה פורמלית בפרט: קידום השכלה אקדמית ומקצועית ופיתוח מיומנויות מתאימות לעולם העבודה הם מפתח להקלת הכניסה של בני הנוער לעולם העבודה ולהצבתם במסלול קריירה. יש לתת על כך את הדעת ברמה המערכתית ולפתח מדיניות ודרכי פעולה, כגון הרחבת המענים בתחום ההשכלה וההכשרה המקצועית עד גיל 25 או יצירת שיתוף פעולה עם גורמים בצבא או עם מפעילי תוכניות לחיילים משוחררים בתחום השלמת השכלה
- לשפר את הגישה של בני הנוער למידע על קריירה כדי לתמוך בקבלת החלטות מושכלת, בין היתר בהתאם לצורכי המשק
- ליצור שיתוף פעולה בין מערכות: להבנות את תקופת המעבר כרצף כדי לשפר את הכנת התלמידים לתעסוקה – לארגן שיתוף פעולה בין בתי ספר למקומות עבודה; הכנת תוכניות לימודים בשיתוף עם מעסיקים כדי שבני הנוער יפיקו את מרב התועלת מתקופת ההתנסות בעבודה

קישור לדוח המחקר

שנת פרסום 2019

חוקרות דנה רוזן, מור שגיא, עידית מני-איקן

מוסד מכון הנרייטה סאלד, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, 360° התוכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון, משרד החינוך, משרד הבריאות, משרד העלייה והקליטה, המשרד לביטחון פנים

מטרת המחקר

לבחון את הפעילות של תוכנית 'מתחברים לנוער בחופים'

שיטת המחקר

המחקר נערך בקיץ 2018 באמצעות שילוב של שיטות מחקר – נאספו בו נתונים בכלי מחקר כמותיים ואיכותניים במתחמי ההפעלה של התוכנית:

- קבלת נתונים מנהליים מצוות התוכנית על 3,496 בני נוער בגילים 15-18 שנערכה עימם שיחה ראשונית
- ראיונות טלפוניים עם מנהלי התוכנית בכל מתחם
- ביקור בשישה מתחמים (תצפית, שיחה עם איש צוות ושיחות עם בני נוער)
- שאלונים פתוחים למחצה לצוות התוכנית (38 משיבים)
- שאלונים לבני הנוער (285 משיבים)

רקע

תוכנית 'מתחברים לנוער בחופים' פועלת כארבעה שבועות בחודשי הקיץ כדי לספק מענה לבני נוער במצבי סיכון בחופים ובמרכזי בילוי בערים מרכזיות. התוכנית מבוססת על יצירת קשר בלתי פורמלי ובלתי אמצעי בין בני הנוער לאנשי המקצוע ולמתנדבי התוכנית. אלו פועלים בעיקר בתחומי מתחם מוגדר שכולל פינות ישיבה ומשחקים, פעילויות חווייתיות ועוד. הצוות עורך גם פעילויות יישוג בלילות מחוץ למתחם שמטרתן לאתר בני נוער במצבי סיכון. במתחם פועל גם עובד סוציאלי המשכי קשר שאחראי ליצירת רצף טיפולי ולהפניית בני נוער לשירותי הרווחה והחינוך ביישובם. ב-2018 פעלו שבעה מתחמים: באילת, בגולן (חוץ לבנון), בטבריה (חוץ שקמים), בירושלים, בעכו, בצפת ובתל אביב. מטרת המתחמים ואופני הפעולה בהם דומים זה לזה לצד מאפיינים הייחודיים לכל אחד מהם, כמו אוכלוסיית היעד, גודל המתחם ומשך הפעילות. המטרות המרכזיות של התוכנית הן: מניעת סיכונים והתנהגויות מסכנות (מחוץ למתחם. בין היתר, מניעת שימוש באלכוהול ובסמים); מתן מענה מידי לבני הנוער (אוזן קשבת, שיחה ודמות מבוגר אחראי הנמצא במתחם ויכול לסייע לטפל בבעיות) ומתן מענה לטווח ארוך באמצעות הפניה להמשך קשר אחרי הביקור במתחם

ממצאים עיקריים

הצוות במתחמים

95% מאנשי הצוות שהשיבו לשאלון סברו שהתוכנית השיגה את מטרותיה במידה רבה; לדברי מנהלי המתחמים, הצוותים במתחמים מיומנים ומקצועיים, בעלי ניסיון עשיר בתחומי החינוך והטיפול, ויש לכך תרומה ממשית להצלחת המתחם; מרבית אנשי הצוות שהשיבו לשאלון (59%) ציינו שימי ההכשרה שעברו תרמו להם במידה רבה; אחת ההצעות המרכזיות לשיפור ההכשרה – הוספת הכשרה מעשית והכשרות דיכרנציאליות ומותאמות לצוות, לדוגמה על פי ותק העובדים ואופי המתחמים; גורמים רבים משתפים פעולה כדי לערוך את פעילות המתחם (גורמים טיפוליים, גורמי אכיפת חוק וגורמים של הרשות המקומית); היו מנהלים שהדגישו את חשיבות שיתוף הפעולה מתוך תפיסה הוליסטית של תפקיד המתחם.

הסיבות של בני הנוער להגעה למתחם ודרכי יישוג ואיתור

סיבות ההגעה המרכזיות הן חיפוש אחר תעסוקה מהנה, מקום בילוי בטוח ואוזן קשבת. למתחם יש מאפיינים המושכים אליו בני נוער כגון האווירה, המדריכים, העיצוב, בני נוער רבים שמבלים שם והכיבוד. דרך יישוג מרכזית של בני הנוער היא צוותי יישוג המסתובבים מחוץ למתחם בכל ערב; הצלחת היישוג משמעה הבאה של בני נוער רבים למתחם ומתן מענה לבני נוער מחוץ למתחם; כמו כן 52% מבני הנוער מגיעים באופן עצמאי בעקבות המלצה של חברים שביקרו במתחם. 76% מבני הנוער שהגיעו למתחם פנו ביוזמתם לצוות במתחם וביקשו לשוחח.

התמודדויות שחווים בני הנוער והתנהגויות סיכון

נושאי השיחה העיקריים עם בני הנוער: הלימודים, החופש והבילויים, המשפחה ושיחות היכרות; קשיים מרכזיים שעלו בשיחות – קשיים רגשיים-חברתיים, היחסים עם ההורים ועם בית הספר; מרבית בני הנוער דיווחו כי לא נתקלו כלל בהתנהגויות סיכון במתחם; אנשי הצוות דיווחו על יותר התנהגויות סיכון בתוך המתחם מאשר בני הנוער, אך גם הם נתקלו בהן במידה מועטה; התנהגויות סיכון מחוץ למתחם – נדמה ששיחות גבוהה יותר יש הבדלים בין תפיסות בני הנוער לבין אנשי הצוות, כשהאחרונים דיווחו על התנהגויות סיכון רבות יותר; מרבית בני הנוער (60%) ציינו כי הרגישו בטוחים במידה רבה להסתובב בלילה באזור שמחוץ למתחם; יותר ממחצית בני הנוער (58%) ואנשי הצוות (63%) חושבים שפעילות במתחם יכולה להפחית במידה רבה התנהגויות מסכנות בסביבה החיצונית למתחם.

המשכי קשר

למרבית בני הנוער (77%) לא נדרש המשך קשר, על פי שיקול הדעת של צוות התוכנית (יש הבדלים בין המתחמים בהיקף הצורך בהמשכי קשר); חלק ממנהלי המתחמים תפסו את המשך הקשר עם בני הנוער כמטרה העיקרית של התוכנית, ואילו אחרים הביעו ביקורת על המרכזיות של המשכי הקשר במטרות התוכנית.

תרומת המתחם ושביעות רצון

לדעת בני הנוער התרומה המרכזית של המתחם היא תקשורת בין-אישית המתרחשת בו (ההקשבה והיעוץ מצד הצוות, הזדמנות לשוחח בנעימים עם חברים ועם הצוות והזדמנות להיכרות עם בני נוער נוספים). לכך נוספו הנאה מן הפעילויות והמשחקים שהמתחם מציע ותחושת הביטחון שהוא מספק; גם לדעת הצוות התרומות המרכזיות הן הקשב והשיח המכיל; כמעט כל בני הנוער שהשיבו (97%) העידו שיחזרו לבקר במתחם, ומרביתם (75%) ציינו שימליצו עליו לחבריהם.

אתגרים

האתגרים העיקריים שהעלו אנשי הצוות נוגעים להתמודדות עם התנהגויות ומצבי סיכון ולעבודה עם בני הנוער: יצירת קשר, התמודדות עם מורכבות חייהם ומציאת דרך לעזור להם למרות סירובם. עוד אתגרים נוגעים להתמודדות עם קשיים טכניים ולוגיסטיים בהפעלת המתחם ולעבודה עם גורמים חיצוניים.

מסקנות והמלצות עיקריות

ההמלצות העיקריות של בני הנוער והצוות:

- הוספת תכנים ופעילויות להעשרת המתחם
- הרחבת זמני פעילות המתחם
- הגדלת משאבים לפעילות, ובייחוד הוספת כוח אדם מקצועי, מנוסה וקבוע
- שיפור שיתוף הפעולה עם הרשות המקומית לקידום המשכי הקשר

קישור לדוח המחקר

1.2 צעירים וצעירות - תמצית הממצאים

מאפיינים וצרכים

ריבוי צעירים וצעירות במצבי סיכון ומצוקה. בין היתר, נזכרו מצוקות וקשיים בתחומים האלה: לימודים, תעסוקה, מצב כלכלי, דיור ומצב רגשי וחברתי

אתגרים וחסמים

- ריבוי אתגרים בתחומי התעסוקה, ההשכלה והדיור, וכן קשיים רגשיים, אישיים ועוד
- הבדלים בין רשויות מקומיות בכריסת שירותים וברמתם
- תת-תקצוב שיטתי של שירותי רווחה לצעירות ובעיות רבות במודל התקצוב שלהם ובשיטת ההועדות

המלצות יישומיות

- להמשיך ולהרחיב את תוכנית 'יתד', שהגדילה מאוד את היצע המענים לצעירים וצעירות בסיכון, לנוכח נתונים חיוביים ראשוניים במדדים בתחומי התעסוקה, ההשכלה, הדיור ושביעות הרצון מן החיים בקרב מי שקיבלו שירותים במסגרת התוכנית (לעומת מי שלא נעזרו בה) – חשוב במיוחד להשלים מענים חסרים בתחומים: השלמת השכלה, הכשרה מקצועית, קשרים עם מעסיקים, טיפול רגשי או פסיכולוגי, לינת חירום, דירות מעבר וסיוע בשכר דירה; מענים לצרכים ייחודיים של צעירים מן האוכלוסייה הערבית והחרדית
- להקים ועדה משותפת למשרד הרווחה והביטחון החברתי, לשלטון המקומי ולפורום ארגוני צעירות כדי למצוא פתרונות לתקצוב הולם של שירותים
- ליישם המלצות על מודל התקצוב, התקשרות עם עמותות ומודל ההועדות כדי לפתור תת-תקצוב ובעיות בתזרים כספי הפוגעים בהיקף השירותים ובאיכותם
- לשקול מודל של מימון תואם דיפרנציאלי כדי לאפשר שירותים איכותיים ומספיקים גם ברשויות מעוטות תקציב
- לשפר את השקיפות בנוגע לסעיפי התקציב ולחלוקתו לקבוצות השונות באוכלוסייה

שנת פרסום 2016

חוקרות נוגה דגן-בוזגלו, יעל חסון

מוסד מרכז אדווה, איתך-מעכי, נראות – פורום ארגוני צעירות (בשיתוף קרן גנדיר)

מטרות המחקר

1. לבחון את מודל התקצוב של תוכניות לצעירות בישראל
2. ליצור שיתוף פעולה בין משרד הרווחה לעמותות המפעילות ומפתחות שירותים גם בתחום התקצוב

שיטות המחקר

- סקירת שירותים ושחקנים מרכזיים בתחום
- ניתוח תקציבים והליכי תקצוב

ממצאים עיקריים

▪ בעיות בתקצוב:

- תת-תקצוב שיטתי של שירותי רווחה לצעירות, ולכן חלק מן העלויות החיוניות מושג דרך קבע על העמותות המפעילות (כגון עלויות הכשרת צוותים, תחזוקת מבנים, יישוג ושיוך צעירות לרשויות מקומיות – קביעה איזו רשות מקומית אחראית למימון השירות שהן מקבלות). העמותות נאלצות למצוא מימון משלים לזה של המשרד
- מכרזים רבים כוללים חלקיקי משרות. הם מקשים על גיוס עובדות איכותיות, יוצרים לעיתים העסקה פוגענית ומביאים לתחלופה רבה של עובדות
- קושי בגיוס עובדות מנוסות בגלל תעריף העסקה נמוך של העובדות הסוציאליות בעמותות; העובדות אינן מתגמלות על ותק וניסיון
- משרד הרווחה מתקצב שירותים על בסיס קטגוריות של מצבי סכון. התקצוב הזה מקשה על עמותות המפעילות שירותים שמבוססים על מענה רב-תחומי ולא על חלוקה לסוגי סיכון מסוימים

▪ בעיות בשיטת ההועדות:

- הקשיים הרבים באופן היישום של ההועדות הביאו את העמותות והרשויות המקומיות לפתח מעקפים שיאפשרו הפעלה רציפה ולא ידרשו מימון ביניים גבוה, והפתרון הזה יצר חוסר אמון בין העמותות למשרד
- שיטת התקצוב כרוכה בסרבול בירוקרטי, אינה מתאימה לניידות של צעירות ולנתק שיש לפעמים בין הצעירה לרשות המקומית ומטילה על העמותות עבודה רבה שאינה מתוקצבת
- נוצרים פערי זמן גדולים בין מתן השירות למועד קבלת התשלום עבורו. לצד התקצוב המינימלי יכולת העמותות להשיג מימון ביניים היא קריטריון מרכזי הן בהחלטת העמותה לגשת למכרז הן בסיכוייה לזכות בו – הקריטריון של מקצועיות ומומחיות נדחק לטובת הקריטריון הכלכלי ומטה את המכרזים לטובת 'שחקנים' גדולים. המציאות הזו צורמת במיוחד כשמדובר בשירות חדשני שפותח על ידי המגזר השלישי, אומץ על ידי משרד הרווחה והוצא למכרז, אך העמותה שפיתחה אותו ומומחית בו אינה מצליחה לעמוד בתנאי המכרז להפעלתו

- **פערים בפריסת שירותים ובאיכותם:** יש פער גדול בין רשויות מקומיות ביכולת שלהן להעמיד מימון תואם למשרד הרווחה. הפער הזה גורם לפער בפריסת השירותים ובאיכותם. בולט במיוחד חסרונם של שירותים ביישובים ערביים
- **חוסר שקיפות:** תקציב נוצ"ץ (שירות לנוער, צעירים וצעירות) מצוי בסעיפים כלליים שאינם מאפשרים פילוח מגדרי מלא של השירותים, ויש קושי להבחין בין שירותים לנערות עד גיל 18 לבין שירותים לצעירות; גם אי אפשר לזהות תקציבים עבור קבוצות אוכלוסייה מסוימות כמו צעירות ערביות ועולות

- **ועדה משותפת:** יש להקים ועדה משותפת למשרד הרווחה, לשלטון המקומי ולפורום ארגוני צעירות לשם דיון ומציאת פתרונות לתקצוב השירותים
- **שקיפות:** לפרסם פירוט של התעריפים וההיגיון המנחה את התקצוב; לשפר איסוף נתונים ופילוחם על פי מגדר ועל פי קבוצות אוכלוסייה נוספות
- **שיטת התקצוב באמצעות הועדות:** להקים מערכת ממוחשבת להזנת נתונים משותפת למשרד הרווחה, לרשויות המקומיות ולמפעילי השירותים כדי לייעל את אישור התקציבים ואת הפיקוח ולקצר את התהליך; להקצות תקציב חודשי המבוסס על ממוצע נוכחות צעירות בפרויקט ברבעון הקודם, ולדחות את ההתחשבות הסופית לסיום שנת הפעילות – הדבר יקנה לעמותות זמן ממושך יותר להליך הוצאת ההועדות ללא צורך במימון ביניים; להגדיל את התקורה למפעילי השירותים באופן שיאפשר הקצאת כוח אדם להליך השיוך לרשות המקומית והוצאת טפסי ההועדות
- **סוגיית תת-התקצוב:** לבחון מחדש את רכיבי השירות הנכללים בתקצוב ולהכליל רכיבים הכרחיים לשירות שאינם מתקצבים כיום, כגון הכשרות, מחשוב ואחזקת מבנים; לשוב ולבחון גם את שיעורי המשרות ורמות השכר שמתקצבים במכרזים
- **דרכי ההתקשרות של המשרד עם העמותות:** לבחון מחדש את המודלים להתקשרות עם עמותות, למשל הארכת משך ההתקשרות והגמשת מודל המיזם המשותף, באופן שיאפשר מימון שירותים של יותר מ-50% מצד משרד הרווחה
- **פריסת שירותים ופערי מימון בין רשויות:** לשקול מדיניות של מימון תואם דיפרנציאלי, כלומר בהתאם ליכולת הרשויות, בדומה למודל שמיושם בתוכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון (מימון תואם של 10% מצד רשויות ששייכות לאשכולות חברתיים-כלכליים נמוכים, במקום 25% כמקובל ברוב שירותי הרווחה)

קישור לדוח המחקר

איך מודדים השפעה ותוצאות? מערך המחקר והמדידה של יתד¹

שנת פרסום	2021
חוקרים	יובל פלדי, דרור ולק, יפית סולימני-אעידן, חיה יצחקי
מוסד	בתוך: יתד – סיכום 5 שנים, 2016-2021, דוח שנתי 2021 (פרסום של משרד הרווחה והביטחון החברתי והג'וינט)

מטרות המחקר

1. למדוד ולהעריך את היעילות ואת המועילות של המרכיבים המערכתיים של התוכנית
2. למדוד ולהעריך את תוצאות התוכנית ברמת הפרט לפי השינוי שחל במצבם של הצעירים המשתתפים בתוכנית

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת:

- שאלוני מעקב ל-430 צעירים המשתתפים בתוכנית (בשלוש נקודות זמן)
- שאלון ל-180 עובדי יתד והתוכניות
- ראיונות עומק עם 60 צעירים, 50 עובדי יתד ותוכניות, 20 נציגי שותפים ממשרדי הממשלה ומהמגזר השלישי ו-35 מנהלי מחלקות רווחה וראשי צוותים ברשויות מקומיות

רקע

'יתד' היא תוכנית בין-משרדית ובין-מגזרית הפועלת בהובלת משרד הרווחה וג'וינט-אשלים ומרכזת פעילות מתואמת ומשותפת בין 11 משרדי ממשלה, שלוש רשויות ממשלתיות, השלטון המקומי, ארגונים חברתיים אזרחיים ופילנתרופיה. מיום הקמתה ועד לפרסום הדוח הוענקו שירות ל-64,345 צעירים בסיכון או במצוקה. ממצאי המחקר ומסקנותיו המובאים כאן לקוחים מתוך פרק העוסק במחקר המלווה בדוח שהוציאו מובילי התוכנית. זהו דיווח תמציתי למדי ולא דוח מחקר מלא, לכן אי אפשר לבחון בו באופן מלא את שיטת המחקר ואת הממצאים.

ממצאים עיקריים

- בפרק זמן קצר יחסית נוספו לתוכנית יותר מ-100 תקנים של עובדי צעירים ברשויות המקומיות
- תוכנית יתד הפכה את הטיפול בצעירים לפרופסיה מובחנת וייחודית בשירותי הרווחה באמצעות תוכניות לצעירים, הכשרות לעובדים וחשיפת התחום למנהלים ולראשי צוותים באגפי הרווחה ברשויות המקומיות
- בתוכנית פותח מודל עבודה נכון, רלוונטי ובעל תועלת רבה של שותפות בין-משרדית ובין-מגזרית. התוכנית העלתה את המודעות לצורכיהם הייחודיים של צעירים במצבי סיכון ויצרה שותפויות בין גופים שפעלו לבדם בזירה כדי לסייע לאוכלוסיית הצעירים במצבי סיכון ולפתח עבורם רצף שירותים שמספק להם מענה הוליסטי
- תוכנית 'יתד' בשיתוף עם משרדי ממשלה נחלצו לסייע במציאת פתרונות חירום עבור צעירים בסיכון בתקופת מגפת הקורונה. למרות זאת הייתה למגפה השפעה שלילית על אוכלוסיית הצעירים בסיכון
- למרות ההשפעה השלילית של מגפת הקורונה, התוכנית השפיעה לחיוב על צעירים שקיבלו מענה בתשעה מתוך 23 מדדים ברמת הפרט לעומת צעירים שלא קיבלו מענה במסגרת התוכנית. המדדים נבדקו בקרב הצעירים במשך 18 חודשים בממוצע ובהם מדדים בתחומים אלו:
תעסוקה: יציבות בשיעור התעסוקה של צעירים שקיבלו מענה בתוכנית, לעומת ירידה מובהקת בקרב מי שלא קיבלו מענה כזה (לא נמצאו הבדלים במדדים אחרים בתחום התעסוקה – התמדה בעבודה, היקף התעסוקה ושביעות הרצון מהעבודה)
- לימודים: עלייה מובהקת בשיעור הצעירים במסגרת לימודית, בעיקר בקרב מי שקיבלו מענים בתוכנית (מ-32% ל-49%), לעומת אלו שלא קיבלו מענים בתוכנית; עלייה מובהקת בשיעור בעלי תעודת בגרות בקרב מקבלי מענים בתוכנית (מ-61% ל-66%), לעומת ירידה בקרב צעירים שלא קיבלו מענה בתוכנית; עלייה מובהקת בשביעות הרצון של צעירים ממצב לימודיהם (מ-75% ל-79%, לעומת ירידה מובהקת אצל מי שלא קיבלו מענה זה)

¹ דוח המחקר המלא לא פורסם. המידע מובא על בסיס ממצאים שהובאו בפרסום של משרד הרווחה וארגון הג'וינט.

כלכלה: עלייה מובהקת בשיעור הצעירים שיש להם הכנסה קבועה (מ-72% ל-75%) בקרב מי שקיבלו ליווי מתמשך של עובד 'יתד', לעומת צעירים שלא קיבלו ליווי כזה (לא נמצאה השפעה של התוכנית על מדדים אחרים כגון גובה ההכנסה, שיעור החובות והיכולת לכסות הוצאות שוטפות)

דיוך: ירידה מובהקת בשיעור הצעירים שלא היה להם היכן לגור (מ-13% ל-9%), בקרב צעירים שקיבלו מענה בתחום הדיור וליווי מתמשך של עובד יתד, בהשוואה לצעירים שלא קיבלו מענים אלה; עלייה מובהקת בשיעור הצעירים המרוצים ממצב הדיור שלהם (מ-72% ל-77%), בקרב צעירים שקיבלו מענה בתחום הדיור וליווי מתמשך של עובד יתד, בהשוואה לצעירים שלא קיבלו מענים אלה (לא נמצאה השפעה על יציבות/תחלופת דיור)

חברת-רגשי: עלייה מובהקת בשיעור שביעות הרצון מן החיים בקרב צעירים שקיבלו ליווי מתמשך של עובד 'יתד' (מ-75% ל-80%), לעומת ירידה מובהקת בקרב צעירים שלא קיבלו ליווי כזה. עם זאת לא נמצאה השפעה של התוכנית במדדים נוספים בתחום זה: רווחה נפשית, תחושת מסוגלות עצמית, ציפיות לעתיד, תחושת קרבה להורים, תחושת בדידות ותמיכה חברתית

מסקנות והמלצות עיקריות

- ליצור תהליכי עבודה לתוכנית 'יתד' ולהטמיעם ולהגדיר תחומי אחריות למימוש תוכניות ומענים משותפים למשרדי הממשלה ולארגוני מגזר שלישי
- להדק את הקשרים ולהעמיק את השותפות בין עובדי 'יתד', עובדים בתוכניות ברשויות המקומיות ועובדי צעירים בעמותות ובארגונים מן המגזר השלישי
- להקים פורום רשותי בכל רשות מקומית בהובלת עובד 'יתד' ובהשתתפות אנשי מקצוע העוסקים בצעירים במצבי סיכון, כדי למקד את העבודה ולפתח מענים משותפים
- להשלים מענים חסרים לצעירים בתחומים האלה: השלמת השכלה, הכשרה מקצועית, קשרים עם מעסיקים, טיפול רגשי/פסיכולוגי, לינת חירום, דירות מעבר וסיוע בשכר דירה
- לפתח תוכניות ומענים ייעודיים לצעירים במצבי סיכון מן האוכלוסייה הערבית ומן האוכלוסייה החרדית

קישור לדוח המחקר

1.3 תוכניות משולבות לנוער ולצעירים

מחקר הערכה לתוכנית 'בתים חמים' לנערות וצעירות בסיכון

שנת פרסום 2016

חוקרים אמוץ פרלמן, רמי כהן, יותם רוזנר

מוסד משרד הרווחה והשירותים החברתיים, האגודה לבריאות הציבור

מטרות המחקר

- לבחון את היעילות של מגוון מודלים של 'בתים חמים' בקידום הנערות שמטופלות בהם:
 - לבחון את השינוי במדדי הצלחה (עמדות והתנהגות) של הנערות בתקופת שהותן בבית החם ושישה חודשים לאחר מכן
 - לבחון את הקשר בין מאפייני הבתים החמים (מודל ההפעלה, הגורם המפעיל, ומודל הגיוס של הנערות והצעירות – האם הן נכנסות לבתים במועד אחיד או בזמנים שונים?) ובין מידת השינוי במדדי ההצלחה של המטופלות
 - לבחון את הקשר בין גורמים סוציו-דמוגרפיים של המטופלות (מאפיינים קהילתיים, משפחתיים וחברתיים) ובין מידת השינוי במדדי ההצלחה של התוכנית
 - לבחון את שביעות הרצון של הנערות מן הבתים החמים ותוכניהם
- לפתח כלי מעקב לבחינת ההתקדמות האישית של נערות השוהות בבית חם

שיטת המחקר

שיטת המחקר כמותית בעיקרה וכוללת שאלונים שהועברו לנערות בשלושה מועדים: בתחילת שהייתן בבית החם, כעבור שנה ולאחר שנה וחצי מכניסתן לבית. השאלונים הועברו ל-390 נערות ב-33 בתים חמים בשנים 2013-2015. השאלונים כללו שאלון התנהגות, שאלון עמדות, שאלון קשרים אישיים, שאלון סוציו-דמוגרפי ושאלון שביעות רצון מעבודת הבית החם.

רקע

'בית חם' הוא מסגרת טיפולית המספקת מענה לצרכים של נערות בנות 13-18, ובפרט לנערות במצבי סיכון ומצוקה. ברחבי ישראל פעלו בעת עריכת המחקר כ-170 בתים חמים אשר סיפקו מסגרת לאלפי נערות ממגוון קבוצות באוכלוסייה. בתים אלה הופעלו על ידי כמה מפעילים בכמה מתכונות הפעלה.

ממצאים עיקריים

- נמצא שיפור מובהק במדידות בין המועד הראשון לשלישי הן במדדי התנהגות הן במדדי עמדות (השיפור הבולט ביותר – בין המועד הראשון לשלישי; בין הראשון לשני נמצא שיפור מתון ולא מובהק)
- בבחינת יעילות מודל ההפעלה (מודל של יומיים בשבוע לעומת מודל של שלושה ימים בשבוע) לא נמצא מתאם בין סוג המודל ובין השיפור במדדי ההצלחה. כלומר, אין יתרון להפעלת הבית החם שלושה ימים בשבוע על פני מודל של הפעלה בת יומיים בשבוע
- לא נמצא מתאם בין הגורם המפעיל (הרשות המקומית לעומת עמותות פרטיות) ובין השיפור במדדי ההצלחה
- לא נמצא מתאם בין מודל גיוס הנערות לבתים (במועד אחיד או בזמנים משתנים) ובין השיפור במדדי ההצלחה
- נמצא הבדל מובהק בין מידת השיפור במדדי ההצלחה של נערות בבתים החמים באוכלוסייה היהודית ובין מידת השיפור בבתים החמים באוכלוסייה הערבית: השיפור במגזר היהודי היה גדול יותר
- ב'בתים חמים' בערים חל בקרב הנערות שיפור רב יותר באופן מובהק מאשר בקרב נערות שטופלו ב'בתים חמים' ביישובים קהילתיים
- נמצאה שביעות רצון גבוהה מאוד בקרב הנערות מעבודת הבתים החמים הן מבחינת אנשי הצוות הן מבחינת התכנים המקצועיים

מסקנות והמלצות עיקריות

תוכנית הבתים החמים היא תוכנית אפקטיבית, ויש לה השפעה רבה על נערות במצוקה בהעצמתן, בחינוכן ובמתן מענה לצורכיהן, וזאת ללא קשר ברור למאפיינים של הפעלת הבתים כמו מודל ההפעלה, הגורם המפעיל או מודל הגיוס לבית החם.

מערכת לתכנון התערבות ולמידת תוצאות בשירות "נוצץ": פיתוח רעיוני ותובנות מן ההתנסות – שלב א

שנה 2016

חוקרים טל ארזי, נועה שר

מוסד מכון מאיר-ג'וינט-ברוקדייל

מטרת המחקר

פיתוח והטמעה של מערכת לתכנון התערבות ולמעקב אחר תוצאות עבור השירות לנוער, צעירות וצעירים של משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים

שיטת המחקר

- פיתוח החלק הראשון של שאלון לתכנון התערבות ולמידת תוצאות
- פיתוח שאלון למילוי עצמי של לקוחות השירות, התומך בשיתופם בתהליך
- מחקר מלווה של התגובות להתנסות בשימוש בשאלון ב-30 מיחידות השירות

רקע

העבודה נעשתה כחלק מן הפיילוט להטמעה ולהשגרה של 'חשיבה תוצאתית' בכל היחידות והמערכים של משרד הרווחה והביטחון החברתי. דוח זה מתייחס לשלב הראשון בפיילוט

ממצאים עיקריים

- נדמה כי המודל של מערכת לניהול מידע על לקוחות המבוססת על עקרונות החשיבה התוצאתית, הוא ישים
- ממשוב העובדים עלה כי עמדותיהם על חשיבה תוצאתית ומערכות התומכות בתכנון התערבות, הן חיוביות בעיקרן, והם מאמינים כי הם יכולים לצאת נשכרים משילוב מערכת כזו בעבודתם ולהשתמש בה ככלי שיסייע בתהליכי חשיבה ותכנון ויתרום ללקוחות ולשירות
- למרות קשיים שאפיינו את שלב הפיילוט, נאסף מידע עשיר ומלא, וניכר כי מרבית העובדים התאמצו והקדישו מחשבה במילוי השאלונים. ניתוח שנערך על בסיס הנתונים שנתקבלו מדגים כי המערכת מאפשרת לקבל תמונת מצב מקיפה ועדכנית על כלל הלקוחות או על פילוחים לפי דרישה, וכן לזהות קבוצות סיכון ייחודיות
- המערכת מאפשרת גם להיעזר במידע שהוזן בה כדי ללמוד על שיקול הדעת של העובדים בבחירת התערבויות
- בעתיד, עם הוספת שאלון למילוי המשך, תתאפשר קבלת תמונת מצב הן על הקשר בין התוכניות המתוכננות ליישומן בפועל הן על תוצאות ההתערבויות

קישור לדוח המחקר

מערכת לתכנון התערבות ולמדידת תוצאות בשירות נוצ"ץ: פיתוח רעיוני ותובנות מן ההתנסות – שלב ב

שנה 2018

חוקרים טל ארזי, רינת נמר-פורסטנברג

מוסד מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל

מטרות המחקר

- פיתוח רעיוני של מערכת לתכנון התערבות ולמדידת תוצאות המותאמת לשירות נוצ"ץ, והצגת התרומות האפשריות שלה
- בדיקת היעילות השימוש במערכת, תגובות העובדים הסוציאליים ועמדותיהם על המערכת על פי עקרונות החשיבה התוצאתית, שהיא הבסיס לה
- קבלת מידע ראשוני על מאפייני הלקוחות וצורכיהם, וכן על הגדרת התוצאות הרצויות ועל דרכי ההתערבות שנבחרו על ידי העובדת הסוציאלית (דגש במטרה זו הושם בעיקר בשלב א)

שיטת המחקר

- שלב ב כלל פיתוח רכיבי מעקב אחר יישום ההתערבות שתוכננה, מדידת תוצאותיה במערכת ועדכון ההתערבות בהתאם להן
- מעקב אחר התנסות העובדים ברכיבים אלו באמצעות שימוש במערך מחקר איכותני שכלל משוב בקבוצות מיקוד וניתוח חקרי מקרה

רקע

דוח זה מתייחס להמשך העבודה שעיקריה תוארו לעיל (שלב א), והוא מסכם את שני שלבי הפיילוט. הפיילוט עבר עם השנים שינויים רבים, ואלו משתקפים בדוח זה. עקרונות המערכת שפותחה במסגרת הפיילוט הם: (1) יצירת תשתית המסייעת להטמעת עקרונות החשיבה התוצאתית – תכנון שיטתי ומנומק, מעקב אחר יישום ההתערבות ואחר התוצאות לצורך שימוש מושכל במידע (עבודה לפי 'המודל הלוגי', צורך בהנמקה בצמתים של הפעלת שיקול דעת וקבלת החלטות, אפשרות למדידת תוצאות ברמת השדה וברמת המטה ולניטור אחר יישום ההתערבות, תכנון התערבות בשיתוף הלקוח); (2) התאמה מרבית לזירת שירותי הרווחה ולצרכים של השדה והמטה (איסוף מידע המיוצג באופנים שונים – כמותי ומחולק לקטגוריות לצד נרטיבי והוליסטי, חלופת ה'אחר' במענה לשאלות סגורות בתוספת אפשרות פירוט, הכרה באפשרות של מידע חלקי וחסר, יישומיות והקלה על העובדים). המערכת כוללת שלושה חלקים: הערכת מצב, תכנון התערבות ומעקב אחר יישום ההתערבות ותוצאותיה.

ממצאים עיקריים

- הנתונים הכמותיים שהופקו בשלב א אפשרו לקבל תמונת מצב עדכנית על לקוחות השירות ועל דרכי ההתערבות עימם על פי מודל לוגי, כבסיס לגיבוש מדיניות ולפיתוח מענים
- שלב ב אפשר זווית ראייה מעמיקה יותר על חוויית העובדים ועל עמדותיהם בנוגע להתנסות הכוללת במערכת הניסיונית: נמצא יחס חיובי בעיקרו הן בנוגע לחשיבה התוצאתית הן בנוגע ליישום עקרונות העבודה השוטפת באמצעות המערכת הממוחשבת
- המשוב שהתקבל מן העובדים בשני שלבי הפיילוט העלה תובנות חשובות על העקרונות שצריכים להנחות מערכת לתכנון התערבות ולמדידת תוצאות, ולצד זה הודגש הצורך בשיפור התשתית הטכנולוגית והארגונית התומכת במערכת
- מדברי העובדים ניכר כי המודל ישים וכי המערכת נותנת מענה הן לעובדי השדה הן לצורכי המטה לצד התחשבות במתח המובנה בין הצרכים של הדרגים השונים
- העובדים העלו סוגיות שיש לתת עליהן את הדעת בכל הקשור לכלי עצמו, לתהליך ההטמעה, לעבודה השוטפת עם המערכת ולמהלך הפיילוט
- העובדים השתמשו במערכת ברצינות ובתשומת לב, והנימוקים שלהם לבחירות ההתערבות היו מוגדרים היטב וברוח החשיבה התוצאתית

ממצאי המחקר הניבו המלצות יישומיות רבות הן בנוגע לכלי שפותח בפיילוט זה הן בנוגע לפיתוח מערכות עתידיות:

- עלו המלצות הקשורות לעבודה השוטפת כמו אופן ההתמודדות עם מעקב אחר נערים שלא נמצאים במסגרות הפנימיות של השירות או שמטופלים אצל כמה גורמים בו-זמנית; הכרעה בנוגע לתפקיד ולתחומי האחריות של ה-case manager (מתאם טיפול); מתן הנחיות ברורות לאופן מילוי השאלון ולהעברה סדורה של המידע בין הגורמים, וכן לעיתוי ולתדירות מילוי השאלון – מילוי בפרקי זמן קבועים מראש לעומת מילוי תלוי מקרה; אפשרות לעדכון שוטף של מידע במערכת, מעקב בפרקי זמן קצרים וניהול משימות נגיש ומעשי כאמצעי משלים למילוי המעמיק
- עלה הצורך בכלי סינון ראשוני שיכלול הערכת מצב כללית, ועל פיה ייקבע אם יש למלא הערכת מצב מפורטת ולהעמיק את האבחון
- יש הכרח להמשיך לפתח את מימוש ערך שיתוף הלקוחות בתכנון ההתערבות – את האופן שבו אפשר לעודד שותפות איתם ולבטא את צורכיהם
- המלצות הקשורות למהלך הפיילוט: בעתיד מומלץ להתניע את תהליך הפיילוט רק כאשר יש תשתית מחשובית ייעודית ולהימנע משימוש בתוכנות שאינן ייעודיות ובפתרונות זמניים המובילים לתקלות ומשפיעים על חוויית המשתמשים, על היקף המידע המתקבל ועל איכותו; יש לשאוף לתיאום בין מהלכים דומים הנעשים בה בעת ברמה הכלל-משרדית; רצוי לפעול לעידוד שיתוף הפעולה מצד גורמים בשירות, להנעת העובדים לעבודה על פי עקרונות החשיבה התוצאתית ולשימוש במערכת באמצעות הדגשת התועלת עבורם; בשל הצורך לבחון את ההתנהלות למעשה של העבודה השוטפת של העובדים הסוציאליים, מומלץ להוסיף בפיילוט מסוג זה נדבך שיכלול תצפיות ומעקב מצומצם מקדים לפני תחילת הפיילוט הרחב לצד הדרכה אישית ומשוב פנים אל פנים, וכן לשמור על טווח זמן קצר יחסית בין שלבי הפיילוט
- הודגש הצורך בהגברת הזיקה למערכות מקבילות ובהבטחת ממשק טכנולוגי ידידותי ומסונכרן

קישור לדוח המחקר

מיפוי עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון (גילאי 13-25)

שנת פרסום 2017

חוקרים רינת בן נון

מוסד משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים

מטרות המחקר

1. למפות את מרב הארגונים הפועלים למען נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון
2. לאבחן את דפוסי הפעילות שלהם לפי קהלי יעד, סוגי מענים, קשרים עם קהל היעד, משאבי העמותות ועוד
3. להמליץ על כיווני פעולה לקידום הלמידה והתיאום בין העמותות למשרד הרווחה

שיטת המחקר

- סקירה של ספרות מקצועית
- איתור העמותות כדי להכין רשימה מלאה ככל האפשר (אותרו 113 עמותות במיפוי שהתבסס על אתרי אינטרנט)
- אבחון דפוסי הפעולה של העמותות באמצעות שאלונים ממוחשבים שנשלחו אליהן למילוי (52 עמותות השיבו)

רקע

בשל התפתחות שדה העמותות לנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון והגידול בנוכחותן בקהילה, ביקש משרד הרווחה לערוך מחקר מיפוי אשר יסייע לו ללמוד על פעילות העמותות עם אוכלוסיות שהמידע עליהן מועט

ממצאים עיקריים

- **היקף פעילות:** העמותות משרתות עשרות אלפי נערים, צעירים וצעירות במצבי סיכון. מרביתן (83%) שומרות על קשר עם יותר מ-100 משתתפים בשנה (מקצתן עם אלפים). לחלק מן העמותות יש כמה סניפים
- **כוח אדם:** בכל העמותות מועסקים עובדים סוציאליים או אנשי חינוך ומתנדבים; נספרו 7,482 מתנדבים ב-43 עמותות (בין 2 ל-1,500 בעמותה; ברובן יש יותר מ-25 מתנדבים)
- **מימון:** מרבית המימון של העמותות מגיע מתרומות וממקורות עצמאיים אחרים שלהן, ומיעוטו מגורמים ממשלתיים או מרשויות מוניציפליות
- **מאפייני קהל היעד – גיל ורציפות השירות:** מרבית העמותות משרתות כמה קבוצות גיל. מאפיין בולט של רובן – שמירה על רצף השירות במעבר מתקופת התיכון אל תקופת הצבא או השירות הלאומי ואחריה. כלומר השירות אינו נפסק. עמותות רבות שומרות על קשר עם הבוגרים אחרי סיום השירות
- **מאפייני קהל היעד – קבוצות אוכלוסייה:** מרבית העמותות פונות לקהלי יעד מקבוצות חברתיות מוגדרות, ורק מיעוטן לכלל האוכלוסייה בטווח הגיל הרלוונטי. הקבוצות הנפוצות ביותר (בסדר יורד): עולים ודור שני לעלייה, דתיים, קבוצות לפי מקום מגורים (עמותות מקומיות), חרדים, ערבים, להט"בים. מרבית העמותות משרתות דוברי עברית, אולם קהל היעד ב-75% מן העמותות דובר שתי שפות לפחות
- **מאפייני קהל היעד – מצבי סיכון:** מספר מצבי הסיכון של בני הנוער והצעירים בסיכון, כפי שנמסרו על ידי העמותות, נע בין שניים לשבעה
- **מענים:** עבודת העמותות מאופיינת בריבוי סוגי מענים ושיטות טיפול, בהתאמה לקהל היעד, לצרכיו ולשיטת הטיפול של העמותה. 64% מן העמותות מפעילות בין חמישה לתשעה סוגי מענים. הנפוצים ביותר הם: ייעוץ, תמיכה, ליווי וטיפול אישי (80% מן העמותות); מענים לחיזוק ההשתייכות החברתית והמשפחתית (69%); לינה קבועה לזמן ממושך (69%) וכן בית זמני או חירומי (16%); לימודים והשכלה (51%); תיווך, סנגור ומיצוי זכויות (45%); כישורי חיים בעזרת פעילויות כגון ספורט אתגרי (39%); מסגרות טיפוליות בקהילה כגון מועדוניות או בית חם (31%); מענים קונקרטיים כגון סיוע כספי, הזנה או ביגוד (29%)
- **יישוג ויצירת קשר עם קהל היעד:** באמצעות אנשי קשר בתוך בתי ספר, פנימיות או עובדים סוציאליים ממחלקות לשירותים חברתיים; באמצעות פנייה של קהל היעד עצמו; באמצעות הפניה על ידי בני משפחה וחברים. 46% מן העמותות מפעילות גם יישוג אקטיבי בשטח

מסקנות:

- **מאפיינים ארגוניים:** (1) דפוסי הפעילות של העמותות מעידים על עומק מקצועי – הן מעסיקות אנשי מקצוע ומתעדות את עבודתן; (2) הן מאופיינות בדפוסי פעולה המאפיינים ארגוני חברה אזרחית, ובראשם גיוס משאבים עצמאי כבסיס לפעילות (רק 16% מן העמותות השיבו כי הן עובדות במסגרת מרכז עם משרד הרווחה); (3) מאפיין נוסף הוא שימוש נרחב במתנדבים; (4) לעמותות יש קשרים ביניהן ועם ארגוני מגזר שלישי אחרים, כגון קרנות פילנתרופיות וארגוני סנגור

- **היקף הנוכחות וההשפעה בקרב קהלי היעד:** ב-42 עמותות שנבחנו במדגם (מתוך 113 שמופו) קיבלו שירות כ-72,409 בני נוער וצעירים, ואילו הערכות רשמיות בנוגע לסך בני הנוער והצעירים במצבי סיכון בישראל נעות סביב 400,000. המשמעות היא שהעמותות פוגשות חלק נכבד מבני הנוער ומן הצעירים בסיכון

- **ייחודיות העמותות בתחום זה:** העמותות מתאפיינות בשמירה על רצף טיפול מגיל הנעורים לתקופת הבגרות וברצף מענים הכולל תחומים מגוונים. עוד בולט אצלן שימוש רב בשיטות חדשניות בשירות עצמו ובפעילות יישוג מגוונת

המלצות:

- **איגום ידע:** לקדם מנגנון משותף ללמידה הדדית של מודלים חדשניים שפותחו ויושמו בעמותות, וישמש את נותני השירותים במגזר השלישי ובמשרדי הממשלה. איגום הידע יכול תיעוד מודלים ומחקרי הערכה, ואלו יפורסמו באתר אינטרנט ייעודי ויכללו לשרת כל גורם שמבקש לעסוק בתחום

- **שיתוף פעולה להגדרת סל שירותים ייעודי:** היקף הידע המצטבר של העמותות יכול להיות בסיס להגדרה עדכנית של סל שירותים ייעודי לנוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון לצד התייחסות לקבוצות חברתיות שהעמותות עובדות איתן ולהרחבת סל השירותים לצעירים בני 18-25. סל השירותים המורחב יכול מענה לצרכים ייחודיים לתקופת חיים זו כגון דיור, טיפול אישי, חינוך ותעסוקה (וכן התייחסות לתקופת השירות הצבאי או הלאומי). סל השירותים אף יכול התייחסות להגדרת תחומי שיתוף הפעולה עם המערכות הממשלתיות (למשל, הנגשת שירותי בריאות לנערות, תמיכה בצעירים הזקוקים להשלמת לימודים ותהליך מחיקת רישום פלילי בתנאים מסוימים). מוצע שמשרד הרווחה יקדם הגדרת סל שירותים כזה יחד עם נציגות של העמותות

- **פיתוח מודל כלכלי לתקצוב תוכניות ייחודיות לעמותות:** ליצור מודל כלכלי לתקצוב שירותים ייחודיים שהוכחו כיעילים ואין להם תחליף בשירותים ממשלתיים. הכוונה היא לאמץ שירותים הניתנים על ידי עמותות בסל תקצוב השירות הממשלתי, באופן שיאפשר להטמיע מענים חדשניים ברצף השירות ולהביא אותו אל כל בני הנוער או הצעירים הזקוקים לו, ולא רק על פי היקף המימון הפילנתרופי המשתנה מעת לעת. יש חשיבות לעידוד העמותות המשקיעות בפיתוח מענים חדשניים ולהכיר בערך הכספי של ההשקעה הראשונית הרבה בפיתוח. פיתוח מודל המימון יכול גם הערכת תוצאות התוכנית על פני זמן ויכולת הארגון לספק שירותים לרבים מקהל היעד או לקהלים ייחודיים שהפותרונות עבורם מועטים או שאינם ניתנים בסל השירותים הממשלתי

- **פיתוח ערוצי תקשורת –** הקמת ערוצי תקשורת לתיאום וקידום פעילויות משותפות: הקמת אתר אינטרנט פתוח למאגר תוכניות ועמותות בתחום הנוער והצעירים בסיכון; הקמת מנגנון לתיאום ולשיתוף פעולה בין העמותות למשרד הרווחה

קישור לדוח המחקר

2. נוער בסיכון בהשמה חוץ-ביתית

2.1 רשות חסות הנוער - תמצית הממצאים

מאפיינים וצרכים

- רוב חניכי מסגרות חסות הנוער הם יהודים חילונים
- גילים: 12-20, כמחציתם בני 16-17
- רוב החניכים חוו פגיעות והזנחה במשפחותיהם
- כשליש מן החניכים סובלים מפוסט-טראומה מורכבת
- כשליש מן החניכים סובלים מהפרעות קשב וריכוז או מלקויות למידה
- הצרכים הרבים ביותר – בתחום הרגשי-התנהגותי (סיכוי לסבול מקשיים רגשיים פי ארבעה עד שמונה מן האוכלוסייה הכללית בקבוצת הגיל הזו)

אתגרים וחסמים

- 46% מבוגרי מסגרות חסות הנוער טופלו ביותר ממסגרת אחת – מעברים רבים
- לבוגרי מסגרות חסות הנוער קושי להתגבר על חסמים בתחום ההשכלה והלימודים – לכל הבוגרים הצעירים אין תעודת בגרות מלאה
- למרות המענים בתחום השלמת השכלה ולימודים, 26% לא קיבלו כל מענה לצורכיהם בתחום זה

המלצות יישומיות

- לפעול לזיהוי המאפיינים של בני הנוער לפני הגעתם למסגרות כדי להתאים להם מראש מסגרות ומענים באופן מיטבי, ולמנוע את התדרדרותם ומעברים שלא לצורך בין מסגרות
- להתאים את המענים במסגרות חסות הנוער לצורכי חניכים שמאובחנים עם פוסט-טראומה מורכבת, הפרעות קשב וריכוז ולקויות למידה, וכן לצורכיהם של יוצאים בשאלה ושל בני נוער ממשפחות עולים
- לקדם תוכניות הוראה מותאמות, ובפרט המותאמות לקשיים רגשיים, להפרעות קשב וריכוז וללקויות למידה
- להשקיע יותר בהכשרת כוח אדם מקצועי
- להשקיע יותר בהקניית כישורי חיים ומיומנויות חברתיות במסגרות חסות הנוער
- לפעול לקידום מעורבות ההורים בתהליך הטיפולי
- להרחיב משאבים, שירותים וזכויות בתחום ההשכלה לצעירים בסיכון בקהילה (תוכניות להשלמת השכלה ולסיוע בהמשך לימודים לצעירים בני 18+)
- לספק הכשרה מקצועית לחניכי המסגרות ולבוגריהן
- לבסס מאגרי מידע על מקורות סיוע לצעירים חסרי עורף משפחתי ולהנגישם
- להטמיע בקרב אנשי המקצוע במסגרות חסות הנוער את עקרונות החשיבה התוצאתית ואת מערכת המחשוב שפותחה

שנת פרסום 2016

חוקרות ברכי בן סימון, פאולה כאהן-סטרבצ'ינסקי

מוסד מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל (ביזמת חסות הנוער ובשיתוף עמותת 'אשלים')

מטרות המחקר

1. לחדד את תפיסת הטיפול במעונות המיועדים למתבגרים עוברי חוק ובמצבי סטייה חברתית ולמתבגרים במצבים של סיכון מוגבר וסכנה (Youth Protection Services=YPS), מונח המתייחס למסגרות עבור כל הקבוצות הללו)
2. לבחון מודלים ומוסדות דומים בעולם, בהתערבויות ובתוכניות בהם, ובפרט 'מה שמצליח' (What Works) ופרקטיקות מיטביות (Best Practices)
3. להציג את התפיסה והמענים במעונות הנעולים בישראל

שיטת המחקר

- סקירת ספרות מקצועית
- ראיונות עם אנשי מטה ועם אנשי צוות בכמה מן המעונות הנעולים בארץ

רקע

בישראל מופקדת רשות חסות הנוער על הפעלת מעונות שתפקידם לספק טיפול חוץ-ביתי כופה במתבגרים במצבים של סיכון מוגבר, סכנה ועבריינות. החוק מקנה למדינה סמכות להתערב בחייהם של מתבגרים אלו כדי להגן עליהם ועל סביבתם ולספק להם מענים חינוכיים-טיפוליים המותאמים לצורכיהם. נכון למועד פרסום הסקירה, טיפלה רשות חסות הנוער בכ-3,000 מתבגרים בשנה ב-61 מסגרות, והיא סיפקה להם רשת מענים: מערך אבחון והסתכלות קצר טווח, מסגרות ארוכות טווח בדגמים שונים, קורת גג כתחליף לחיי רחוב וחלופות מעצר מוסדיות:

- א. מרחבי התערבות קצרי טווח שהם 'שערי הכניסה' העיקריים והראשוניים למערך המענים (מעונות לאבחון והתערבות במשבר, חלופות מעצר מוסדיות ומסגרות לנוער חסר קורת גג)
- ב. מעונות ארוכי טווח מסוגים שונים – מעונות נעולים המכונים 'מרחב המגן', מעונות פנימייתיים המכונים 'מרחב הקידום', מעונות מקיפים שבהם פועלות קבוצות מגן וקידום ומסגרות של הוסטלים בקהילה המכונים 'מרחב השילוב'
- ג. מעקב אחר הבוגרים ומתן ליווי ותמיכה בעת שילובם חזרה בקהילה (בחזרה למשפחותיהם או שילוב בדירות בוגרים) סקירה זו מתמקדת בתפיסת הטיפול במעונות הנעולים ('מרחב המגן')

ממצאים עיקריים

מאפייני בני הנוער במסגרות YPS בישראל ובעולם

- גיל: רשות חסות הנוער נותנת מענה חינוכי-טיפולי לנערים ונערות בני 12-20, כמעט מחציתם בני 16-17. כשני שלישים מכלל המטופלים הם בנים. נתונים אלו דומים לנתונים ממקומות אחרים בעולם
- מאפיינים משפחתיים ודפוסי היחסים במשפחה: מרבית המטופלים חווים קשיים רבים במערך המשפחתי, כולל אלימות מילולית ופיזית, הזנחה פיזית ורגשית, התעללות וניצול מיני. התנהגויות אלו מצביעות על חוסר בשלמות של ההורים, ובעיקר של הורים לנערות במצוקה. גורמי סיכון אימהיים שנמצאו משפיעים במיוחד על רמת המצוקה הרגשית של בני הנוער הם – היסטוריה עבריינית של האם, התמכרות, זנות או מחלה (נפשית או גופנית). בני נוער שחוו יחסים קרים, עוינים ולא תומכים בקשר עם הוריהם חוו גם רמות גבוהות יותר של דיכאון ופיתחו הערכה עצמית נמוכה. נמצא מתאם גבוה מאוד בין התנהגות עבריינית של אחד מבני המשפחה והתנהגות עבריינית של המתבגר
- בעיות רגשיות-התנהגותיות: שיעור גבוה של בני הנוער במעונות חסות הנוער חווים סימפטומים של מצוקה רגשית (סיכוי של פי ארבעה עד שמונה לעומת בני גילם באוכלוסייה הכללית). נתונים אלו דומים לממצאים בעולם, והם מצביעים על שיעור גבוה של הפרעות פסיכיאטריות בקרב בני הנוער במעונות
- קורבנות לניצול מיני ולפגיעה מינית: כ-50% מבני הנוער במעונות דיווחו על היותם נפגעי התעללות פיזית או מינית, כשליש מהם עברו התעללות כזו במשפחה. 88% מן הנערות דיווחו שהותקפו מינית (יותר מ-35% מהן בתוך המשפחה)

הבדלים מגדריים

בקרב נערות מטופלות ב-YPS בולטים במיוחד יחסים רעועים עם המשפחה וקשרים חברתיים לא בריאים, כמו יחסי תלות וניצול או חוסר יציבות בקשרים חברתיים. בולטת העובדה שהסיבות העיקריות להשמת נערים במעונות הן ביצוע עבירות, ובראשן עבירות אלימות, ואילו נערות מופנות בעיקר בשל קורבנות והיזק עצמי (היפגעות מתקיפות על רקע מיני וגילוי עריות, שימוש בסמים ואלכוהול, מעשים אובדניים ופגיעה עצמית והפרעות אכילה). נמצא כי רבות מן הנערות ביצעו עבירות רכוש, הפגינו תוקפנות כלפי בני משפחתן וביצעו 'עבירות שירות', כגון זנות ומכירת סמים ואלכוהול. אחוז הנערות במעונות בישראל (37%) גבוה הרבה יותר משיעורן בארצות הברית (10%). זאת בשל האפשרות להפנות למעונות בישראל גם כדי לספק להן הגנה והשגחה, ואילו בארצות הברית ההפניה היא כמעט אך ורק בשל עבריינות. ההבדלים המגדריים נובעים מן השוני בין המגדרים בתהליך החברות והתפתחות הזהות העצמית, כמו גם מציפיות מגדריות שונות ש'נותנות' לכל מגדר לגיטימציה להתנהגויות מסוימות.

נעילה כתפיסת טיפול

בבסיס התפיסה של המעונות הנעולים עומדות הסמכות והכפייה. בני הנוער במסגרות אלו הם 'פונים שלא מרצון' ומופעלת עליהם סמכותו של החוק. טיפול סמכותי מבקש לתרגם את הסמכות הפורמלית שמקבל איש המקצוע מכוח החוק ומתוקף עבודתו לסמכות פסיכולוגית-רציונלית, שהיא תוצר יחסי האמון שפיתח עם הנער. המטרה היא ליצור 'ברית טיפולית' ולייעל את הטיפול. משימה זו מורכבת במהותה, ובמיוחד כשמדובר בבני נוער שמתמודדים עם קשיים רבים, מלבד קשיי ההתבגרות הרגילים. יצירת אווירה נורמטיבית שתאפשר את תחילת הטיפול, מצריכה הצבת גבולות ברורים. הקווים המנחים את עבודת המעונות הנעולים בישראל, משלבים גבולות פיזיים-חינוכיים, כמו גדרות ואמצעי שמירה, עם גבולות פנימיים, ובהם סדר יום קבוע ומובנה, כללי התנהגות ונורמות תפקוד. אמצעים אלו מאפשרים לנערים לחוות תחושות הגנה וביטחון. במילים אחרות, הנעילה נועדה, בין היתר, ליצור סביבה מוגנת ומובנית שרואה את בני הנוער כל הזמן, דבר הדרוש להם יותר מכול והם אף מעוניינים בו.

עם זאת הסביבה הכופה והסמכותנית מעוררת מתחים כי היא מנוגדת לעקרונות ההגדרה העצמית והבחירה החופשית. חלק מן המרואיינים במעונות בארץ הדגישו את הצורך לשנות את הגישה ולאפשר יותר דיאלוג ופחות כפייה (לדוגמה: במקום חיפוש גופני ובחפצים, יש לומר שידוע שיש סמים ולדבר על כך). גישה כזו עשויה לחזק את תחושת הביטחון של בני הנוער, והם עצמם יספקו את המידע. כתרונ אחר שהוצע הוא שינוי תפיסת הגבולות והסמכות לטובת דגש באנשי מקצוע שישמשו דמות קבועה בחיי בני הנוער ויציעו מענה מקיף וממושך לכל צרכיהם, בשל הצורך של בני הנוער בדמות כזו. אומנם גישה זו מצויה במוסדות, אך הטענה היא שיש להרחיבה, בדומה לזו שבארצות הברית (העדפת הישענות על אנשי צוות ולא על אמצעי ביטחון). עוד נדמה שהמבנה הפיזי של המוסד – מבנה נעול ובעל סממני כליאה – משפיע על השיח והגישה. בספרות המקצועית נטען שככל שהמוסד נראה יותר כמו בית סוהר ומעוצב יותר לענישה ולכליאה, כך הוא יצליח פחות בתפקידו כמטפל ומשקם.

זאת ועוד, בספרות המקצועית יש דגש בפרדוקס שנובע משילוב גישה טיפולית עם מערכת סמכותית-כופה: הסמכות המופעלת במערכת המשפט לנוער במדינות שונות גוברת לא פעם על הכוונה של קידום 'טובת הילד'. בין היתר הפרדוקס מתבטא ברצון להקנות יכולת להביע רגשות לצד הגבלות על הבעתן ובפרשנות של עבריינות (כלומר, בין תפיסות הרואות בעיסוק בעבריינות ראשית 'בחירה רעה' לאחרות אשר תולות אותו בעיקר בתנאי הסביבה). לפחות בנוגע להחלטות הפורמליות של מערכת המשפט בנוגע לנערים, נדמה שבישראל המגמה הפוכה מזו שמתוארת בחלק מן המחקרים בעולם: בתי המשפט לנוער מעמידים במרכז שיקולים של טובת הילד וצורכי שיקום, ואלה הם הגורמים המכריעים בהחלטות בית המשפט לנוער.

סוגיות נוספות

סקירת הספרות כוללת התייחסות מקיפה לנושאים נוספים הנוגעים למעונות הנעולים, ובהם: משך שהייה במעונות והמעברים בין המרחבים במעונות רשות חסות הנוער; התאמת סוג המסגרת לצורכי הנער או הנערה; עקרונות הפעולה ודרכי העבודה המומלצים בספרות; כוח האדם במעונות הנעולים (הרכב כוח האדם ועומס העבודה, הכשרה והדרכה, תחלופת מדריכים והתמודדות עם מצבי לחץ ושחיקה); האקלים במוסדות ושמירת המוגנות של בני הנוער (המצב הרגשי שלהם והשפעתו על התנהגותם ועל היחס של אנשי הצוות, תופעת האלימות במעונות, דרכים לשיפור האקלים במעונות);

תחומי הפעילות במעונות והשוואה בין ישראל למדינות אחרות (טיפול רגשי-התנהגותי, תוכניות לימודיות, הכשרה מקצועית והכנה לעולם התעסוקה, מעורבות בני משפחה בתהליך החינוכי-טיפולי, גישות ותוכניות רגישות מגדר); הכנה לחזרה לקהילה (הכנה לחיים עצמאיים, רצף טיפולי, תוכניות מעקב וליווי).

מסקנות והמלצות עיקריות

- **איסוף מידע מנהלי** שיוכל ללמד על צורכי המערכת ועל מצב הבוגרים
- **למפות צרכים כבסיס להתאמת מענים:** למפות ולאבחן את כלל בני הנוער, לפי גורמי סיכון, גורמי חוסן וצרכים ייחודיים. על האבחונים להיות מותאמים תרבותית ומגדרית ולהתחשב במאפיינים משפחתיים וסביבתיים
- **להכשיר כוח אדם:** לספק לכוח האדם מידע על מאפייני בני הנוער ועל צורכיהם ולצייד אותם בכלים ובמימוניות מתאימים כמו דפוסי תקשורת, אסטרטגיות ניהול התנהגויות וניהול משברים, בטיחות, שמירה והגנה. לכלול בהכשרה ובהדרכות לצוות התייחסות לאסטרטגיות טיפול חדשניות ומבוססות ראיות
- **לפתח כישורי חיים ולהקנות מימוניות חברתיות:** לשים דגש בהקניית כלים ומימוניות שיקלו על בני הנוער את תהליך ההשתלבות בחברה הנורמטיבית ובחיים העצמאיים, למשל ניהול קונפליקטים ופתרון בעיות, ניהול משא ומתן ומימוניות תקשורת מילולית ובלתי מילולית
- **להתאים תוכניות השכלה:** להתאים את התוכניות למאפיינים הייחודיים של בני הנוער, כמו שיעור גבוה של מתבגרים עם לקויות למידה והפרעות קשב וריכוז. להעסיק לשם כך מורים המיומנים בהוראה יחידנית, בהוראה מתקנת ובשיטות הוראה אחרות שנמצאו יעילות בעבודה עם בני נוער עוברי חוק. להתאים את תוכנית הלימודים במעונות לתוכנית הלימודים בבתי הספר בקהילה ולהקפיד על סטנדרטים דומים כדי להבטיח רצף טיפולי ולימודי אחרי החזרה לקהילה
- **לבנות תוכניות להכשרה מקצועית ולהכנה לעולם העבודה:** הכשרה מקצועית נמצאה חשובה בהפחתת רצידיביזם, ויש ביכולתה להגביר את תחושת המסוגלות ולסייע במעבר לחיים עצמאיים. בבניית תוכניות ההכשרה יש להתחשב בצורכי שוק העבודה וביכולות בני הנוער כדי ליצור להם הזדמנויות אמיתיות להשתלבות בשוק התעסוקה ולהתקדמות. חשוב גם להקנות 'מימוניות רכות' שנדרשות לשם השתלבות בתעסוקה כגון עבודת צוות, עמידה בזמנים, התמדה וקבלת סמכות של ממונים.
- **לעודד מעורבות הורים בתהליך הטיפולי:** למשפחה תפקיד מכריע בהצלחת ההשתלבות מחדש של בני הנוער בקהילה ובהפחתת שיעורי רצידיביזם. ביקורי הורים בעת השהייה של בני הנוער במסגרת תורמים להצלחת השיקום. חשוב להתגבר על הקשיים הכרוכים בכך ולמצוא דרכים יצירתיות לשלב את ההורים בתהליך הטיפולי, וכן לתת את הדעת על שיפור המסוגלות ההורית וחזרת בני הנוער הביתה
- **לפתח ולחזק שיתוף הפעולה בין המערכות ונותני השירותים:** להכין מודל לעבודה רב-מערכתית וניהול התערבות. כך יהיה אפשר להבטיח עבודה על פי סטנדרטים אחידים ולהגביר את שיתוף הפעולה ואת זרימת המידע בין הגורמים המעורבים. על שיתוף הפעולה לכלול גם גופים בקהילה המטפלים בבני הנוער ובמשפחותיהם כדי להבטיח רצף טיפולי ולצמצם משברים בעת המעבר משירות אחד למשנהו
- **לעשות הערכת תוצאות ומחקר מלווה:** לאסוף בשיטות מידע על המשתתפים ועל התוכניות והמענים הניתנים; לבצע מחקרי הערכה כדי לעודד קבלת החלטות מושכלת ברמת המטה לצד למידה ושיפור של תהליכים ושל פרקטיקות ברמת המסגרת

קישור לדוח המחקר

בני נוער במסגרות רשות חסות הנוער והמעברים שלהם בין מסגרות הרווחה (מחקר פנימי)

שנת פרסום 2022

חוקרות מירי בן שמחון, נפתלי יעב"ץ

מוסד אגף המחקר של משרד הרווחה והביטחון החברתי

מטרת המחקר

לשפר את תהליכי ההשמה והטיפול בבני הנוער המופנים למעונות חסות הנוער, באמצעות:
א. הבנת התהליכים המקדימים והמסגרות המקדימות שבהן שהו בני הנוער לפני הגעתם למסגרות חסות הנוער
ב. ניתוח נתוני המעברים בין מסגרות חסות הנוער והשמות ההמשך

שיטת המחקר

ניתוח נתוני המעברים, המתועדים במאגרי מידע של משרד הרווחה והביטחון החברתי. אוכלוסיית המחקר: גברים ונשים שנולדו בשנים 1986-1989 ושהו לפחות פעם אחת בחייהם במסגרת של חסות הנוער. נתונייהם נאספו במשך 18 שנים (2000-2018). בשנת 2018 היו גילי אוכלוסיית המחקר 29-32 שנים (כלומר, חלף עשור לפחות מאז טופלו במעונות).

ממצאים עיקריים

- אוכלוסיית המחקר כללה 2,352 אנשים – 68% גברים ו-32% נשים. כ-30% מהם הם עולים חדשים. 75% מאוכלוסיית המחקר הם 'יהודים ואחרים', 14% ערבים, והלאום של 11% אינו ידוע. כ-3.3% מאוכלוסיית המחקר, כלומר 77 אנשים, נפטרו עד למועד המחקר (גיל פטירה ממוצע 23.7 שנים). שיעור הנפטרים בקרב עולים ובקרב ערבים גבוה משיעורם באוכלוסיית המחקר
- 56.5% מאוכלוסיית המחקר רווקים (בגילי 29-32). זה שיעור גבוה יחסית, אך אין מידע אם הם חיים בזוגיות או שהם בודדים
- רוב האנשים באוכלוסיית המחקר טופלו בגיל הנעורים ביותר ממסגרת רווחה אחת; 46.1% טופלו בשלוש מסגרות או יותר
- המסגרת הראשונה שבה טופלו 66% מאוכלוסיית המחקר, הייתה מסגרת של חסות הנוער; כלומר הם הגיעו למסגרת חוץ-ביתית כמסגרת ראשונה בלי שטופלו קודם בקהילה
- 34% הנתרים עברו במסגרת אחרת לפני שהגיעו לטיפול במעונות חסות הנוער
- רוב המטופלים הגיעו לטיפול במסגרות הרווחה בגילי 13-17. עם זאת יש מטופלים שטופלו במסגרות של רשות חסות הנוער כבר בגיל 10
- חלק מן המטופלים טופלו במסגרות חסות הנוער שנים רבות, לפעמים אך במשך 20 שנה. היו באוכלוסיית המחקר מי שעדיין היו במסגרת טיפולית של חסות הנוער בעת ביצוע המחקר אך על פי שגילם היה יותר מ-30

מסקנות והמלצות עיקריות

- לפעול לזיהוי המאפיינים של בני הנוער טרם הגעתם למעונות חסות הנוער כדי למנוע את התדרדרותם למצבי סיכון
- לבחון דרכי טיפול ההולמות לליווי בני הנוער במסגרות ההמשך, לאחר השהות במעונות חסות הנוער, ולגבש דרכי טיפול ומענים מתאימים
- לפעול באופן שההשמה הטיפולית של הנערים והנערות במסגרות חסות הנוער תתאים ככל האפשר לצרכים הייחודיים שלהם. זאת כדי שהמתאימים להשמה במסגרות חסות הנוער, יקבלו מענה הולם כבר בהשמה הראשונה ולא יפנו להשמות חלופיות שייטכן שאינן מתאימות, או יעברו בין מסגרות בתוך חסות הנוער שלא לצורך

קישור לדוח המחקר

השכלתם של בוגרי חסות הנוער ומבט לעתיד

שנת פרסום 2016

חוקרות דגנית לוי, פאולה כאהן-סטרבצ'ינסקי

מוסד מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל

מטרות המחקר

1. למדוד ולהעריך את היעילות ואת המועילות של המרכיבים המערכתיים של התוכנית 'מחסות לעצמאות', תוכנית ליליווי בוגרים של חסות הנוער. המאמר מבוסס על נתונים ממחקר הערכה שלה (מ-2014)
2. למדוד ולהעריך את תוצאות התוכנית ברמת הפרט לפי השינוי שחל במצב של הצעירים המשתתפים בתוכנית

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת: איסוף וניתוח מידע כמותי ואיכותני ממקורות שונים על כל הבוגרים ששבו לקהילה ממעונות חסות הנוער בין יוני 2011 ליוני 2012, שהו בה חודשיים וקיבלו ליווי (70 בוגרים). המאמר מתמקד במידע הכמותי שנאסף מן הרכזות באמצעות שאלון על 57 בוגרים שהן ליוו.

רקע

התפתחות אישית תקינה של צעירים מחייבת להשיג כמה יעדים עיקריים: השתלבות במסגרת לימודים על-תיכוניים או לימודי מקצוע, השתלבות בתעסוקה שתבטיח הכנסה הולמת, סיפוק אישי ופתרון דיור, והשתלבות במסגרת חברתית שתיתן תחושות השתייכות וזהות. רמת ההשכלה של בני נוער בתום לימודיהם התיכוניים תקבע את האפשרויות להמשך לימודיהם, ובהתאם לכך – את טיב השתלבותם בעולם העבודה בעתיד. צעירים שרמת ההשכלה שלהם נמוכה, עובדים בדרך כלל במקצועות שאינם דורשים הכשרה פורמלית. הדבר משליך על רמת השכר שלהם ועל תנאי העסקתם ויכול להוביל לעבודה ללא אופק תעסוקתי, לחוסר יציבות, להיעדר רציפות תעסוקתית ולתלות במערכת הרווחה בבגרות. קבוצת אוכלוסייה מרכזית של צעירים בסיכון בתחום זה היא יוצאי מוסדות חוץ-ביתיים: ראשית, בשל הרקע האישי והמשפחתי המורכב; שנית, מכיוון שרמת השכלתם לרוב נמוכה מאוד בתום השהות בסידור החוץ-בית.

ממצאים עיקריים

- **דמוגרפיה:** הבוגרים הם בני 15-23 (גיל ממוצע 19), מחציתם בנות; 82% יהודים והיתר ערבים; 65% ילידי הארץ, והיתר הם עולים ממדינות ברית המועצות לשעבר ומאתיופיה
- **השכלה:** בוגרי חסות הנוער שהיו מוקד המחקר סיימו את שהותם במסגרות חסות הנוער עם השכלה בסיסית בלבד; רק מעטים המשיכו ללמוד עם חזרתם לקהילה גם מקרב בני 15-17; בקרב הבוגרים בני 18+ (86% מבוגרי התוכנית במחקר), 54% בעלי תעודת בגרות חלקית, 28% בעלי השכלה של 12 שנות לימוד, ו-18% בעלי השכלה של 10-11 שנות לימוד. לאיש מהם לא הייתה תעודת בגרות מלאה. שיעור נמוך (19%) למדו בעת המחקר, כולם שילבו זאת עם עבודה או עם שירות צבאי או לאומי. בקרב בני ה-15-16 איש לא למד אחרי שובו לקהילה, גם לא בתוכנית להשלמת השכלה (כמו תוכנית היל"ה). בקרב בני 18+ 17% למדו, רובם בקורס מקצועי, והשאר השלימו בחינות בגרות או למדו לקראת תעודת 12 שנות לימוד
- **צורכי הבוגרים בתחום הלימודים:** בלטו במיוחד הצורך ביעוץ ובהכוונה לימודית (86%), צורך בסיוע כספי לצורך לימודים (81%) וצורך בסיוע בהכנה לבחינות הבגרות (63%)
- **היקף המענה לצרכים בתחום הלימודים:** שיעור ההתאמה בין צורך לבין ההתערבות היה גבוה למדי (74%). עם זאת 26% מן הבוגרים שהיה להם צורך בתחום הלימודים, לא קיבלו כל מענה (מרביתם נזקקו ליעוץ בתחום הלימודים ולסיוע כספי); אצל רוב מי שלא קיבלו התערבות בתחום הלימודים, נמצא שתחום זה לא הוגדר על ידי צוות התוכנית כמרכזי עבורם בליווי (כלומר, ההתמקדות אצלם הייתה בתחומים שהוגדרו כדחופים יותר)

- **לחזק את הרצף הטיפולי**, במיוחד בנוגע לבני פחות מ-18 שחוזרים לקהילה: למצוא מבעוד מועד מסגרת לימודית שתקלוט אותם במערכת החינוך או בתוכנית היל"ה
- **להרחיב את המשאבים והשירותים** בתחום ההשכלה לצעירים בסיכון בקהילה: להפעיל תוכניות השלמת השכלה לצעירים בני 18+, להרחיב את הפריסה של שירותים ליישובים נוספים, לגייס שירותים לטובת צעירים בסיכון (גם כאלה שהצעירים הללו אינם נמנים עם קהל היעד הרגיל שלהם), להרחיב את הזכויות של צעירים בסיכון כדי שיובטח להם היצע שירותים מתאימים ותמיכה הולמת בעת לימודים
- **לספק הכשרה מקצועית**: קורס מקצועיים ותעודה מקצועית מוכרת
- **לבסס מאגר מידע של מקורות סיוע לצעירים ללא עורף משפחתי ולהנגישו**: צוות התוכנית 'מחסות לעצמאות' אסף מידע כזה, גם מידע בתחום הלימודים והתעסוקה. חשוב להמשיך לעדכן את המידע ולהנגישו לכל מי שזקוק לו (לצעירים ולנותני שירותים)

קישור למאמר שסיכם את המחקר

מסגרות רשות חסות הנוער: סיכום ממצאי מדידת T-0

שנת פרסום 2023

חוקרות הדס שפירא, יעל בכר, טל ארזי

מוסד מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל

מטרת המחקר

לבנות עבור רשות חסות הנוער מערכת ממוחשבת לתכנון ההתערבות ולמדידת תוצאות שוטפת על בסיס עקרונות החשיבה התוצאתית. דוח זה עוסק בשלב הראשון של המהלך – הערכת המצב: מיפוי המאפיינים, הצרכים והכוחות של החניכים השוהים במסגרות הרשויות, וכן בחינת ההתאמה של השאלון שפותח לשימוש שוטף.

שיטת המחקר

- פיתוח שאלון 'הערכת מצב' על ידי צוות עבודה בין-מקצועי ורב-מדרגי, המיועד למילוי על ידי עובדים סוציאליים במסגרות הרשות
- פיילוט למילוי השאלון (71 עובדים סוציאליים מ-25 מסגרות מילאו שאלונים על 171 חניכים)

ממצאים עיקריים

- מרבית החניכים במסגרות הרשות הם נערים יהודים חילונים בני 16-18
- רובם חוו בעבר פגיעות והזנחה במשפחותיהם
- כשליש מן החניכים סובלים מפוסט-טראומה מורכבת, ושיעור דומה מאובחן בהפרעת קשב וריכוז או לקויות למידה
- הצרכים (קשיים ודאגות) של החניכים במסגרות הוערכו לפי שבעה תחומי חיים, והתחום שבו נמצאו צרכים בשיעורים הגבוהים ביותר הוא התחום הרגשי
- נמצא שיעור גבוה מאוד בקרב החניכים של פגיעות והזנחה שאירעו במשפחה ומחוץ לה. כך לדוגמה: 75.7% מן החניכים חוו בעברם פגיעות והזנחה מצד בני משפחתם (לעומת 18.3% באוכלוסייה הכללית). במקרים רבים נוספים התעורר חשד אצל אנשי המקצוע בנוגע לפגיעות כאלה, אך הוא לא אומת. העובדים איתרו כוחות בשיעורים גבוהים בקרב כלל החניכים, ולא נמצאו חניכים שלא אותרו אצלם כוחות כלל או שאותרו אצלם כוחות במידה מועטה בלבד

מסקנות והמלצות עיקריות

העבודה עם החניכים במסגרות

- יש להתאים את המענים לצורכיהם של החניכים המאובחנים עם פוסט-טראומה מורכבת, הפרעת קשב וריכוז ולקויות למידה, ולצורכיהם של חניכים יוצאים בשאלה ושל בנים ובנות לעולים
- על אסטרטגיות ההתערבות לכלול התערבות מודעת טראומה ושיתוף המשפחה בתהליך הטיפול

תהליך ההטמעה של המערכת והשימושים בה

- על תהליך הטמעת השפה התוצאתית להיות מלווה בהטמעה של התפיסה המקצועית שעומדת בבסיס המערכת ובהקניית השפה, ההגדרות והמונחים הרלוונטיים, כבסיס להתאמת המערכת הממוחשבת לרוח ערכים אלה
- יש לשים דגש במהלך סבלני ומכבד שכן טבעי שהעובדים בשטח יתקשו לשנות הרגלים ודפוסי עבודה
- לפני תחילת העבודה במערכת, מומלץ לערוך הכשרות והדרכות מקיפות שיעסקו בנושאים טכניים ותוכניים

קישור לדוח המחקר

2.2 פנימיות ומסגרות חוץ-ביתיות שאינן חלק ממערך המסגרות של רשות חסות הנוער - תמצית הממצאים

מאפיינים וצרכים

- כ-75% מן ההשמות החוץ-ביתיות בישראל הן בפנימיות לעומת 50% במדינות רבות באירופה ו-20% באנגליה ובארצות הברית. רק ביפן שיעורים דומים לישראל
- טראומה, אבל ואובדן הם מרכזיים בחוויית המעבר להשמה חוץ-ביתית, ההפרדה מן המשפחה הביולוגית והחיים במסגרת ההשמה
- ילדים ונוער בהשמה חוץ-ביתית חווים קשיים מגוונים, ובהם קשיים במסגרות חינוך וחשש מסטיגמה

אתגרים וחסמים

- ריבוי מעברים בהשמה חוץ-ביתית משפיע לרעה על הילדים ובני הנוער
- קשרים בין-אישיים בהשמה הם חשובים ליצירת חוויה חיובית ולשיקום הקשרים הלא-בטוחים שהילדים ובני הנוער חוו בעבר
- תהליכי ההתבגרות וההתפתחות האישית מורכבים יותר בקרב בני נוער בהשמה חוץ-ביתית מאשר בקרב בני נוער אחרים
- קושי רב בגיוס מדריכים חברתיים ובשימורם: כ-17% מתחלפים מדי שנה (בחלק מן הפנימיות 30% או אף יותר); 80% ממנהלי הפנימיות מתקשים למצוא מועמדים מתאימים
- מצטברות עדויות למחסור בתמיכה מערכתית לשם הצלחת ילדי פנימיות במערכת החינוך, אך הנושא לא נחקר במידה מספקת

המלצות יישומיות

- לפעול לסגירת פנימיות גדולות ולהעדיף מסגרות במודל משפחתי
- להקשיב לילדים לפני תהליך ההוצאה מן הבית, במהלכו ואחריו, ושימת לב לצורכי הפרט ולטראומות שהם חוו
- להכין את הילדים למעבר לפנימייה וללוותם ליווי צמוד
- לפעול להגברת היציבות במסגרות והנגישות למטפלים מוכשרים, ולפעול לאימוץ התערבויות מבוססות ראיות (כגון מודל 'משפחה מלמדת')
- לחזק ולעודד קשרים בין-אישיים בהשמה בין הילדים ובני הנוער ובין משפחתם הביולוגית, משפחת האומנה שלהם והעובדים הסוציאליים לצורך יצירת חוויה חיובית ולשיקום הקשרים הלא-בטוחים שהילדים ובני הנוער חוו בעבר
- מדריכים: להרחיב הטמעה של אסטרטגיות פעולה עם מדריכים, לבחון את מודל ההעסקה והשכר שלהם, להנגיש הכשרות וחומרי הכשרה, להגדיר היטב את תפקידי המדריכים, להמשיך לבחון את סוגיית הפיכת תפקיד המדריך לפרופסיה

מסגרות לטיפול חוץ-ביתי לילדים ברמות סיכון שונות

שנת פרסום 2017

חוקרת תהילה רפאלי

מוסד משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים (בסיוע אשלים)

מטרת המחקר

סקירת הידע בספרות המקצועית על סוגי פנימיות בעולם, על מאפייני ההתערבות בפנימיות ועל הגדרת התשומות והתפוקות במסגרות הפנימייתיות. נוסף על כך בסקירה נבחנות דרכי ההתערבות שיושמו בפנימיות בעולם ובישראל בשלושה תחומי ליבה: קשר עם המשפחה, מיומנויות חיים ועבודה עם הקהילה.

שיטת המחקר

סקירת ספרות מקצועית מרחבי העולם על מכלול ההיבטים של מסגרות לטיפול חוץ-ביתי בילדים.

רקע

מסגרת פנימייתית היא מקום שבו ילדים שוהים לפחות לילה אחד עם ילדים אחרים כדי לסייע לרווחתם, ורצוי שהמקום גם יטפל בבריאותם ובהתפתחותם. הפנימייה נועדה לספק הגנה לילדים מפני פגיעה מינית, פיזית ונפשית, הזנחה הורית וטיפול לקוי של הוריהם. ישראל היא מן המדינות הבודדות שבהן מסגרות פנימייתיות הן המענה השכיח לילדים שלא יכולים לגדול בבית הוריהם מסיבות שונות, והיקף ההשמה בהן הוא כ-75% מכלל ההשמות החוץ-ביתיות (לעומת עד 50% במדינות רבות באירופה, וכחות מ-20% באנגליה ובארצות הברית. רק ביפן יש שיעור דומה, ואף גבוה יותר מבישראל, של השמות בפנימיות).

ממצאים עיקריים

■ סוגי פנימיות עיקריים בעולם ובישראל:

- **מרכזי חירום, מסגרות קבלה ומקלטים לילדים** – מרכזים המיועדים למצבי חירום ולצורכי הערכה לילדים שעתידיים להיכנס להשמה חוץ-ביתית
- **מסגרת קבוצתית-משפחתית** (מקבילה למעון משפחתי בישראל) – מסגרת המבוססת על זוג שמנהל את הבית, לעיתים יחד עם ילדיהם של בני הזוג. הזוג מעניק טיפול יום-יומי לקבוצה קטנה של ילדים (לעיתים בסיוע צוות שמסייע בתשלום בטיפול בילדים)
- **בתי ילדים** – מסגרות קטנות לילדים שמלווים על ידי אנשי מקצוע (בעיקר חינוך ועבודה סוציאלית) ועל ידי צוות שאינו מקצועי. לעיתים אלו מסגרות למגוון גילים וצרכים, ולעיתים אלו מסגרות המיועדות לאוכלוסייה מסוימת (כגון מבקשי מקלט או מי שנגמלו משימוש באלכוהול וסמים). לרוב המסגרות נמצאות בקהילה, והילדים לומדים בבתי ספר בקהילה
- **פנימיות טיפוליות** – מסגרות לילדים עם צרכים ייחודיים שלא יכולים להיות מטופלים במסגרות הרגילות. ילדים אלו זקוקים לעזרה מקצועית במגוון רחב של תחומים, כולל טיפול נפשי-רגשי, ולעיתים נזקקים להשכלה בתוך המסגרת. היקף אנשי המקצוע במסגרות אלו הוא רחב ומגוון מבחינה מקצועית
- **מרכזי טיפול פנימייתיים** – מסגרות המיועדות לילדים שזקוקים להתערבות מקצועית בשל הפרעות מסוימות, בעיקר הפרעות התנהגות. בחלק מן המדינות הילדים במסגרות אלו אינם מוכרים למערכת הרווחה אלא למערכת בריאות הנפש. על פי רוב השהות במסגרות אלו נמשכת כמה חודשים. בישראל מקבילות להן המסגרות הפוסט-אשפוזיות
- **מסגרות פנימייתיות גדולות / מסגרות קבוצתיות** – מסגרות שבהן שוהים עשרות ואף מאות ילדים. מסגרות גדולות כאלה מצויות גם ברומניה וביפן. בישראל שוהים במסגרות כאלה כ-75% מילדי הפנימיות
- **מסגרות לטווח קצר** – מסגרות למשפחות שמתקשות להתמודד עם ילדן, בעיקר ילדים עם מוגבלויות. לעיתים הן נועדו לספק להורים הפוגה זמנית מן הטיפול בילד

- **מסגרות לתמיכה אינטנסיבית** – מסגרות בסקוטלנד המציעות התערבות ביניים עד 18 חודשים, עבור ילדים עם קשיים רגשיים והתנהגותיים שלא מסוגלים להיות במסגרת אחרת. המטרה היא לטפל בילד ובהוריו כדי למנוע צורך בכניסה למסגרת נעולה
 - **מסגרות לתינוקות ולילדים צעירים מאוד** – לעיתים ההורים, ובעיקר אימהות, שוהים בהן עם הילדים כדי להעריך את תפקוד המשפחה או לתכנן תכנון טיפול ארוך טווח
 - **פנימייה קהילתית** (community boarding school) – מסגרת ייחודית בארצות הברית. היא אינה מיועדת להרחיק את הצעיר מסביבת משפחתו, אלא ממוקמת קרוב לבית ההורים כדי לחזק את היכולות וההישגים הלימודיים של הילדים בימי השבוע, ובסופי שבוע הילדים שוהים בבית הוריהם. המסגרת מיועדת לבני נוער בגילי חטיבת ביניים ותיכון
 - **מסגרות דיור נתמך** – מיועדות לבני 16+ ומתמקדות בהכנה לחיים עצמאיים. לעיתים הצעירים גרים בקבוצה עם אנשי צוות ולעיתים ללא אנשי צוות. זהו השירות הרווח באנגליה
 - **מסגרות חצי-נעולות** – מסגרות עבור ילדים המסכנים את עצמם או את סביבתם. מטרתן לספק הגנה לילד ולסביבה. יש בהן הגבלות מסוימות על יציאה, אך לא ניתוק מלא מהסביבה החיצונית
 - **מסגרות נעולות** – מסגרות המיועדות לילדים המסוכנים לעצמם או לסביבתם וילדים שביצעו פשע
- **בכל מדינה יש מערך שונה של מסגרות פנימייתיות מזה שבמדינות האחרות**
 - **מאפיינים שכיחים של ילדים המגיעים לפנימייות:** קשיים משפחתיים, אוכלוסיות מיעוטים ומהגרים, הורים מובטלים והורים הנשענים על שירותי רווחה, משפחות חד-הוריות והורים חורגים, ילדים שנחשפו לאלומות והזנחה ושימוש בסמים ואלכוהול, ילדים עם בעיות נפשיות. בולטת שכיחות גבוהה של צרכים בתחום החינוך המיוחד וקשיי למידה, וכן מוגבלות פיזית, התנהגות עוברת חוק ושימוש בתרופות פסיכיאטריות
 - **גיל הילדים:** ברוב המדינות הפנימייות מיועדות למתבגרים, ולכל הפחות לילדים בני 10+. ככל שהמצב הכלכלי במדינה קשה יותר, כך הפנימייות הן פתרון שכיח יותר אף בגיל צעיר (בשל מימנם במדינות אלו על ידי גופים פילנתרופיים, וכן בשל היותן של החברות ברבות ממדינות אלה חברות מסורתיות שבהן מקובל פחות להכניס הביתה ילד זר לאימוץ או אומנה). בסקירה יש פירוט של יתרונות וחסרונות להפרדה בין הילדים לפי קבוצות גיל ושל מסגרות רב-גיליות
 - **גודל המסגרת:** במדינות רבות בולטת מגמה של מעבר למוסדות קטנים ואף למוסדות במבנה של בית משפחתי. זאת בשל ביקורת ציבורית על מסגרות פנימייתיות גדולות, ועל הקושי לתת בהן מענה ראוי לצרכים ההתפתחותיים של הילדים
 - **התערבויות טיפוליות במסגרות פנימייתיות:** התערבויות קוגניטיביות-התנהגותיות; שימוש במבנה משפחתי כאמצעי טיפולי (לדוגמה, בגישת 'משפחה מלמדת'); התערבות סוציאלית-פדגוגית. גישות נוספות שנעשה בהן שימוש: גישות פסיכו-דינמיות, התערבות בשעת משבר, טיפול בטראומה, ניהול סיכונים, התערבויות במקרה של פגיעה מינית ועוד. לעיתים העבודה מתבססת על משאבי הקהילה, כמו שימוש בשירותי בריאות נפש קהילתיים או בשירותים המתמחים בהתערבות בתחום של פגיעה מינית. מודל RNR (Risk, Need and Responsibility) מאחד כמה מוקדי התערבות בפנימייות הטיפוליות וממוקד בילדים בקצה רצף הסיכון (למשל, מבחינת חומרת הבעיות הרגשיות ובעיות ההתנהגות). אסטרטגיית התערבות שנויה במיוחד במחלקות היא השימוש בריסון פיזי כדי לעצור התנהגות הרסנית של הילד ולהגן עליו ועל סביבתו
 - **הגדרת התשומות, התפוקות והתוצאות במסגרות פנימייתיות:** הסקירה כוללת התייחסות מקיפה למאזן בין תשומות ובין תפוקות ותוצאות, במגוון היבטים – תשומות ברמת צוות העובדים, התפוקות מהן ותוצאותיהן; תשומות בתחום הטיפול הקונקרטי והתפוקות מהן; שילוב תשומות בתחום הטיפול הקונקרטי והרגשי; עלויות כספיות ויעילות; מדידת תוצאות
 - **תמות מרכזיות בעבודה בפנימייות** מן הספרות המקצועית: צורך לשתף את ההורים בהתערבות הטיפולית ולראות את שייכותם לתהליך זה; תרומת הקשר עם ההורים לילדים השוהים במסגרות חוץ-ביתיות בטווח הקצר והארוך. בסקירה ישנה התייחסות לאופן שבו מיושמת המדיניות לעירוב ההורים ולקשר עימם, ולפערים בין הרצוי למצוי בתחום זה. תמות נוספות: רכישת מיומנויות לניהול חיי יום-יום כמוקד התערבות מרכזי המצופה ממסגרות פנימייתיות; התערבויות לקידום מיומנויות חברתיות; קידום מיומנויות לקראת יציאה לחיים עצמאיים; עבודה עם הקהילה ומודלים לחיבור בין הילדים בפנימייה לקהילה; טיפול הניתן לילדים נעדרי עורף משפחתי

- לפעול לסגירת מסגרות פנימייתיות וקבוצתיות, ולהחליפן במסגרות במודל משפחתי
- להשקיע בצוות שאינו מקצועי: בחירה מוקפדת של הצוות, הכשרה מתאימה, הדרכה ותמיכה. להשקיע בצוות כדי לשמור על יציבותו זמן רב
- לשים דגש בהתמודדות יעילה עם הטראומה שחוו הילדים והנערים שמגיעים לפנימיות, ולהבין שרבות מן הבעיות ההתנהגות בפנימיות, מקורן בכאב שחוו הילדים
- לאמץ התערבויות שיש ראיות בנוגע ליעילותן (כמו מודל 'משפחה מלמדת'). ניכר מחסור שיטתי בהערכה של דרכי התערבות בפנימיות ובמדידת תוצאותיהן. חשוב לבחון את דרכי ההתערבות באמצעות התמקדות באוכלוסיית היעד (שאלת המפתח צריכה להיות: "מה יעיל למי?")
- ככלל, דומה שבכל מסגרת פנימייתית צריכים להיות המרכיבים המרכזיים האלה:
 1. יציבות ויכולת לצפות את הבאות – למגיעים לטווח ארוך יש לספק תחושה של קביעות; למגיעים לטווח קצר יש לספק תחושה שהם לא יועברו ללא הצדקה ומקומם מובטח בבית משפחתם
 2. קשר עם מטפלים מוכשרים, מיומנים וזמינים המקבלים תמיכה מספקת, ואפשר לבטוח בהם
 3. זמינות של מגוון התערבויות מבוססות ראיות ושל מטפלים שיש ביניהם תיאום בנוגע למטרות ההתערבות הקבוצתית והסכמה על הצרכים

לא נמצא קישור זמין ברשת האינטרנט

חוויות ילדים לאחר הוצאתם לטיפול במסגרת חוץ-ביתית

שנה 2019

חוקרות שלומית פינצ'ובר, שלהבת עטר-שוורץ

מוסד משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים

מטרת המחקר

סקירת הידע בספרות המקצועית על התפיסות של ילדים ובני נוער בנוגע להוצאתם מהבית ולהשמתם במסגרות חוץ-ביתיות ולחוויותיהם במסגרות אלו

שיטת המחקר

סקירת ספרות מקצועית: סקירה של יותר מ-120 מאמרים מכתבי עת אקדמיים שפיטים, עבודות תזה ודוקטורט, דוחות מחקר ומסמכי מדיניות

ממצאים עיקריים

- רוב המחקרים האמפיריים בתחום זה מתבססים על רקע תאורטי מוגבל או אף נעדרים ביסוס תאורטי
- טראומה, אבל ואובדן הם מרכזיים בחוויית המעבר להשמה חוץ-ביתית, ההפרדה מן המשפחה הביולוגית והחיים במסגרת ההשמה
- ריבוי מעברים בהשמה נמצא כגורם שלילי המקשה על הילדים ובני הנוער ומשפיע לרעה על האופן שבו הם חווים את ההשמה
- קשרים בין-אישיים בהשמה בין הילדים ובני הנוער ובין משפחתם הביולוגית, משפחת האומנה שלהם והעובדים הסוציאליים נמצאו מרכזיים ביצירת חוויה חיובית ובביסוס יכולתם של ילדים ובני נוער להשתקם מקשרים לא בטוחים נדמה כי ילדים ובני נוער ממסגרות חוץ-ביתיות חשים שחסרה להם תמיכה מערכתית להצלחה במסגרות חינוך. עם זאת נושא זה נבחן רק במידה מועטה
- תהליכים אישיים המאפיינים את גיל ההתבגרות כגון התפתחות עצמית, גיבוש זהות עצמית והערכה עצמית, מורכבים יותר בחווייתם של בני נוער במסגרת חוץ-ביתית
- השאיפה לנורמליות לעומת תחושת הסטיגמה המיוחסת לחיים בהשמה חוץ-ביתית עלתה כתמה מרכזית במחקרים רבים
- מאפיינים הקשורים להשמה כגון מוגנות, תזונה וחוקי המסגרת, אף שנחקרו כחות, נמצאו משמעותיים גם הם בתפיסת החוויה של ילדים ובני נוער במסגרות

מסקנות והמלצות עיקריות

- יש למצוא דרכים להקשיב לילדים לפני תהליך ההוצאה מהבית, תוך כדי התהליך ואחריו, ולהבין את הצרכים האישיים של כל ילד וילד
- יש להכין את הילד למעבר וללוות אותו באופן צמוד מאחר שההשמה במסגרת חוץ-ביתית עלולה להיות טראומטית
- נדרשת תמיכה מערכתית של גורמי ההשמה בשמירת הקשר עם המשפחה הביולוגית לנוכח חשיבותו של קשר זה עבור הילדים
- על המערכת להתאמץ ביצירת מסגרות קבועות לילדים ובצמצום המעברים בין מסגרות ההשמה
- יש לתת את הדעת על החוויה החינוכית, על תחושת השייכות והזהות של בני הנוער ועל תחושת הביטחון והמוגנות שלהם בעת קביעת המדיניות והפרקטיקה להשמה חוץ-ביתית
- יש לערוך עוד מחקרים בישראל המתמקדים בחוויית ההשמה בפנימיות ובחוויית ההשמה של ילדים צעירים (תופעה שנחקרה כחות)

זהות, תחושת שייכות וחוויות בית ספריות בקרב נוער מהגר 'בסיכון' בפנימיות חינוכיות

שנה	2020
חוקרת	מורן סלוצקר
מוסד	אוניברסיטת חיפה

מטרת המחקר

לבחון את החוויה האישית של נערים מהגרים מברית המועצות לשעבר המתחנכים בפנימיות חינוכיות ל'נערים בסיכון':

- כיצד נערים מהגרים בסיכון המתחנכים בפנימיות אלו, מגדירים, מתארים, חווים ומפרשים את זהותם כ'נערים בסיכון'?
- כיצד הנערים חווים את השתלבותם בבית הספר?
- כיצד נתפס תפקיד המורה בעיני הנערים בהקשר של הליך ההגירה וההיטמעות בחברה?

שיטת המחקר

שיטה איכותנית – ראיונות עומק חצי-מובנים עם עשרה בני נוער בני 15-19 שהיגרו ממדינות ברית המועצות לשעבר. רואיינו שבע נערות ושלושה נערים בשתי פנימיות חינוכיות לנוער בסיכון. שמונה מהם עלו לארץ בשנתיים שקדמו לראיון, ושניים שנים אחדות קודם לכן.

ממצאים עיקריים

- חלק גדול מן הנערים התייחסו להגדרה של 'נוער בסיכון' באופן שונה מן המומחים; חלקם לא הסכימו ואף התנגדו לחלוטין לתיגום כנערים בסיכון וכן התנגדו לאבחונים שונים שניתנו להם במסגרת שהותם בפנימייה
- נמצא הבדל בהרכב הקבוצתי בין שתי הפנימיות החינוכיות: בפנימייה אחת הרכב הקבוצה היה הומוגני למדי מבחינת מוצא או שפת אם, ובפנימייה השנייה הטרוגני מבחינות אלה
- בפנימייה המאופיינת בהרכב אוכלוסייה הומוגני, הנערים משמרים ומחזקים במיוחד את הזהות הרוסית: הם הגדירו עצמם כ'רוסים' ודיווחו על תחושת שייכות מועטת לחברה הישראלית
- בפנימייה ההטרוגנית הכירו הנערות את הקטגוריה 'נוער בסיכון' והגדירו עצמן באמצעותה. הן גם דיווחו על תחושת שייכות גבוהה יותר לחברה הישראלית
- הנערים בשתי הפנימיות אינם מייחסים חשיבות לתפקיד המורה או להשפעתו על זהותם בעת ההגירה. מבחינתם זו דמות שאפשר לפנות אליה רק בהקשר ללימודים ולהתקדמות בבית הספר. הנערים בשתי הפנימיות טענו שהחינוך נעשה על ידי מדריכי הפנימייה, והם אינם תופסים את המורים כמשמעותיים מבחינה זו

מסקנות והמלצות עיקריות

- לתווך לנערים את ההגדרה 'נוער בסיכון' לשם שיפור התמודדותם עם האבחונים השונים הניתנים להם והטיפוליים הנובעים מהם במסגרת הפנימייה
- המלצות למחקר עתידי: לראיין נערים מקבוצות נוספות ומפנימיות נוספות באזורים שונים בארץ; לשקול לראיין גם את הוריהם ואת מוריהם של המרואיינים כדי להרחיב את נקודות המבט; לראיין גם נערים שבגרו בשנות ה-20 או ה-30 לחייהם כדי להבין דפוסי שינוי או יציבות באופן שהם תופסים את ההגדרה 'נוער בסיכון' ואת עצמם

לא נמצא קישור ברשת האינטרנט

מדריכי פנימיות לילדים בסיכון בישראל – תמונת מצב ואסטרטגיות להתמודדות עם אתגרי עבודתם

שנה	2018
חוקרות	שרית אלנבוגן-פרנקוביץ', מרים נבות, אנה רזניקובסקי-קוראס, אנה גרסימנקו, עירית אייזיק, דליה בן רבי
מוסד	מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל, משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים

מטרת המחקר

לאסוף מידע עדכני ושיטתי על עבודת המדריכים בפנימיות ועל דפוסי העבודה של מנהלי הפנימיות ושל הצוות המקצועי עם המדריכים. המידע ישמש בסיס לגיבוש מדיניות ודרכי פעולה בפיתוח תפקיד המדריך ושדרוג המקצועי.

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת:

- תשאול (במתכונת של 'למידה מהצלחות') שישה מנהלי פנימיות אשר עבודתם עם המדריכים זוהתה כמוצלחת, לשם זיהוי אסטרטגיות לעבודה עם מדריכי פנימיות
- סקר בקרב 95 מנהלי פנימיות של השירות לילד ולנוער

רקע

פנימיות לילדים בסיכון הן מסגרות חוץ-ביתיות של מערכת הרווחה, ומטרתן היא לטפל בילדים שסביבתם המשפחתית והקהילתית אינה מסוגלת לספק להם צרכים בסיסיים בתחומי חיים שונים. המדריכים החינוכיים העובדים בפנימיות הם הדמויות המרכזיות האחראיות לטיפול היום-יומי בחניכים בפנימייה. ישנן עדויות לשחיקה רבה של המדריכים ולתחלופה רבה שלהם, והתעוררו תהיות בנוגע למידת ההתאמה של ההכשרה והתמיכה שמקבלים המדריכים כדי שיוכלו לבצע את תפקידם באופן שיענה על צרכי החניכים. גם בעולם וגם בארץ גוברת ההכרה שיש להשקיע מאמצים בשדרוג התפקיד ובהפיכתו למקצוע מוכר.

ממצאים עיקריים

- **קשיים בעבודה עם המדריכים:**
 - כ-17% מן המדריכים מתחלפים בשנה (כאחד מכל שישה מדריכים)
 - ב-14% מן הפנימיות דווח על תחלופה של כ-30% ויותר מן המדריכים מדי שנה
 - כ-80% מן המנהלים מתמודדים במידה רבה עם מחסור במועמדים בעלי כישורים מתאימים, וכ-66% מהם מתמודדים עם רתיעת המועמדים מתנאי העבודה בפנימייה
 - מנהלים ציינו את העומס הרגשי המוטל על המדריכים והצביעו על השכר הנמוך שלהם כיוצר קושי
- **זוהו שמונה אסטרטגיות מרכזיות לעבודה עם מדריכים** הנוגעות לאיתורם, להכשרתם, לתמיכה בהם ולהסדרי עבודתם:
 - איתור מדריכים איכותיים ובעלי כישורים בעזרת הליכי מיון קפדניים
 - הגדרת פרק הזמן הראשון בעבודת מדריך כתקופת ניסיון
 - מתן הכשרה למדריכים מייד עם כניסתם לעבודה
 - מתן הדרכה קבועה ושוטפת
 - יצירת מנגנונים של תמיכה אישית ומקצועית במדריך
 - יצירת הסדרי עבודה המתחשבים בצורכי המדריך כפרט ומתן תמריצים
 - ניסוח תוכנית עבודה ונהלים ברורים
 - תיחום היקף העבודה בתקופה ובמשרה

■ **יישום האסטרטגיות וקשיים ביישומן:**

- מממצאי הסקר עלו הבדלים בין הפנימיות בהיקף השימוש באסטרטגיות ובאופן יישומן
- מנהלים תיארו מאמצים לתמוך במדריכים כדי לדאוג לפיתוחם המקצועי ולגבשם כצוות, למרות הקושי הנובע מתחלופה גבוהה של מדריכים ומעבודתם במשרות חלקיות
- יש אסטרטגיות שיישומן תלוי תקציב (כגון מתן תמריצים כספיים למדריכים), ויש שיישומן תלוי באופי עבודת המדריכים או מושפע מקשיי נגישות (למשל, קושי לשתף מדריכים העובדים במשרות חלקיות בדיוני צוות רב-מקצועיים; קושי של מדריכים בפנימיות שאינן במרכז הארץ או של מדריכים שהחלו לעבוד באמצע השנה, להגיע להכשרה מטעם משרד הרווחה שנערכת פעם בשנה בתל אביב); חוסר פניית של אנשי מקצוע שאמורים לתמוך במדריכים ומחסור בתוכניות ליווי ופיתוח מקצועי למדריכים
- היעדר הגדרה ברורה לתפקיד המדריך ולתחומי אחריותו מקשה על פיתוח נוהלי עבודה מסודרים

■ **שביעות רצון המנהלים מהיבטים בעבודת המדריכים:**

- רוב המנהלים שבעי רצון מדאגת המדריכים לרווחת החניכים (80%), ממתן תמיכה רגשית לחניכים (79%), מהתייחסות המדריכים לצורכי החניכים (73%) ומהתמודדות המדריכים עם אלימות ובעיות התנהגות (73%)
- המנהלים פחות שבעי רצון מהיבטים אחרים בעבודת המדריכים: ממתן עזרה לימודית בעת הצורך לחניכים על ידי המדריכים (32% מן המנהלים), מקשרי המדריכים עם בתי הספר שבהם לומדים החניכים (43%) ומקשרי המדריכים עם הורי החניכים (42%)
- נמצא קשר בין מידת היישום של האסטרטגיות ובין שביעות רצון המנהלים מתפקוד המדריכים, ובעיקר מן ההיבטים הנוגעים לעבודה הישירה של המדריכים עם החניכים (ללא עזרה לימודית, קשר עם בתי הספר וקשר עם ההורים)

■ **הבדלים בין סוגי פנימיות:**

- **סיווג:** בפנימיות פוסט-אשפוזיות נמצאה שביעות הרצון הגבוהה ביותר של המנהלים מן התמיכה הרגשית של המדריכים בחניכים
- **גודל:** לפנימיות גדולות יש יכולת רבה יותר להעניק תמריצים למדריכים לעומת פנימיות קטנות ובינוניות; בפנימיות הקטנות שיעור המדריכים המקבלים הכשרה שוטפת הוא הגבוה ביותר, וכך גם שיעור המנהלים שהביעו שביעות רצון מעבודת המדריכים
- **מודל הפעלה:** שיעור התחלופה הגבוה ביותר הוא במודל הקבוצתי (הכולל קבוצת ילדים ובני נוער בגילים דומים) לעומת במודל המשפחתי (הכולל משפחתון עם זוג הורים המטפלים בילדים בגילים שונים, ולצידם עובדים מדריכים) ובמודל המשולב (הכולל משפחתון, ולצידו בני נוער בטיפול מדריכים). במודל הקבוצתי נמצאה גם שביעות הרצון הנמוכה ביותר של מנהלים מעבודת המדריכים

■ **הפיכת תפקיד המדריך לכרופסיה:**

- מרבית המנהלים סבורים שיש להפוך את תפקיד המדריך למקצוע הדורש הכשרה פורמלית ורישוי ושהתפקיד דורש כישורים אישיים ומקצועיים גבוהים
- מנהלים רבים סברו שבתנאים הנוכחיים אי אפשר ואף לא רצוי להעסיק מדריכים במשרות מלאות ולפרקי זמן ממושכים בשל העומס והשחיקה הכרוכים בתפקיד, השכר הנמוך והאפשרויות המצומצמות לקידום מקצועי

■ **מסקנות והמלצות עיקריות**

- **להרחיב את הטמעתן של אסטרטגיות פעולה** לעבודה עם המדריכים לצד התייחסות לאתגרים של הפנימיות השונות, ולתת תמיכה לפנימיות כדי שיוכלו לשפר את העבודה עם המדריכים. זאת ועוד, לעודד למידה הדדית בין הפנימיות ושיתוף ידע בין כלל הגורמים העוסקים בעבודה חינוכית-סוציאלית עם ילדים ובני נוער
- **לבחון את מודל ההעסקה של המדריכים** – את העומס המוטל עליהם ואת החסרונות של אופני העסקה שונים
- **לשפר את תהליכי האיתור של מדריכים** בעלי כישורים ויכולות מתאימים

- **להנגיש הכשרות מקדימות ופיתוח חומרי הכשרה לשימוש הפנימיים**
- **להגדיר את תפקידי המדריך** בתחום התמיכה הלימודית בחניכים, הקשר עם בית הספר והקשר עם ההורים, לצד הכשרה מתאימה בנושאים אלו
- **להמשיך את הדין בסוגיית הפיכת התפקיד לפרופסיה** – תפקיד לתקופה קצרה או קריירה רבת שנים, והגדרת התנאים הנדרשים להפיכת התפקיד לפרופסיה
- **להתייחס לשכר המדריכים** ולתמריצים הניתנים להם כמרכיב מרכזי בהתמודדות עם הקשיים בגיוס מדריכים ובצמצום התחלופה
- **להמשיך את המחקר** מנקודות מבט נוספות: המדריכים עצמם, אנשי צוות בפנימייה, חניכים, הורים, אנשי צוות מחוץ לפנימייה. רצוי להמשיך ולבחון את איכות היישום של האסטרטגיות השונות, את הקשיים ואת ההצלחות בפנימיית מסוגים שונים

קישור לדוח המחקר

3. שירות מבחן לנוער - תמצית הממצאים

מאפיינים וצרכים

- שירות המבחן לנוער מטפל בבני נוער שעברו עבירות מסוגים שונים, ובהן עבירות אלימות ועבירות מין
- מקובל להתייחס לנערים פוגעים מינית באופן שונה מאשר למבוגרים שעברו עבירות דומות. הנחת המוצא היא שאפשר לשנות דפוסי חשיבה של בני נוער ולמנוע את הישנות העבירות
- בקרב בני נוער שעברו עבירות אלימות, אפשר להבחין בין מי שנוטים לאלימות רה-אקטיבית למי שנוטים לאלימות פרו-אקטיבית. שתי הצורות קשורות ליכולת השליטה העצמית של הפרט
- שירות המבחן לנוער מעורב במגוון תוכניות לטיפול בנוער עובר חוק, ובהן קד"ם (קבוצת דיון משפחתית שתכליתה הכרה של הנער בפגיעה שגרם והכנת תוכנית שיקום עבורו), תוכנית טיפול קבוצתי בנערים פוגעים מינית, של"ץ (שירות לתועלת הציבור, כתחליף לענישה) וטיפול באמצעות פעילות שטח אתגרית
- ב-93% מן המקרים נסגרים תיקי משטרה לנערים מסיימי תהליך קד"ם לעומת ב-61% מן המקרים בקבוצת 'סירוב נפגע' (מקרים שבהם תהליך קד"ם לא הושלם בשל סירוב נפגע העבירה לקבל הסדר שהוצע לו)

אתגרים וחסמים

- אף על פי שתוכנית של"ץ (שירות לתועלת הציבור) משיגה לרוב את מטרתה, פוטנציאל השיקום שלה אינו ממומש דיו
- השיבוץ לשל"ץ אינו תואם תמיד את אופי העבירות (התאמה רק ב-40% מן השיבוצים)
- נמצאו קשיים בליווי הנערים בשל"ץ
- חלק מהליכי קד"ם מופסקים, במרבית המקרים בשל סירוב נפגע העבירה לקיום ההליך או בשל אי-התאמה של הנער הפוגע להליך זה (סירוב לקבל על עצמו אחריות לעבירה)

■ בני נוער שעברו עבירות אלימות:

- מוצעים ארבעה כלי אבחון רלוונטיים לקטינים שעברו עבירות אלימות וארבעה מודלים להתערבות המבוססים על הגישה הקוגניטיבית-התנהגותית
- להתאים את תוכנית הטיפול לגורמי הסיכון של הקטין
- להבחין בין אלימות רה-אקטיבית לאלימות פרו-אקטיבית כבסיס להתייחסות טיפולית מותאמת
- לעבוד על פי מודל סיכון-צורך-אחריות ולכוון להשגת תוצאות מדידות
- להתמקד בעבודה קבוצתית המבוססת על גישה קוגניטיבית-התנהגותית, ולהכשיר עובדים לכך
- לאמץ התערבות מתוכננת המכוונת לתוצאות ומדידת התוצאות לפי עקרונות מודל-סיכון-צורך-אחריות

■ בני נוער שפגעו מינית:

- לעבוד על פי מודל שמסביר שונות בהישגי הנערים שעברו טיפול, בהתאם למאפייניהם, לצורכיהם, לאופי השתתפותם בקבוצה ולהתערבויות נוספות שקיבלו
- לשלב התערבות פרטנית עם טיפול קבוצתי כדי לשפר הישגים

■ קד"ם:

- לפעול להפחתת שיעורי הפסקת קד"ם
- לפעול לקיצור משך הזמן בין ביצוע העבירה למפגש הקד"ם
- לשפר את המעקב אחר התקדמות הפוגע בתוכנית שנקבעה לו

■ של"ץ:

- לפעול לשיפור הפוטנציאל השיקומי של התוכנית באמצעות הגברת המעורבות של מתאמי השל"ץ והקפדה על קשר בינם ובין קציני המבחן
- לתעדף השמה בשל"ץ במקומות בעלי אופי חברתי
- להתמקד בשתי מטרות מרכזיות עבור הנער במקום במטרות רבות ובתיאום בין כל אנשי המקצוע המעורבים בטיפול בנער כדי להגדיל את הסיכויים להשיגן

תוכנית שירות לתועלת הציבור (של"ץ) לנוער עובר חוק – מחקר הערכה מסכמת

שנה 2020

חוקרות אמיליה קפרנוב, שקד לובוצקי-גטה, זהר שרביט, דורי ריבקיין

מוסד מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל

מטרות המחקר

1. לספק להנהלת שירות המבחן לנוער ולמשרד הרווחה מידע על אופן יישום השירות לתועלת הציבור (להלן: של"ץ) הן בהיבט המערכתי של דרכי העבודה הן בהיבט הטיפול בנערים
2. ללמוד על תרומת השל"ץ לנערים

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת:

- התבססות על דיווח רטרוספקטיבי של הנערים ועל אודותיהם בתום השל"ץ – 208 שאלונים שמילאו קצינות מבחן מטפלות על הנערים, ו-50 שאלונים לדיווח עצמי שמילאו הנערים
- ניתוח נתונים מנהליים
- 15 ראיונות עומק חצי מובנים עם גורמי מקצוע ועם נערים

רקע

של"ץ הוא תוכנית חינוכית-טיפולית עבור נערים ונערות עוברי חוק המטופלים בשירות המבחן לנוער. הנערים מוכנים לשל"ץ לשם תיקון הנזק שגרמו לחברה בביצוע העבירה. על פי תפיסת שירות המבחן, יש לשאוף ככל האפשר לשבץ את הנער או הנערה בעבודות של"ץ על פי צורכיהם הטיפוליים, כדי לספק להם הזדמנות להפנמת הנזק שהסבו ולתיקון. משנת 2011 מופעלת התוכנית במיקור חוץ. לאחר שש שנות הפעלה במיקור חוץ ולקראת סיום מכרז ההפעלה, ביקש השירות להעריך את התוכנית כדי לבחון את דרכי העבודה בה ואת תרומתה למשתתפים.

ממצאים עיקריים

- **משך השל"ץ:** מספר שעות השל"ץ שהוטלו על הנערים בצו שיפוטי נע בין 20 ל-400 שעות (84 שעות בממוצע); הנערים ביצעו אותו בין חודש לשנתיים וחצי (בממוצע 6.2 חודשים). בקרב נערים שקיבלו מכסת שעות גבוהה, נמצא שיעור גבוה יותר של נערים שלא סיימו את השל"ץ
- **הכנה לשל"ץ ושיבוץ הנערים:** כ-90% מן הנערים עברו הכנה לשל"ץ על ידי קצינות מבחן ומתאמי של"ץ. עם זאת 37% מן הנערים לא הגיעו לפגישת השיבוץ הראשונה שנקבעה להם, ושיעור דומה של נערים לא התחילו את עבודות השל"ץ במועד שנקבע להם. ב-93% מן המקרים היצע מקומות השל"ץ מאפשר למתאמים להציע לנער או לנערה יותר ממקום השמה אחד. ב-88% מן המקרים מקום ההשמה נמצא בטווח של עד חצי שעת נסיעה או הליכה ממקום מגורי הנער או הנערה. רק ב-40% מן המקרים סוג העבודות בשל"ץ תואם את אופי העבירה. למרות ההסכמה בקרב המתאמים וקצינות המבחן שעבודה של הנערים בעמותות חברתיות במחיצת מתנדבים חשובה במיוחד לתהליך השיקום, נמצא כי מקומות ההשמה השכיחים ביותר הם מתנ"סים ולא עמותות חברתיות
- **ליווי הנערים:** מבוצע חלקית. במקרים רבים הקשר השבועי בין המתאם ובין הנער אינו מתנהל בקביעות. אצל 42% מן הנערים לא נערך ביקור של המתאם במקום ההשמה כנדרש. אצל 37% מן הנערים לא נערכה שיחה בין המתאם לקצינת המבחן על הנער ועל תפקודו. על 28% מן הנערים מתאמי השל"ץ לא העבירו דיווח שוטף לקצינות המבחן המטפלות. במרבית המקרים מעורבות קצינות המבחן מתרחשת רק כשיש בעיות בתפקוד הנערים
- **תוצאות השל"ץ:** להערכת קצינות המבחן, 77% מן הנערים רואים בשל"ץ תיקון לנזק שהסבו לחברה, 84% רכשו מיומנויות עבודה רכות, ורק 48% חשים שתרמו לקהילה. נמצא קשר מובהק סטטיסטית (א) בין איכות השירות שהמתאם מעניק לנער או לנערה (להערכת קצינות המבחן) ובין כל אחת מתוצאות השל"ץ המרכזיות; (ב) בין התאמת השל"ץ לסוג העבירה ובין תפיסת הנער או הנערה את השל"ץ כתיקון, כתרומה לקהילה וכרכישת מיומנויות עבודה רכות

מסקנות והמלצות עיקריות

- התוכנית משיגה את מטרותיה במרבית מדדי התוצאה. עם זה במקרים רבים הפוטנציאל השיקומי שלה אינו ממומש עד תום בהיעדר מעורבות מספיקה של המתאם בתהליך שעוברים הנער או הנערה, בהיעדר קשר בין המתאם לקצין המבחן ובהיעדר קשר בין קצין המבחן לבין הנער או הנערה במשך השל"ץ
- מומלץ להדק את הרצף הטיפולי ואת תיאום הטיפול בנערים, לרבות העברת מידע בין הגורמים המטפלים, לתעדף השמה במקומות בעלי אופי חברתי ולהגביר את מעורבות שירות המבחן לנוער במהלך השיקומי
- לפני תחילת הנער או הנערה בתוכנית, מומלץ להתמקד בשתי מטרות מרכזיות עבורם מתוך התוצאות הרצויות של התוכנית. מטרות אלו יועברו לכלל הגורמים המטפלים בנער ויעמדו לנגד עיניהם בכל שלב בטיפול כדי לשפר את סיכויי ההצלחה של ההתערבות השיקומית

קישור לדוח המחקר

מודלים להתערבות עם קטינים שביצעו עבירות אלימות

שנה 2020

חוקר מני מלכה

מוסד משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים

מטרות המחקר

- להכיר מודלים ותוכניות התערבות מן הארץ ומן העולם המיועדים לטיפול בקטינים עוברי חוק שביצעו עבירת אלימות
- להסיק מסקנות ממודלים ותוכניות אלו ולספק המלצות ליישום במחקר ובפרקטיקה של שירות המבחן לנוער

שיטת המחקר

סקירת ספרות מקצועית מן הארץ ומן העולם, ובפרט מודלים ותוכניות התערבות ייעודיים לקטינים עוברי חוק שביצעו עבירת אלימות.

ממצאים עיקריים

- הספרות המקצועית מבחינה בין אלימות ובין אגרסיביות, ובפרט **אלימות כצורת התנהגות הקשורה ליכולת שליטה עצמית של הפרט**: אגרסיביות מזוהה עם כל התנהגות שמטרתה להזיק או לפגוע באחר, ואילו אלימות מוגדרת כהתנהגות אגרסיבית שמטרתה לפגוע ולהזיק פיזית, כגון פציעה גופנית או רצח
- יש גם הבחנה בין אלימות פרו-אקטיבית (אלימות מכוונת מטרה) ואלימות רה-אקטיבית (שנובעת מעוררות רגשית עזה ואימפולסיבית). הבחנה זו רלוונטית להבנת המניעים להתנהגות אלימה בקרב קטינים עוברי חוק, ולהבחנה בין קטינים עוברי חוק שהם אלימים בלבד למי שמעורבים גם בעבירות מסוגים אחרים. תופעת האלימות ברשת נסקרה בצורה נוספת וייחודית של אלימות
- הסיבות לאלימות נחלקות **לגורמי סיכון ('דאגות') וגורמי הגנה ('כוחות')** וטמונות ביחסי הגומלין בין הפרט ובין מערכות בסביבתו: המשפחה, בית הספר, קבוצת השווים, השכונה והקהילה. גם השתייכות לחבורות רחוב או כנופיות היא גורם סיכון
- המודל סיכון-צורך-אחריות** הוצג כמודל מרכזי: ראשית, הוא קושר בין הבנת הסיבות לתופעה ובין בניית תוכנית התערבות לקטין שעבר עבירת אלימות; שנית, הוא מודל המשלב בין התובנות על צורכי הקטין (המניעים להתנהגותו), לפרקטיקה מבוססת ראיות ועיקרון האחריות של איש המקצוע להעריך ולבחון את עבודתו

- בסקירה הוצגו **ארבעה כלי אבחון רלוונטיים** לקטינים שעברו עבירת אלימות:
 1. **שאלון להערכת סיכון להתנהגות אלימה (SAVRY)** – מאפשר להעריך את סיכון הקטין לבצע עבירות אלימות בעתיד ולבסס בהתאם לכך את ההתערבות המתאימה
 2. **שאלון להתאמת תוכנית הטיפול** לקטין שעבר עבירת אלימות (YLS/CMI) – מאפשר להעריך גורמי סיכון והגנה, צרכים וגורמי הנעה, שלפיהם אפשר להתאים תוכנית טיפול
 3. **שאלון להערכת מאפיינים פסיכופתיים בקרב בני נוער (PCL-YV)** – זיהוי סימנים לפסיכופתיה בבגרות וסיוע לקביעה אם העבירה קשורה למאפיינים פסיכופתיים
 4. **שאלון לזיהוי אלימות רה-אקטיבית ואלימות פרו-אקטיבית (RPAQ)** – נועד לסייע בהתאמת תוכנית הטיפול לכל אחת מתת-הקבוצות
- בספרות המקצועית הוצגו **ארבע גישות טיפול מרכזיות**: קוגניטיבית-התנהגותית; התערבות משפחתית-פונקציונלית; טיפול באמצעות שטח; סכמה תרפיה (גישה המרחיבה את הטיפול הקוגניטיבי-התנהגותי באמצעות גישות נוספות)
- **הצגת ארבעה מודלים של התערבות המבוססים על הגישה הקוגניטיבית-התנהגותית**:
 1. **מודל החשיבה והשיקום (R&R)** – נמצא אפקטיבי בטיפול בקטינים שעברו עבירת אלימות; משלב התייחסות אינטגרטיבית לקוגניציה, רשות, מוסר, התנהגות ושליטה עצמית, שילוב בין למידה עיונית, תהליך קבוצתי והתנסות חווייתית
 2. **המודל האקולוגי** – המודל המקובל בישראל; הוא כולל מרכיבים תאורטיים של למידה על אלימות בצד רכישת כלים להתמודדות, כגון פסק זמן, זיהוי מחשבות שליליות ורכישת כלים לתקשורת אסרטיבית
 3. **תוכנית לשליטה בכעסים (AMP)** – המודל המקובל בעולם; הוא משלב יסודות פסיכו-חינוכיים, מיומנויות של תקשורת אסרטיבית ותרגול שבועי של יומן כעס
 4. **מודל החלופה לאלימות (ART)** – מתמקד בהחלפת ההתנהגות האלימה בתקשורת אסרטיבית ובתרגול מיומנויות חברתיות בסיסיות, לצד פיתוח החשיבה המוסרית ויכולת אמפתיה
- **מודל החיים הטובים** הוא מודל עכשווי, מלבד ארבעת המודלים שתוארו לעיל, המיושם במדינות רבות בתחום העבודה עם עבריינים בכלל, ועם נוער אלים עובר חוק בפרט. המודל מדגיש את כוחות האדם ואת האמונה שזיהוי הצרכים והחלומות לעתיד הם שצריכים לעמוד במרכז תוכנית ההתערבות
- **כלי הטיפול** – מוצגים ארבעה כלי עזר לטיפול שנמצאו רלוונטיים, בהתאם לאחדים מן המודלים שהוצגו לעיל: סולם להערכת שליטה עצמית (BSCS); סולם להערכת כעס (NAS-PI); שאלון הבחון את תוצאות הטיפול באמצעות שטח (ATES); שאלון סכמות (YCQ-L3)

מסקנות והמלצות עיקריות

- להתאים את תוכנית הטיפול לגורמי הסיכון (דאגות) של הקטין, בכל הקשור למידת האינטנסיביות של התוכנית ולהבחנה בין תוכנית ממוקדת לשיקום ארוך טווח
- להבחין בין אלימות רה-אקטיבית ופרו-אקטיבית כהבחנה בסיסית בין שתי קבוצות של קטינים שעברו עבירת אלימות, ולכל אחת מהן נדרשת התייחסות טיפולית משלה
- לעודד פרקטיקה המבוססת על גורמי הגנה (כוחות) לפי 'מודל החיים הטובים', כי מן הספרות המקצועית עלה שיש לו יתרונות רבים בתחום שיקום בני נוער עבריינים (כחלופה לענישתם)
- לאמץ התערבות מתוכננת המכוונת לתוצאות ומדידת התוצאות לפי עקרונות מודל סיכון-צורך-אחריות, המקובל כמסגרת מארגנת להבנת תופעת האלימות, והוא גם עולה בקנה אחד עם פרקטיקה מבוססת ראיות
- להתמקד בעבודה קבוצתית מבוססת גישה קוגניטיבית-התנהגותית, שנחשבת למוכחת ואפקטיבית בספרות המקצועית; להמשיך לבסס ולהעמיק את הכשרות העובדים בטיפול הקבוצתי הנשען על מודלים בגישה זו
- להעשיר את הטיפול המסורתי בכלים חווייתיים והתנסותיים
- להשקיע בחילוץ חוכמת המעשה והידע המצטבר בשירות המבחן לנוער באמצעות מחקרים בגישה האיכותנית, ולהכשיר את העובדים להשתמש בכלים שייצעו להם לבחון את עבודתם, להמשיגה ולהעריכה

תוכנית הטיפול הקבוצתי בנערים פוגעים מינית: סיכום ממצאי מדידה בפילוט 'מיזם תוצאות'

שנה 2017

חוקרים טלי טופילסקי, מיכאל פיליפוב, טל ארזי

מוסד מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל

מטרות המחקר

1. לבצע פיילוט למדידת תוצאות בתוכנית הקבוצתית לטיפול בנערים פוגעים מינית
2. לסייע לשירות המבחן לנוער ולרשות חסות הנוער לפתח מערך למדידה שוטפת של תוצאות התוכנית הקבוצתית

שיטת המחקר

שיטה כמותית בעיקרה המתבססת על בניית מודל לוגי ובחירת תוצאות למדידה

רקע

כ-30% מן הנערים המטופלים בשירות המבחן בישראל, עברו עבירה בעלת אופי מיני. בשנים האחרונות מתחזקת בקרב גורמי המקצוע גישה המבדילה מהותית בין בני נוער פוגעים מינית לעברייני מין בוגרים. בשנים האחרונות מתחזקת בקרב הגורמים המקצועיים גישה המזהה הבדל מהותי בין בני נוער פוגעים מינית לעברייני מין בוגרים. כיום נוטים לראות בעבירת המין של בני נוער בעיית התנהגות המוסברת במניעים קוגניטיביים-התנהגותיים. שירות המבחן לנוער מפעיל תוכנית ייחודית הנשענת על גישה זו ונועדה לסייע לנערים לשנות עיוותי חשיבה ולמנוע דפוסי התנהגות בעייתיים ועבירות מין. התוכנית מתבססת על מודל קוגניטיבי-התנהגותי לטיפול קבוצתי סמכותני אשר פותח בארצות הברית, ושירות המבחן התאים אותו לארץ. בכל קבוצה מטופלים עד שמונה נערים, בהנחיית שני מנחים, לרוב גבר ואישה. משך הטיפול נע בין שנה לשנה וחצי, בתדירות של אחת לשבוע.

ממצאים עיקריים

בקרב מרבית משתתפי התוכנית חלה התקדמות לעבר התוצאות המצופות מהם: חל שיפור ביכולת הנערים לזהות את הנסיבות שהובילו אותם לביצוע העבירה, הם לומדים להכיר את התנהגותם בנסיבות הללו ומפנימים מיומנויות המונעות מהם לחזור על העבירה בעתיד.

מסקנות והמלצות עיקריות

- בדוח נדונו אפשרויות לבחינת ההתקדמות של הנערים בטיפול, לאופן מדידתה ולהצגתה. הוצעו שלוש דרכים לביטוי תוצאות ההתערבות ברמת הפרט וברמת האוכלוסייה המטופלת: (1) הציון שאליו מגיעים הנערים בעקבות ההתערבות בכל תחום תוצאה; (2) היקף השינוי שעוברים הנערים מתחילת ההתערבות ועד סיומה; (3) כיוון השינוי של הנערים בכל תחום תוצאה
- הוצע מודל שמסביר את השוני בהישגי הנערים וכולל התייחסות למאפייניהם, לצורכיהם (פרט לצרכים שמטופלים במסגרת הקבוצתית), לאופי ההשתתפות בקבוצה ולהתערבויות נוספות. כך למשל, נמצא שגיל הנער, מעורבותו בעבירות נוספות על עבירת המין, משך ההשתתפות והגעה למכש הקבוצתי בזמן – קשורים כולם לאיכות תוצאות ההתערבות. כן נמצא ששילוב התערבות פרטנית בטיפול קבוצתי משפר את הישגי הנערים
- המערך המוצע מתאים למדידת תוצאות שוטפת של תוכנית ההתערבות הקבוצתית לנערים פוגעים מינית, והדוח כולל גם המלצות לשיפור המדידה לקראת הטמעתה השוטפת בשירות

קישור לדוח המחקר

מחקר הערכה על תכנית קבוצות דיון משפחתיות (קד"ם) כהליך חלופי לנוער עובר חוק – דוח מסכם

שנה 2015

חוקרים יעקב אזרחי, אילן רוזינר, יהודית חסידה, גילה חן, יאנינה לבד

מוסד מרטנס הופמן, יועצים לניהול בע"מ

מטרות המחקר

1. לבחון מי מגיעים לתוכנית
2. לבחון את מאפייני הליך קד"ם שהושלם
3. לבחון את הסיבות להפסקת תהליכי קד"ם שלא הסתיימו
4. לבחון עד כמה התוכנית תורמת ומצליחה

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת:

- סקירת ספרות מקצועית
- ראיונות עומק עם בעלי תפקידים
- ניתוח קובץ נתונים של המופנים לקד"ם בשנים 2009-2013
- ניתוח חוות דעת של קציני מבחן המתייחסות למדגם של 90 נערים שהשלימו הליך קד"ם, ול-43 נערים שההליך שלהם הופסק בשל סירוב הנפגע (לא ידוע אם מקרים אלה בעלי מאפיינים ייחודיים כלשהם)
- הערכה כללית של התוכנית על ידי 32 קציני מבחן
- חוות דעת של מתאמים על מדגם של 110 הליכים שהושלמו ועל 65 הליכים שהופסקו
- סקר טלפוני בקרב משתתפים במפגשי קד"ם (23 נערים פוגעים, 31 הורי פוגעים, 41 תומכי פוגעים, 18 נכגעים ותומכיהם, 29 קציני מבחן ו-27 חוקרי נוער)
- השוואת ממצאי המחקר עם ממצאים משני מחקרים קודמים

רקע

קבוצת דיון משפחתית (קד"ם) היא תהליך רצוני שבמרכזו מפגש של נער עובר חוק ומשפחתו הגרעינית והמורחבת עם נפגע העבירה ותומכיו, בהשתתפות אנשי מקצוע. תהליך זה נערך בישראל מראשית שנות ה-2000. מטרת המפגש: קבלת אחריות מצד הנער הפוגע, ניהול שיח על העבירה, השלכותיה ותוצאותיה, והשגת הסכמה על הפעולות הנדרשות לתיקון הפגיעות. זאת באמצעות התייחסות לנפגע העבירה, לקהילה ולשיקום הנער שביצע את העבירה. ההפניה לתוכנית נעשית על ידי קצין מבחן לנוער בתיאום עם המשטרה. למפגש קודם תהליך הכנה שעליו אחראי מתאם מטעם עמותת קד"ם. המפגש עצמו כולל שלושה חלקים: א. דיון בעבירה, בהשפעותיה ובדרכים לתקן את נזקיה; ב. זמן פרטי של המשפחה שבו נכתבת תוכנית הטיפול והתיקון; ג. בחינת התוכנית על ידי כלל המשתתפים כדי לקבל את אישורם.

ממצאים עיקריים

- **היקף התוכנית ומאפיינים:** התוכנית החלה לפעול בשנת 2000. עולה כי חלה עלייה במספר הנערים המופנים לתוכנית בכל שנה (230 נערים בממוצע בשנים 2009-2013 לעומת 60 נערים בממוצע בשנותיה הראשונות), וכן כי חלה עלייה בשיעור מסיימי התוכנית בשנים 2009-2013 לעומת השנים הראשונות (63% לעומת 49%). לקד"ם מופנים נערים עם גורמי סיכון מועטים לעומת כלל הנערים המגיעים לשירות המבחן. כ-18 שעות מוקדשות להכנה למפגש (לעומת 28 שעות בשנותיה הראשונות של התוכנית. אך למרות הירידה בהיקף השעות, התקיימו יותר פגישות ושיחות הכנה). דווח על נוכחות מלאה של נציגי משטרה במפגשים לעומת נוכחות חלקית (36%) בתקופת המחקר הקודם. במפגש נוכחים בממוצע כ-10 אנשים, ומשכו 3.9 שעות בממוצע

- **סיבות להפסקת הליכי קד"ם:** הסיבות העיקריות להפסקת ההליך הן סירוב הנפגע לביצועו וכן אי-התאמה של הנער הפוגע להליך מסוג זה (מצב שבו הנער הפוגע מסרב לקבל עליו אחריות לביצוע העבירה). סיבות נפוצות כחות: ביצוע עבירה נוספת במהלך הליך הקד"ם או החלטת משטרה להפסיקו (עקב חומרת העבירה או בשל סגירת התיק)
- **התוכניות שנקבעו לנערים הפוגעים וביצוען:** התוכניות עשירות יותר במרכיבים לעומת תקופת המחקר הקודם (2007), ורוב המרכיבים שנכללים בתוכניות מבוצעים (הביצוע של מרכיב ההתחייבות להשקיע בלימודים וחיזוק פיקוח ההורים מועט – נמצא שהוא בוצע ב-73% מן המקרים לעומת 87% בממוצע במרכיבים האחרים)
- **תוצאות התוכניות:** ל-93% ממסיימי קד"ם נסגרו התיקים במשטרה לעומת 61% בקבוצת 'סירוב נפגע' (מקרים שבהם ההליך אינו מסתיים בשל סירוב נפגע העבירה לקבל את ההסדר המוצע). הנפגעים דיווחו על שינוי חיובי ביחס כלפי הפוגע ועל פחות חששות מפניו. המתאמים דיווחו על תרומה גבוהה של המפגש לנערים הפוגעים ועל תרומה בינונית לנפגעים. להערכת קציני המבחן, בקרב מסיימי קד"ם יש שיעור גבוה של ירידה ברמת הסיכון של הנער ובהתנהגויות לא נורמטיביות, וסיכוי רב יותר למימוש מיטבי של כישורים ויכולות לעומת נערים פוגעים בקבוצת 'סירוב נפגע'
- **חזרתיות (רצידיביזם):** חזרתיות הוגדרה כביצוע של לפחות עבירה אחרת שעליה הוגש כתב אישום, לאחר סיום מפגש קד"ם או הפסקת ההליך. מרבית המעידות (חזרתיות) מתרחשות בשנה הראשונה אחרי סיום תהליך הקד"ם. יש פער מובהק סטטיסטית בין מסיימי קד"ם למי שלא נמצאו מתאימים לו, בשיעור החזרתיות המצטברת לאחר שנה (מהליך הקד"ם או מן ההליך המשפטי הרגיל, אצל מי שלא השתתפו בו). ביתר פרקי הזמן לא נמצא פער מובהק בין הקבוצות. מספר העבירות לאחר הליך הקד"ם נמוך בקרב מסיימי ההליך לעומת קבוצת 'סירוב נפגע', וכן לעומת מי שלא נמצאו מתאימים לתוכנית

מסקנות והמלצות עיקריות

- **לפעול להפחתת שיעור ההפסקה של הליכי קד"ם,** בעיקר בשל המשאבים הרבים שמושקעים בהליך טרם הפסקתו; למקד את המאמץ להפחתת שיעור ההפסקות בשני מועדים:
 - בשלב המיון: לשוב ולבחון את הקריטריונים למיון המועמדים לתוכנית
 - בשלב שלאחר תחילת התהליך ולפני המפגש: מומלץ לבצע תהליך הפקת לקחים שיכלול תחקור של מקרי הפסקת הליך קד"ם וניתוח הסיבות להפסקה
- **לעקוב אחר התקדמות הפוגע בתוכנית שנקבעה לו בהליך הקד"ם** כדי לעודדו לממש את התוכנית ולממש את הפוטנציאל להפחית חזרתיות
- **לפעול לקיצור פרק הזמן** שעובר מביצוע העבירה ועד למפגש, ובכלל זה לקצר את משך ההכנה למפגש
- **נוכחות הנפגע במפגש:** אף על פי שלנוכחות הנפגע במפגש ישנה השפעה רבה על הפוגע, חלה ירידה בשיעור המפגשים שבהם נוכחים הנפגעים. ראוי לבחון דרכים להעלאת שיעור הנפגעים המשתתפים במפגשים. אם אי אפשר לשכנע את הנפגע להגיע למפגש, יש לבחון דרכים להנחתו ולהמחשת הסבל והנזק שהפגיעה גרמה לו
- **שימוש בטופס תיעוד עבודת המתאמים להפקת לקחים:** יש לבחון כיצד להשתמש בטופס התיעוד שממלאים המתאמים בשלב ההכנה, לשם הפקת לקחים. לדוגמה: לשלב בטופס היבטים של התרומה לנפגע ומתן מענה לצרכיו במפגש; לתעד דרכים שהופעלו במהלך הכנת התוכנית לנער כדי לחדד אצלו תחושת מעורבות, שותפות ומחויבות לתוכנית

קישור לדוח המחקר

4. חקירות ילדים - תמצית הממצאים

מאפיינים וצרכים

- הילדים מתקשים לחשוף מידע על התעללות בהם בשל קושי לחשוף חוויית חיים טראומטית, נטייה להכחשה פעילה ולהדחקה של אירועים כאלה, חשש לחשוף אדם קרוב שפגע בהם, רגשות בושה ואשמה ועוד
- הילדים זקוקים לתמיכה רגשית שעוזרת להפחית חרדה ולהתמודד עם רגשות של בושה ואשמה כדי לאפשר להם לחשוף את הפגיעה בהם במהלך חקירה

אתגרים וחסמים

- גילויי התנגדות ו'התנתקות פיזיות' של ילדים בחקירות
- חוקרי ילדים מתקשים להתמודד עם התנגדויות של ילדים ולעיתים נוקטים בשיטות שאינן יעילות. שימוש בשיטות אלו פוגע בדינמיקת הריאיון ובאיכות המידע המופק בו
- בחקירה ילדים מרבים להשתמש בביטויים לא-מילוליים שקשה לחלץ מהם מידע מסודר
- איכות לא מספקת של מידע מפי ילדים בחקירות על מקרי התעללות ופגיעה בהם מקשה להגיע לחקר האמת ולבסס ראיות מספקות

המלצות יישומיות

- לפעול לשיפור הכשרת חוקרי הילדים בתחום אסטרטגיות התמיכה כדי להפחית התנגדויות של ילדים בחקירה ולשפר את תפוקות הריאיון
- לוודא שחוקרי הילדים יהיו חשופים לסכמת הקידוד של ביטויים לא-מילוליים מצד הילדים

הקשר בין תמיכת מראיין ואיכות העדות הפורנזית שמסרו ילדים מתנגדים אודות התעללות במשפחה

The association between interviewer support and the quality of forensic statements made by reluctant children about intra-familial abuse

עבודת דוקטורט באנגלית עם תקציר בעברית

2017 שנה

אורי בלסבלג Uri Blasbalg חוקר

אוניברסיטת חיפה מוסד

מטרת המחקר

לבחון את האפקט של תמיכה על התנגדותם של ילדים ועל הפקת המידע שלהם במהלך מסירת העדות המהותית.

שיטת המחקר

שיטת מחקר כמותית: בחינת 200 ראיונות של ילדים בני 5-13 בישראל אשר מסרו האשמה על התעללות פיזית מצד בני משפחה. כל הראיונות נערכו על ידי חוקרי ילדים ממשרד הרווחה באמצעות הפרוטוקול המועשר. במדגם נכללו רק מקרים שהיו בהם ראיות חיצוניות המבססות את התרחשות ההתעללות. כל ראיון קודד לזיהוי וסיווג היגדי חוקרים וילדים: בהיגדי החוקרים זהו ביטויי תמיכה ותשאול, ובהיגדי הילדים זהו ביטויי התנגדות (השמטה, התנגדות והכחשה), כרטי מידע על מקרי התעללות וסמני קוהרנטיות. הנתונים נותחו באמצעים סטטיסטיים.

רקע

התנגדות של ילדים לדווח על התעללות שחוו מצד בני משפחה היא אתגר מרכזי העומד לפני רשויות החוק והרווחה המנסות להגן עליהם. כאשר בריאיון פורנזי (ריאיון במסגרת פענוח פשע) ילדים מוסרים האשמה למרות ההתנגדות, עדויותיהם נמצאות חלקיות וחסרות. המחקר ייחס את האיכות הירודה של עדויות אלו לעכבות רגשיות המצויות בבסיס ההתנגדות: אשמה, בושה, מבוכה או פחד מהפללת מתעלל אהוב. נוסף על כך אוששו חלקית קשרים שליליים בין הבעת התנגדות מצד הילד ובין מדדי הדינמיקה הבין-אישית שלו עם המראיין. הסתבר שמראיינים נוטים להיות בלתי-תומכים וחודרניים יותר בשאלותיהם כאשר ילדים מביעים התנגדות, וכך הם מובילים להתדרדרות דינמיקת הריאיון ולמינוע המידע המופק ממנו. מחקרים שבחנו גורמים סוציו-רגשיים מצד מראיינים, מצאו שיישום התערבויות תומכות מצד מראיינים מקדם נינוחות של ילדים, מפחית את חרדותיהם, משפר את האמון שלהם במראיינים ומעודד אותם לשתף פעולה. התמיכה עוזרת לילדים בוויסות רגשות, וכך היא מפנה את המשאבים הקוגניטיביים לטובת תפקודי זיכרון ודלייה משופרים. לכן הוצע להטמיע סגנון ריאיון תמיכתי בפרוטוקול ה-NICHD (Revised NICHD Protocol, RP), ויישומו אכן הניב סגנון תומך יותר מצד מראיינים. נמצא כי שימוש בו סייע להפחתת התנגדות מצד הילדים בחלק המקדים של הריאיון הפורנזי, שבו לא נדונה ההתעללות. השפעת התמיכה על התנגדות הילדים בחלק המהותי של הריאיון, שבו מופקת העדות, לא נבחנה עד למחקר זה.

ממצאים עיקריים

- נמצא קשר שלילי בין רמת ההתנגדות שביטאו הילדים בראיונות לפרודוקטיביות שלהם
- נמצא קשר חיובי בין רמת התמיכה לירידה ברמת ההתנגדות
- נמצא כי ירידה בהתנגדות מנבאת סיכויים גבוהים יותר (מאשר אי-ירידה) לעלייה במדדי תפוקת הריאיון (אינפורמטיביות וקוהרנטיות)
- הקשר החיובי של תמיכה עם עלייה במדדי תפוקת הריאיון מתווך על ידי ירידה ברמת ההתנגדות

- הממצאים מרחיבים את ההבנה על הדינמיקה הבין-אישית בראיונות עם ילדים כשהם מביעים התנגדות בהם
- הקשר השלילי, שכבר דווח בעבר, בין התנגדות ילדים בריאיון לתפוקת ריאיון אושש לראשונה בנוגע להתעללות פיזית
- אושרה האפקטיביות של התערבות תומכת לשיפור תפוקת הריאיון, ונמצא כי האפקטים השליליים שיש להתנגדות על תפוקת הריאיון, הם הפיכים
- מודל התיווך של התמיכה עשוי לשמש ראייה לגישה המחקרית המסבירה את ההשפעה של התמיכה על ביצועים קוגניטיביים כנובעת ממיתון פקטורים רגשיים שליליים ומהפניית משאבים לתפקודי עיבוד קוגניטיבי
- חשוב לפעול לשיפור יכולות התמיכה של מראיינים כדי למתן את מגמת ההתדרדרות שזוהתה בין חוקרים וילדים מתנגדים ואף לשנותה; חשוב אפוא להכשיר את המראיינים ליישום עקבי של אסטרטגיות תמיכה

לא נמצא קישור למחקר המלא

הקשר בין סוג הפגיעה (פיזית או מינית) וביטויים לא מילוליים של ילדים בחקירת התעללות

שנה	2017
חוקרת	איזיס כעבייה
מוסד	אוניברסיטת חיפה

מטרות המחקר

1. לבחון אם יש לסוג הפגיעה שחוו ילדים (התעללות פיזית או מינית) השפעה על שפת הגוף של ילדים במהלך ראיונות פורנזיים
2. לבחון את ההשערות: (א) עם התמשכות הריאיון הפורנזי יגברו אירועי 'התנתקות פיזית' של הילדים; (ב) במקרים של פגיעה מינית יהיו יותר ביטויים של התנתקות ויעלו יותר רגשות שליליים מסוג גועל ואשמה מאשר במקרי התעללות פיזית (שאינה מינית), שבהם יעלו יותר רגשות חיוביים ויהיו פחות ביטויי התנתקות

שיטת המחקר

שיטת מחקר כמותית – בחינת 100 ראיונות פורנזיים של ילדים, בטווח הגילים 4-14, שעברו פגיעה פיזית או מינית על ידי בן משפחה; קידוד לסיווג אינדיקטורים לא-מילוליים של הילדים בחקירה וניתוח סטטיסטי כדי לבחון אם יש הבדל בביטויים לא-מילוליים של ילדים שעברו פגיעות משני הסוגים

רקע

ילדים שהם קורבנות להתעללות פיזית או מינית, נחקרים על ידי חוקרי ילדים מן השירות לחקירות ילדים וחקירות מיוחדות. החוקרים הם עובדים סוציאליים שעברו הכשרה מיוחדת לכך.² בחקירות משתמשים חוקרי הילדים בפרוטוקול חקירות מובנה המשמש מסוף שנות ה-90. בשנת 2014 עבר השירות לחקירות ילדים לשימוש בפרוטוקול מעודכן. להבדיל מן הפרוטוקול הסטנדרטי, שמתמקד באסטרטגיות קוגניטיביות, בפרוטוקול המעודכן הושם דגש גם באסטרטגיות רגשיות, בבניית רפורט (בניית קשר) ובתמיכה בילדים. מחקרים שבחנו את האסטרטגיות הרגשיות הללו העלו כי תמיכה רגשית ובניית רפורט בראיונות משפטיים משפרות את איכות וכמות המידע שנמסר על ידי הילדים. בשנים האחרונות מושם דגש גם בבחינת הביטויים הלא-מילוליים של ילדים בחקירות, משום שמידע רב נמסר בהתנהגויות שאינן מילוליות. במילים אחרות, חשוב לזהות לא רק את מה שנאמר, אלא גם כיצד הוא נאמר.

ממצאים עיקריים

- עם התקדמות החקירה מתגברים אירועים מסוג 'התנתקות פיזית' של הילדים (בהתאם להשערת המחקר הראשונה)
- לא נמצא קשר מובהק בין סוג הפגיעה לבין כמות ביטויי ההתנתקות הפיזית בחקירה. עם זאת כאשר סוכמו ביטויי ההתנתקות הפיזית בחיבור פשוט, ללא התחשבות במספר הפניות של החוקר אל הילד בחקירה, כן נתקבלה תוצאה מובהקת שהצביעה על הבדל במספר ביטויי התנתקות במקרים של פגיעה מינית מאשר במקרים של פגיעה פיזית
- במקרים של פגיעות מיניות היו רגשות שליליים שכיחים יותר באופן מובהק לעומת פגיעה פיזית בלבד
- לא נמצא קשר מובהק בין סוג הפגיעה לביטויי רגשות חיוביים בחקירות (אומנם הכוונה הייתה בעיקר לחיוכים, אך החוקרת הסבירה שחיוכים אינם בעלי אופי חיובי בהכרח, אלא הם עשויים גם להיות ביטויי לבושה, לאי-נוחות, לאומללות או לחשש חברתי)

² כך במקור. במשרד הרווחה מדגישים שכיום חוקרי ילדים יכולים להיות גם קרימינולוגים קליניים, פסיכולוגים ואנשים מתחום החינוך המיוחד, אשר עברו הכשרה מיוחדת לביצוע התפקיד.

- חשוב שחוקרי ילדים יהיו חשופים לסכמת הקידוד של ביטויים לא-מילוליים של נחקרים; חשיפה זו תאפשר לחוקרים לזהות התנגדות אצל ילדים מתוך הבנה של מה שלא נאמר
- לאחר זיהוי המסרים הלא-מילוליים, יוכלו חוקרי הילדים לתמוך רגשית בנחקרים כדי להפחית את רמת הלחץ וההתנגדות שלהם ולעורר רגשות של רווחה; בין היתר, אפשר לפתח את ניסוח משפטי התמיכה של החוקר כדי להתאימם לשפת הגוף של הילד
- מומלץ להמשיך ולחקור את התחום ולשים דגש גם במשתנים אחרים, כגון מידת הקרבה של החשוד בפגיעה אל הילד (פוגעים מן המשפחה הגרעינית או מחוץ לה). בין היתר הנתון הזה משפיע על אופן החקירה – כשהפגיעה נעשתה על ידי מישהו מחוץ למשפחה הגרעינית, הילד לרוב מלווה בהוריו בעת החקירה, ותמיכתם עשויה להשפיע על התנהגותו בעת החקירה
- חשוב שמחקר המשך יבחן גם הבדלים בין אוכלוסיות. מאחר שהמחקר המתואר כאן כלל רק שתי חקירות של ילדים ממוצא ערבי, לא התאפשר לבחון את הקשר בין גורמים חברתיים ותרבותיים של אוכלוסיית המוצא לביטויים לא-מילוליים של התנגדות בחקירת הילדים

לא נמצא קישור למחקר המלא

5.1 שורדי זנות וקורבנות סחר - תמצית הממצאים

מאפיינים וצרכים

- מאפייני אנשים בזנות:
 - מספר האנשים העוסקים בזנות – 11,000-12,000: 95% נשים, 5% גברים
 - קטינות – 11%
 - 66% מן הנשים החלו לעסוק בזנות בשל מצוקה כלכלית
 - ארץ לידה (נשים): 43% ילידות ישראל ו-52% ילידות מדינות ברית המועצות לשעבר ומזרח אירופה
- 76% מן הנשים העוסקות בזנות מעוניינות להפסיקה במועד כלשהו
- חוק איסור צריכת זנות נכנס לתוקף ביולי 2020, ואכיפתו החלה בינואר 2021
- רוב הציבור רואה בזנות תופעה שפוגעת בכבוד האדם (84%)
- הציבור מביע תמיכה רבה בחוק (71%), אך רק מעטים סבורים שביכולתו לצמצם את התופעה (5%)
- במסגרת אימוץ המלצות הצוות הבין-משרדי לצמצום צריכת הזנות הועברו תקציבים להרחבת השירותים וכיום פועלות מסגרות מגוונות לסיוע לאנשים בזנות
- מאפייני נשים בזנות המטופלות במסגרות הרווחה (בשנת 2014):
 - **יחסים משפחתיים** – כרבע חיות בבדידות חברתית מוחלטת; ל-40% אין קשר עם אימן; ל-50% אין קשר עם אחיותיהן או עם חברות; ל-60%-70% מהן אין כל קשר עם בן משפחה כלשהו ממין זכר
 - **גיל בתחילת העיסוק בזנות** – 25% מן הנשים החלו לעסוק בזנות בגיל 15 או פחות
 - **התמכרות** – רק שלישי לא היו מכורות לסמים; רק 45% מהן לא היו מכורות לאלכוהול
 - **ריבוי בעיות בריאות** – כ-30% מהן סובלות מתחלואה נפשית ומקבלות טיפול פסיכיאטרי
 - **מעורבות בהליכים משפטיים** – ריבוי תלונות במשטרה, הליכי הוצאה לפועל והליכים משפטיים. יותר מ-20% היו במאסר
 - **רקע של פגיעה ואלימות** – 83% מהן נכגעו מאלימות פיזית; 66% מהן היו קורבנות אונס

אתגרים וחסמים

- נשים העוסקות בזנות מתאפיינות בשוליות מרובה ובהיעדר קול חברתי, והן אינן שותפות לקביעת דרכי ההתערבות והטיפול הנוגעות לחייהן
- נדרשות פעולות חינוך והסברה כדי להשפיע על עמדות הציבור ברוח החוק

המלצות יישומיות

- להמשיך במעקב אחר שיעורי צריכת הזנות
- להמשיך את ההסברה על חוק איסור צריכת זנות ועל נזקי הזנות לציבור בכלל ולצרכני זנות בפרט
- לאפיין קבוצות הטרוגניות של נשים בזנות שזקוקות למענים שונים לשתף את האנשים בזנות בתכנון שירותים ובהחלטות הנוגעות להן
- לכלול התייחסות גם להיבטים של כוח, אוטונומיה ובחירה בשיח על תופעת הזנות

התכנית הבין-משרדית לטיפול בנשים ובצעירות במעגל הזנות: מחקר הערכה

שנה 2016

חוקרות כרמלי אברהם, כרמלי יעל, ואברמוביץ' צורית

מוסד משרד הרווחה והשירותים החברתיים, פילת ישראל

מטרת המחקר

הערכה מעצבת של המסגרות הטיפוליות עבור נשים וצעירות במעגל הזנות שהופעלו במסגרת התוכנית; בכלל זה, השוואה בין המסגרות.

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת – שימוש בנתונים כמותיים ואיכותניים, נתונים ארכיוניים של המסגרות ונתונים ייעודיים שנאספו לצורך המחקר, ראיונות עם מטפלות ועם מטופלות ועוד.

רקע

זנות היא תופעה חברתית הנמצאת בקצה הקשה של רצף האלימות נגד נשים, ויש לה השלכות קשות המתבטאות בטראומות קיצוניות ומתמשכות. הזנות קשורה להתעללות מינית (בעיקר בילדות), למצוקות כלכליות, להתמכרות לסמים, להזנחה, למעמד חברתי נחות, לחברות בקבוצות שוליים, לעבריינות, להיעדר מקלט בטוח ולחיים ברחוב. סוגיות אלו עלו לסדר היום הציבורי בישראל, ובעקבות כך אישרה הכנסת יוזמה של משרד הרווחה להפעלת תוכנית בין-משרדית לטיפול בנערות, בצעירות ובנשים במעגל הזנות. במסגרת התוכנית הבין-משרדית לטיפול בנשים ובצעירות במעגל הזנות (להלן: התוכנית), הופעלו 13 מסגרות טיפוליות המאוגדות בחמש תוכניות: 'סלעית' תל אביב (קו סיוע ארצי, דירת חירום, הוסטל, מרכז יום – מסלול בוקר, מרכז יום – מסלול ערב); 'אופק נשי' (שלוש מסגרות בחיפה – דירת חירום, הוסטל, מרכז יום); ניידות (בתל אביב ובחיפה); 'ערים בלילה' של עמותת 'עלם' (בתל אביב, חיפה ואילת); 'בשבילך' (בבאר שבע).

ממצאים עיקריים

היקף התוכנית:

בשנת 2014 טופלו במסגרות הטיפוליות 1,123 מטופלות, מהן 44% טופלו על ידי שתי הניידות, 23% במסגרות של 'סלעית' והיתר בשאר המסגרות. 74% טופלו במסגרות למזעור נזקים, ו-26% טופלו במסגרות לטיפול ושיקום; 54% מן המטופלות הגיעו לטיפול מזירות זנות תחת קורת גג, ו-46% מזנות רחוב; שיעור המטופלות בכלל המסגרות היה כ-11% מכלל הנשים בזנות.

משאבי התוכנית – תשומות ותהליכים ארגוניים:

- בשנת 2014 הועסקו בכל המסגרות 92 עובדות בהיקף של 59 משרות
- סך תקציב ההכנסות של המסגרות בשנת 2014 היה כ-10.5 מיליון שקל. מהם כמעט 8 מיליון שקל ממשרד הרווחה, כ-1.7 מיליון שקל ממשרד הבריאות וכחות מ-400 אלף שקל מן הרשויות המקומיות
- המסגרות הטיפוליות ניהלו קשרי עבודה הדוקים עם גורמים רבים בקהילה: תחנות משטרה, בתי משפט, בתי חולים, רשויות רווחה, מוסדות גמילה ועוד
- הדרכות: לצוות ניתנות הדרכות פנימיות דרך קבע, אך הורגש מחסור בהדרכות חיצוניות
- מעקב בוגרות: מושקעים מאמצים רבים בשמירה על קשר עם המטופלות גם לאחר שהסתיימה שהותן במסגרת הטיפולית, אך נדמה כי מאמצים אלו לא תמיד שיטתיים ועקביים

מאפייני המטופלות:

- גיל: 20% מן המטופלות הן צעירות מ-24; 24% נשים בגילי 25-31; 31% נשים בגילי 32-40; 26% נשים בנות +40
- מוצא: 44% מן המטופלות הן ישראליות יהודיות ותיקות; 42% עולות חדשות בעיקר ממדינות חבר העמים; 11% מן המטופלות הן ערביות

- השכלה: ל-56% מן המטופלות 10-12 שנות לימוד; 23% נשרו מהלימודים לפני כיתה י'; ל-21% בגרות חלקית עד לימודים אקדמיים
- רקע תעסוקתי ושירות צבאי או שירות לאומי: 79% מן הנשים לא שירתו כלל בצבא או בשירות לאומי; כמחציתן לא עבדו או שעבדו לפרקי זמן קצרים (לא יותר מחודשיים)
- יחסים משפחתיים וחברתיים רופפים: ל-40% מהן אין קשר כלשהו עם אימן; ל-50% אין קשרים כלשהם עם אחיותיהן או עם חברותיהן; ל-60%-70% אין קשר כלשהו עם בן משפחה ממין זכר (אב או אחים); 25% מן הנשים חיות בבדידות חברתית מוחלטת – אין להן קשר קבוע עם בן משפחה או עם חברה
- התמכרויות: לרוב המטופלות יש היסטוריה עשירה של התמכרויות; רק שלישי מהן לא היו מכורות מעולם לסמים, רק 45% לא היו מכורות מעולם לאלכוהול
- בריאות: כ-30% מהן מתמודדות עם מחלות נפש ומקבלות טיפול פסיכיאטרי; 38% מקבלות טיפול תרופתי כלשהו; כשני שלישים סובלות ממחלה או מקבלות טיפול רפואי כלשהו; 17% חוו בעבר אשפוז פסיכיאטרי; כמעט ל-40% מהן יש היסטוריה של הפלות, ולשיעור דומה היה ניסיון אובדני אחד לפחות
- גיל הכניסה לעולם הזנות: כרבע מהן נכנסו לעולם הזנות לפני גיל 15; כרבע מהן החלו לעסוק בזנות בגיל 25+
- הסתבכות עם מערכת החוק; נגד קרוב למחצית מן המטופלות הוגשו בעבר תלונות במשטרה; נגד כשליש מהן הונהגה הליכי הוצאה לפועל; נגד יותר מרבע מן המטופלות נהלו משפטים; יותר מ-20% היו במאסר
- היפגעות מעבירות: 83% מן המטופלות נפגעו מאלימות פיזית; 66% היו קורבנות אונס; 23% היו קורבנות שוד. הנשים גדלו במשפחות אלימות ורוויות פשיעה. ל-46% מהן יש לפחות בן משפחה אחד מדרגה ראשונה (אב, אם, אח או אחות) שהיה מעורב בעבריינות, בסמים או בזנות

קבוצות ייחודיות בקרב המטופלות:

- מטופלות שנופלות בין הכיסאות: המסגרות אינן ערוכות תמיד לתת מענה לנשים שמאופיינות בשוליות כפולה (השתייכות לעולם הזנות לצד מיקום חברתי מעורער על רקע מיני, מגדרי, דתי, לאומי או אחר)
- שילוב של זנות ופגיעה נפשית: הפגיעה הנפשית של הסובלות ממנה גורמת לאווירה רגשית טעונה, והיא מפריעה לקשר של המטופלות האלה עם נשים אחרות במסגרת הטיפולית ומקשה עליהן למלא חובות ומטלות. התמודדותן השוטפת עם חרדות ודיכאונות, תנודות במצב הרוח והתקפים, מקשה על יצירת רצף טיפולי וגורמת לפרישה של רבות מהן לפני סיום התהליך הטיפולי
- אימהות בזנות: לא תמיד המערכת מסוגלת להעניק תנאים מתאימים לשיקום לאימהות העוסקות בזנות. הבעיות ניכרות במישורים שונים, כגון יצירת קשר המבוסס על אמון (המטופלות נוטות לראות במטפלות נציגות של משרד הרווחה שבכוחן להרחיק מהן את ילדיהן); היעדר תנאים מתאימים לילד כשהאם בטיפול; הדילמה שבבחירה בין שיקום ארוך טווח לבין חובות המטופלת כאם; התאמת תוכני המערך הטיפולי למצבן של האימהות ולתחומי העניין שלהן. למרות קשיים ייחודיים אלו, הילדים עשויים לשמש גם גורם חיובי בתהליך כי הם מגבירים את המוטיבציה של האם להשתקם ולהשיב לחזקתה את ילדיה
- טרנסג'נדריות: הן סובלות לפעמים מדהייה, מיחס חשדני או מזלזל, מהצקות ומבדידות מצד מטופלות אחרות במסגרות הטיפול. רבות מהן אינן מנותחות, ונכחות נתפסת בעיני אחרות כנכחות גברית במסגרת הטיפולית. יש קושי בהתאמת התוכנית השיקומית לצורכיהן

עמדות:

- הנימוקים של נשים העוסקות בזנות שאינן מקבלות טיפול, נחלקים לחמישה סוגים: 1. הן עוסקות בזנות מתוך בחירה ושולטות במצבן; 2. השירותים נועדו רק לנשים בזנות רחוב ומכורות לסמים, ולכן הם אינם מתאימים להן; 3. הן רואות את עיסוקן בזנות כמצב זמני, כלומר כשלב ביניים שעשוי להסתיים בקרוב בסיוע גורם חיצוני (לרוב איש עשיר) שיגאל אותן ממצוקותיהן; 4. האופן שהן מנהלות את חייהן אינו מסכן אותן, ולפיכך אינן זקוקות לעזרה; 5. חוסר נגישות של השירותים לנשים בדירות דיסקרטיות (סרסור המונע את הקשר של האישה עם גורמי סיוע). נוסף על כך יש הבחורות לקבל טיפול סלקטיבי (נבדקות דרך קבע בניידות ומקבלות את הכיסוי הרפואי שמוצע להן בחינם ובזמינות גבוהה, אך אינן מוצאות צורך בטיפול מהותי יותר)

- שביעות רצון מן הטיפול: מטופלות ובוגרות של המסגרות הטיפוליות לרוב הביעו שביעות רצון ממסגרות הטיפול בכלל ומן הצוות הטיפולי וממסירותו בפרט
- הקשיים בתהליך השיקום נגעו בעיקר ליחסים עם נשים אחרות במסגרת או לקושי להיחשף בטיפול קבוצתי; עיקר הקושי היה בחודשים הראשונים לטיפול
- הערכת תפקוד המטופלות על ידי המטפלות: מטופלות במסגרות לטיפול ושיקום הוערכו כמצויות בשלב מתקדם יותר במעגל השינוי, כבעלות כוחות ומשאבים רבים יותר וכבעלות מוטיבציה חזקה יותר לשיקום לעומת מטופלות במסגרות למזעור נזקים; בתחומים אחרים – אמון במטפלת, תוכניות ברורות לשיקום וסיכויי שיקום – לא נמצאו הבדלים גדולים בין נשים משתי הקבוצות; מאפיין הרקע בעל הקשרים החזקים ביותר עם מדדי הערכת התפקוד הוא עוצמת הקשרים החברתיים של המטופלות

הערכת תפקוד המטופלות במסגרות:

- נשירה, סיום טיפול והמשך טיפול: מ-70 המטופלות בשני ההוסטלים, יותר ממחצית (56% במעקב אחרי 14 חודשים) נשרו מן הטיפול, 23% סיימו אותו, ו-21% נשארו להמשך טיפול; בתום שנת הפעילות במרכזי היום, 19% סיימו טיפול, 31% נשרו, ו-50% המשיכו את הטיפול; כמעט מחצית מן הנשירה מן ההוסטלים ויותר משליש מן הנשירה ממרכזי היום, מתרחשים בחודש הראשון להגעת המטופלת למסגרת
- שמירה על קשר עם הבוגרות: בתום 14 חודשים מסיום השנה שהן שהו במסגרת הטיפולית, נשמר קשר כלשהו עם כמחצית מן המטופלות
- שילוב בעבודה: בתום 14 חודשים מסיום השנה שהן שהו במסגרת, 42% היו מועסקות, רבות מהן בעבודות לא-מקצועיות או בעבודות הדורשות הכשרה מקצועית קצרה; מעטות הועסקו בעבודות ניהוליות ברמות זוטרות, ואחדות הועסקו כמנטוריות במסגרות הטיפול
- הקשר בין מדדי התפקוד למאפייני הנשים: בקרב נשים מבוגרות יותר, נשים שלא נולדו בארץ ונשים שיש להן לפחות ילד אחד, נמצאו שיעורי נשירה נמוכים יותר, שיעורי תעסוקה גבוהים יותר ושמירה על קשר עם המסגרת לאחר סיום תוכנית הטיפול לעומת נשים צעירות, ילידות הארץ וללא ילדים. לא נמצא קשר בין זירת הזנות למדדי תפקוד אלו

מסקנות והמלצות עיקריות

הצלחת התוכנית והצורך בפיתוחה:

- הממצאים מעידים על הצלחת התוכנית מנקודת מבטה של האישה הזקוקה לסיוע
- הכיסוי הטיפולי המוגבל שניתן לנשים העוסקות בזנות תחת קורת גג, אינו מקדם התמודדות עם תופעת הזנות ברמה הלאומית. המחקר מציע צעדים אפשריים להתמודדות עם הכיסוי המוגבל ולחיזוק דפוסי הפעולה של המסגרות הטיפוליות כיחידות ארגוניות המכוונות להתמודדות ברמה הלאומית
- יש צורך בשדרוג תפיסת ההפעלה של המסגרות הטיפוליות: מעבר מתפיסה של הערכת הצלחת הטיפול באישה בודדת בזנות המגיעה לטיפול, לתפיסה שמעריכה את יכולת התוכנית לתת מענה לכלל הנשים העוסקות בזנות ברמה הלאומית. דוח המחקר הציע צעדים לביצוע המעבר

מוצעים שני מודלים לעבודת המסגרות הטיפוליות:

- תהליך שיקום ובו שלושה שלבים: (א) יצירת קשר עם המטופלת והרחבתו כדי לעודד אותה לבחור בשיקום ארוך טווח; (ב) התמודדות המטופלת עם אתגרי הטיפול והשיקום, והכנתה להתמודדות עם אתגרים שצפויים בחיים שלאחר הפרק הטיפולי; (ג) תהליך שיקום שנמשך גם לאחר עזיבת המטופלת את המוסד השיקומי ושימור ההישגים מן הטיפול. כל שלב מאופיין בניסיונות של האישה להקיף את עצמה בהשפעות חיוביות ולהתרחק מהשפעות שליליות
- אבחון והערכת המטופלת: מודל זה מצביע על הצורך בהערכה שוטפת של מטופלות על ידי המטפלות ומציע שיטה לביצוע ההערכה – כלי שמגדיר 15 מדדי הערכה המחולקים לשלושה תחומי תוכן: (א) מדדים אישיים ואישיותיים (עוצמת המוטיבציה, מיקוד המוטיבציה, יציבות המוטיבציה, עד כמה תוכניות השיקום מציאותיות, אפקטיביות ואקטיביות); (ב) יחס המטופלת לטיפול ולמטופלות (השתתפות בפעילויות, פתיחות רגשית, יחס להכונה, השקפה על זנות); (ג) מאפייני רקע של המטופלת (משפחה, יחסים בין-אישיים, זוגיות, תעסוקה, בריאות). המודל כולל הגדרות מפורטות של כל מדד הערכה והנחיות והדגמות באילו מצבים הערכת המטופלת נמוכה או גבוהה

הסקר הלאומי על תופעת הזנות בישראל

שנה	2016
חוקרים	יואב סנטו, אברהם כרמלי
מוסד	משרד הרווחה והשירותים החברתיים, המשרד לביטחון הפנים, פילת ישראל

מטרות המחקר

לאמוד את היקפה וללמוד את מאפייניה של הזנות בישראל לפי חלוקתה לזנות רחוב ולזנות תחת קורת גג (אומדנים מעודכנים לשנת 2014).

שיטת המחקר

- ראיונות פנים-אל-פנים עם 609 מראיינות ו-152 מראיינים
- נערכו אומדנים של היקפי זנות רחוב, של זנות תחת קורת גג, של זנות קטינות ושל זנות קטינים באמצעות מפקד מסגרות המספקות שירותי מין שערך משרד הרווחה והערכה מושכלת

ממצאים עיקריים (לשנת 2014)

אומדן הזנות בישראל:

- מספר האנשים העוסקים בזנות בישראל, נאמד בין 11,190 ל-12,040; מהם כ-95% נשים וכ-5% גברים
- כ-89% מן הנשים העוסקות בזנות בישראל הן בגירות וכ-11% קטינות
- בקרב הנשים הבגירות העוסקות בזנות: כ-95% נשים מלידה וכ-5% טרנסג'נדריות; 93% עוסקות בזנות במסגרות תחת קורת גג, ו-7% עוסקות בזנות רחוב. בזנות רחוב כשליש הן טרנסג'נדריות
- אומדן הגברים בזנות: בין 550 ל-570 – 520-530 מהם בגירים ו-30-40 מהם קטינים
- אומדן מסגרות תחת קורת גג שבהן עוסקות בזנות נשים בגירות: כ-265 דירות דיסקרטיות, כ-90 מכוני עיסוי וכ-130 מסגרות המציעות שירותי ליווי. נוסף על כך ישנן כ-80 מסגרות שבהן פועלות טרנסג'נדריות. עוד אותרו כ-20 מסגרות חשפנות וכ-50 מסגרות המציעות יחסי שליטה. בסך הכול כ-630 זירות זנות תחת קורת גג בישראל (שבהן פועלות כ-9,190 נשים)
- זנות רחוב: מספר הנשים הבגירות בזנות רחוב נע בין 480 ל-1,020, והערכה ממוקדת יותר היא כ-690. ריכוזי זנות רחוב מצויים בתל אביב, בחולון, ברחובות ובבאר שבע
- זנות קטינות: אומדן הקטינות בזנות או בסיכון לזנות נע בין 970 ל-1,260
- גברים בזנות: כ-430 עוסקים בזנות תחת קורת גג ועוד 90-100 עוסקים בזנות רחוב
- זנות קטינים: תופעה נדירה וחמקמקה. מספר הקטינים בזנות הוערך ב-30-40

תשלומי לקוחות הזנות:

- האומדן המצטבר של תשלומי לקוחות לשירותי זנות בשנת 2014 – כ-1.3 מיליארד שקל
- **מאפייני נשים בגירות העוסקות בזנות** (לפי 609 ראיונות של בגירות העוסקות בזנות):
- גיל: גילי הנשים שרואיינו – 18-66, כ-70% מהן בנות +30
- ארץ לידה: 43% ילידות ישראל; 52% ילידות ברית המועצות לשעבר ומזרח אירופה
- לאום ואזרחות: 86% מהן יהודיות; 97% מהן בעלות אזרחות ישראלית
- אימהות: 62% מהן אימהות לילדים, רוב הילדים קטינים (בני פחות מ-18)
- השכלה: 22-0 שנות לימוד (0 משמעו היעדר לימודים פורמליים כלשהם; בממוצע, 12.2 שנות לימוד); ל-65% מהן 12 שנות לימוד; 20% דיווחו על תואר אקדמי
- שירות צבאי או לאומי: 28% מן הנשים היו בשירות צבאי או לאומי, חלקי או מלא

מאפיינים הקשורים לפעילות הנשים בזנות (מכלל המרואיינות הבגורות):

- מספר לקוחות ממוצע ביום רגיל – 5.5
- גיל תחילת העיסוק בזנות – כ-9% דיווחו על תחילת עיסוק בזנות לפני גיל 18; כ-32% החלו בגילי 18-24; כ-45% החלו בגילי 25-39; 13% החלו בגיל 40+. אם כוללים את הקטינות שרואיינו – 19% מכלל המרואיינות החלו לעסוק בזנות לפני גיל 18
- הסיבות לתחילת העיסוק בזנות: 66% מן הנשים תלו זאת במצוקה כלכלית; 7% קשרו את תחילת העיסוק בזנות להתמכרות לסמים ולאכזחה
- 76% מן המרואיינות אמרו כי היו מעוניינות להפסיק במועד כלשהו את העיסוק בזנות
- 20% מן המרואיינות אמרו כי מה שיעזור להן להפסיק לעסוק בזנות הוא עבודה רווחית; 19% אמרו כי מה שעשוי לעזור להן להפסיק לעסוק בזנות הוא תשלום קבוע כגון קצבה או סיוע כלכלי קבוע אחר; 17% תלו זאת בהשגת סכום יעד או בטיפול בחובות
- 29% מן המרואיינות דיווחו על קשר עם מסגרת טיפולית המיועדת לנשים העוסקות בזנות (58% בקרב העוסקות בזנות רחוב, 27% בקרב נשים העוסקות בזנות תחת קורת גג). ככל שמספר הלקוחות של האישה גדל, כך עולה שיעור הנשים בקשר עם מסגרת טיפולית (קשר מובהק)

מאפייני גברים בגירים במעגל הזנות (לפי 152 מרואיינים):

- גילי הגברים שרואיינו: 18-70
- לאום ואזרחות: 73% יהודים; 95% אזרחי ישראל
- הורות: 39% אבות לילדים
- השכלה: 0-20 שנות לימוד (בממוצע, 11.6)
- שירות צבאי או לאומי: 55% מהם היו בשירות צבאי או לאומי

מאפייני הפעילות בזנות של הגברים שרואיינו:

- מגדר הלקוחות: כ-68% מספקים שירות רק לגברים אחרים; 23% רק לנשים; 9% לשני המינים
- מספר לקוחות ממוצע ביום רגיל: 3.6
- גיל תחילת העיסוק בזנות: מטרם נעורים ועד +60 (בממוצע – 27.6)
- 41% ציינו כי עוסקים בזנות בשל משיכה לתחום, 40% בשל מצוקה כלכלית
- 51% הביעו רצון להפסיק במועד כלשהו את העיסוק בזנות – 34% מן המרואיינים ציינו כי מה שיעזור להם להפסיק לעסוק בזנות הוא כסף, ו-17% אמרו "עבודה נורמלית"
- 23% מן המרואיינים דיווחו על קשר עם מסגרת טיפולית ייעודית לגברים העוסקים בזנות. 40% מן הגברים העוסקים בזנות היו בקשר עם מסגרות כאלה

שירותי מין ברשת האינטרנט:

- בשנת 2014 פעלו בישראל כ-670 אתרי מין למבוגרים. אלו כוללים תמונות ארוטיות של נשים וגברים המביעים עניין ביחסי מין בתשלום
- שירותי המין באתרים האלה נחלקים לשירותי מין ישירים (שמספקים ריגוש מיני באמצעות מגע גופני בין נותני השירות ללקוח) ולשירותי מין עקיפים (ריגוש ללא מגע גופני עם הלקוח, כגון סרטי סקס, שיחות ארוטיות ומצלמות רשת)
- מתוך 670 האתרים פרסמו 434 (65%) שירותי מין עקיפים, ו-239 (44%) פרסמו שירותי מין ישירים; 22 מן האתרים הם פורטלי מין שבהם מוצגים כל שירותי המין תחת כתובת אחת; 120 מ-670 האתרים היו קשורים לאתרי מין בין-לאומיים

שנה	2017
חוקרת	דריה דניאל
מוסד	אוניברסיטת בר-אילן
מטרת המחקר	

להצביע על הרב-קוליות בנרטיבים של נשים העוסקות בזנות באמצעות דיון בתמות של דיכוי ושל התנגדות בזירות חייהן השונות, והן נדונות במחקר זה כזירות של יחסי כוח.

שיטת המחקר

שיטת מחקר איכותנית: ראיונות עומק עם 14 נשים אשר עוסקות בזנות בהווה או עסקו בזנות בעבר.

רקע

זנות היא נושא שנוי במחלוקת בגישות פמיניסטיות שונות. הגישה הרווחת כיום, מקורה בפמיניזם הרדיקלי, והיא רואה בזנות צורה של אלימות ושליטה גברית כלפי נשים. לעומתה, הגישה הפמיניסטית הליברלית רואה בזנות עבודה לגיטימית המבוססת על בחירה חופשית. זו מבטאת את זכותן של נשים על גופן, מיניותן והעצמאות הכלכלית שלהן. ייצוגן של נשים העוסקות בזנות נע בין שתי עמדות מקוטבות אלו.

ממצאים עיקריים

בניתוח הראיונות זוהו ארבע תמות מרכזיות:

- **הבית כזירה של יחסי כוח.** המרואיינות תיארו את המערכות הביתיות שגדלו בהן כמתאפיינות בהפעלת כוח של דיכוי באמצעות אלימות רגשית, פיזית ומינית בד בבד עם ממד של סודיות והשתקה. הן תיארו גם מהלכים של התנגדות שהן נקטו במסגרת הביתית, כגון ניסיונות מרד, שבירת שתיקה ועזיבת הבית
- **הזנות כזירה של יחסי כוח.** תמה זו כללה שלוש תמות משניות: כניסה למעגל הזנות, בתוך הזנות ושאלת הבחירה בזנות. הכניסה למעגל הזנות מתוארת כמהלך שלעיתים מבטא הפנמה של יחסי כוחות שהופעלו כלפי הנשים, כגון פגיעה מינית או נפשית מוקדמת, הרס עצמי או הפעלת כוח ישירה של בני זוג, לצד ניסיון של הנשים לשנות את יחסי הכוחות באמצעות השבת שליטה, השגת נראות, שייכות, ערך עצמי והרחבת גבולות העצמי. תמה זו גם מתארת האסטרטגיות שנשים נוקטות בהן כדי לבטא כוח של התנגדות אל מול דיכויין בתוך הזירה, בחירה בזירת עיסוק, גיוס חולשה כמשאב, אובייקטואליזציה, ניהול העיסוק, ניהול גבולות, תוקפנות והטחה, ריפוי עצמי, מתן משמעות והפסקת העיסוק בזנות
- **שיח כזירה של יחסי כוח.** תמה זו מתייחסת לשיח טיפולי, לשיח מחקרי ושיח פמיניסטי. היא מציגה את האופנים שזירות של שיח משמשות לפרקטיקה של דיכוי נשים העוסקות בזנות. היא מדגימה כיצד באמצעות דחיית זהות של קורבן, המרואיינות מבטאות התנגדות לדיכוי בזירות השיח. **השיח הטיפולי** כולל את עמדת ה'יודעת כול' של המטפלת כפרקטיקה של יחסי כוח, את שלילת עמדת המטפלת ואת ההתנגדות לסיוע כפרקטיקות של התנגדות המטופלת. התמה כוללת גם התייחסות לצורכי הטיפול של נשים העוסקות בזנות, ובפרט העצמה באמצעות הרחבת הגישה למשאבים, ציפייה לאותנטיות מנשות המקצוע והתאמה של הטיפול לצורכי האוכלוסייה של הנשים העוסקות בזנות. **השיח המחקרי** כולל את עמדת החוקרת כפרקטיקה של יחסי כוח בשל התייחסות לנשים העוסקות בזנות כאל אובייקט מחקרי באמצעות שליטה במהלך המחקר ובניתוח הממצאים, והכוח שלה לייצג את הנחקרת ולדבר בשמה. התמה מתייחסת גם לעמדת הנחקרת כפרקטיקה של התנגדות באמצעות העלמה או סילוף של מידע שנמסר לחוקרת. **השיח הפמיניסטי** כולל את ההחלה של פרופיל הומוגני של כלל הנשים בזנות כפרקטיקה של יחסי כוח. זאת לצד אוניברסליזציה של החוויות שלהן לפי מסגרת מושגית מוגבלת ופער בין הייצוג של נשים בזנות לעמדות שלהן עצמן, כמי שיכולות להכיר את עצמן, לדבר בשם עצמן ולתבוע בעלות על עלילות חייהן ועל זכותן לספר את הסיפורים שלהן ולהגדיר את צורכיהן ואת זהותן
- **רב-קוליות.** שיקוף של ריבוי הקולות והמורכבות בנרטיבים שמסרו המרואיינות

- עלה צורך במחקרים נוספים של אוכלוסיות מחקר מגוונות ככל האפשר כדי לתאר מגוון רחב של חוויות של העוסקות בזנות
- נשים העוסקות בזנות הן אוכלוסייה הטרוגנית ומורכבת, והן זקוקות להתערבויות טיפוליות התואמות את צרכיהן הייחודיים. לצד זאת זו אוכלוסייה המתאפיינת בשוליות מרובה ובהיעדר קול חברתי, והן אינן שותפות לקביעת דרכי התערבות וטיפול הנוגעות לחייהן. לכן יש צורך להקשיב להן ולראות בהן שותפות להחלטות הנוגעות לחייהן
- שיח פמיניסטי וטיפולי המתמקד בקורבנות של נשים בזנות, והעמדה הפטרנליסטית הנובעת ממנו הם בעייתיים ואף מזיקים. ייצוג הנשים כקורבנות מתעלם מהיבטים של כוח, אוטונומיה ובחירה בחייהן ומן האופנים שהן מביאות אל קדמת השיח נושאים מהותיים של דיכוי ברמה האישית והחברתית, אשר עד כה הושקו ונתפסו כפתולוגיים וכחריגים
- במחקר בלטה ההתנגדות הגורפת של כל המרואיינות להגדרתן כקורבנות נטולות בחירה, והתנגדותן מעלה את הצורך לכלול בשיח את כישורי ההישרדות של נשים העוסקות בזנות ואת האופנים שהן מבטאות כוח, התנגדות ויזמה
- ריבוי הקולות מצביע על המורכבות של תופעת הזנות ועל הצורך בהמשגה חלופית לשיח הפמיניסטי לסוגיו. השיח הפמיניסטי מגביל את העיסוק בתופעת הזנות למערכת מושגית מצומצמת

לא נמצא קישור למחקר ברשת האינטרנט

מחקר מלווה לחוק איסור צריכת זנות: ממצאי ביניים (מצגת)

שנה 2022

חוקרות דורי ריבקין, אמיליה קפרנוב, דנה ברנדר, שקד לובוצקי-גטה, אלומה לוי-זוהר, עירית אייזיק

מוסד משרד הרווחה והביטחון החברתי, מכון מאיר-ס-ג'וינט-ברוקדייל

מטרת המחקר

לבחון יישום של החוק ומערך שירותי השיקום לנשים בזנות ואת השפעתם על ההיקף ועל המאפיינים של הזנות בישראל ועל רווחת הנשים בזנות.

שיטת המחקר

שיטת מחקר כמותית בעיקרה. בשלב הראשון של המחקר שמשוככם כאן:

- סקר פאנל מקוון לבירור עמדות בקרב מדגם מייצג של 803 גברים ונשים
- סקר צריכת זנות בקרב 5,437 גברים יהודים (איסוף נתונים בקרב גברים ערבים טרם הסתיים)

רקע

החוק לאיסור צריכת זנות נכנס לתוקף ביולי 2020, ואכיפתו החלה בפועל בינואר 2021. החוק קובע כי צריכת זנות היא עבירה וכי על האדם הצורך זנות יוטל קנס, ולחלופין השתתפות בסדנה העוסקת בנזקי הזנות. המחקר נערך במסגרת מעקב אחר יישום החוק וההחלטה לסייע לאוכלוסיות העוסקות בזנות.

ממצאים עיקריים

ממצאי סקר עמדות הציבור בנוגע לזנות ובנוגע לחוק:

- רוב הנשאלים (84%) רואים בזנות תופעה שפוגעת בכבוד האדם, ושיעור זהה רואה בה תופעה שפוגעת ביחס של גברים לנשים
- רק 23% סבורים ש"הזנות היא מקצוע לכל דבר", ורק 16% סבורים ש"עבור גבר שצריך להגיע לפורקן מיני, זה לגיטימי שילך לזונה"
- 45% מן הנשאלים סבורים ש"זכותן של נשים על גופן כולל את הזכות למכור את הגוף לזנות"
- יותר אנשים בישראל רואים כיום את הזנות כפוגענית, וכחות אנשים רואים אותה כלגיטימית לעומת ממצאים מסקר דומה שנערך בשנת 2014
- הציבור מביע תמיכה רבה בחוק איסור צריכת זנות, אך ספקן בנוגע להשפעתו: 71% מן הנשאלים תומכים בחוק, אולם רק 5% סבורים שהוא יביא לצמצום של תופעת הזנות
- רוב הנשאלים (78%) סבורים שיש לחייב צרכני זנות לעבור סדנה שיקומית, אולם רק 43% סבורים שהסדנה יכולה לתרום להבנת נזקי הזנות ולהפסקת צריכת זנות

ממצאי סקר צרכני זנות:

- ניכרת ירידה בצריכת זנות מאז כניסת החוק לתוקף, אולם ייתכן שהירידה הושפעה גם ממגפת הקורונה (מקרב הגברים היהודים במדגם העידו 7% שצרכו זנות בשנת 2019 ו-5% בשנת 2020, שנת הקורונה)

מסקנות והמלצות עיקריות

- חשוב להמשיך במעקב אחר שיעורי צריכת הזנות כדי להבין אם הירידה בצריכה עקבית או הושפעה זמנית ממגפת הקורונה
- מומלץ להמשיך בהסברה על החוק ועל נזקי הזנות בקרב הציבור, ובאופן ממוקד בקרב צרכני זנות

מאפיינים וצרכים

- לדרי רחוב יש צרכים מרובים בתחומי חיים מגוונים, והם חסרי עורף משפחתי וקהילה תומכת
- לדרי רחוב שמגיעים להוסטל יש מוטיבציה, גם אם ראשונית, לשקם את חייהם
- בקרב צעירות (18-29) יש תופעה של 'חסרות בית סמויה' – אומנם יש להן קורת גג או מקלט זמני, אך הם אינם יציבים, והם אף פוגעניים, מסוכנים ונצלנים

אתגרים וחסמים

- אין די בפתרונות דיור – דרי רחוב שמקבלים פתרונות דיור מתקשים לנהל אורח חיים עצמאי ולהשתלב בקהילה
- הציפייה שדרי רחוב יוכלו לסיים תהליך שיקום בהוסטל בתקופת זמן קצובה ולעבור ישירות לדיור עצמאי – אינה מעשית תמיד
- יש תחושה בקרב צעירות דרות רחוב שנותני שירותים אינם מכבדים אותן ואת חופש הבחירה שלהן. תחושה זו מניאה אותן משימוש בשירותים ותורמת להישארותן ברחוב

המלצות יישומיות

- לעודד פיתוח יכולות, ניהול אורח חיים עצמאי והשתלבות בקהילה לצד פיתוח פתרונות דיור
- ליצור מעטפת תומכת לליווי דרי רחוב לשעבר גם לאחר המעבר מהוסטל לדיור עצמאי
- לשלב בין שתי הגישות המקובלות בעולם, ולבחור ביניהן בהתאם למאפיינים ולצרכים של כל דר רחוב מטופל: הגישה הלינארית (שנהוגה בישראל) מוצלחת כהכנה למעבר לדיור עצמאי ומתאימה במיוחד לדרי רחוב עם בעיית התמכרות המגלים מוטיבציה רבה לשיקום; גישת 'דיור תחילה' מצליחה יותר מן הלינארית בשימור הדיור לאורך ימים ומתאימה יותר לדרי רחוב עם מוגבלות נפשית
- לשתף את מקבלי השירות בהחלטות על דרך הטיפול בהם
- לפתח שירותים לצעירות חסרות בית, ובפרט מענים מכווני טראומה לטווח ארוך
- לפתח מענים ייעודיים לצעירות חסרות בית מקבוצות מובחנות באוכלוסייה, בעיקר לצעירות מקהילות מוצא שמרניות כמו האוכלוסייה הערבית והאוכלוסייה החרדית
- לפתח מעני חירום למצבי בידוד וחולי (לקח מתקופת מגפת הקורונה)
- לתמוך בנותני השירות בשל החשיפה הרבה למצבי קיצון והעומס הרגשי הנובע ממנה
- לפעול לשיפור המומחיות של המפקחים בתחום דרי הרחוב בהפעלת הוסטלים, בכלל זה פיתוח כלי פיקוח ומדידה וחידוד הסטנדרטים להפעלת הוסטלים
- לאסוף בשיטתיות נתונים על דרי רחוב, על הטיפול בהם ועל תוצאות הטיפול כדי ליצור בסיס לפיתוח שירותים ולטיובם ולגיבוש מדיניות בתחום

שנה	2021
חוקרות	טל לנטו, אלן מילשטיין, הילה דולב
מוסד	מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל
מטרת המחקר	

- לבחון את המדיניות והמענים בעולם בנוגע לאוכלוסיית דרי הרחוב ולשפוך אור על השאלות האלה:
- מהם המאפיינים והצרכים של אוכלוסיית דרי הרחוב?
 - מהן הגישות ומהם סוגי המענים לטיפול באוכלוסייה זו?
 - מהם הסטנדרטים המקובלים בשירותים הניתנים להם?

שיטת המחקר

סקירת ספרות מקצועית מרחבי העולם: ספרות מדעית, מסמכי מדיניות של ארגונים בין-לאומיים ושל מדינות שונות ומסמכים בנושא סטנדרטים לאיכות הטיפול.

רקע

במחקר שנערך ב-OECD נמצא כי מ-42 מדינות שנבחנו, ל-17 מדינות יש אסטרטגיה לאומית פעילה למאבק בתופעת דרי הרחוב, וב-11 מדינות נוספות יש אסטרטגיות אזוריות או מקומיות. ישראל הוזכרה במחקר זה כאחת המדינות שאין להן כל אסטרטגיה למאבק בתופעה.

ממצאים עיקריים

- אוכלוסיית דרי הרחוב מגוונת, ובדרך כלל יש לה צרכים רבים ומורכבים (בריאותיים, תעסוקתיים ואישיים)
- נמצאו שתי גישות עיקריות לטיפול בדרי רחוב: הגישה הלינארית וגישת 'דיור תחילה'. שתיהן מכוונות לסייע לדרי הרחוב לנהל שגרת חיים עצמאית בדיור קבוע ולצאת ממעגל חסרות הבית, אך הדרכים שלהן שונות: לפי הגישה הלינארית (הנהוגה בישראל) שיקום דרי רחוב נעשה דרך התחייבות למסלול טיפול מבוסס שלבים שבסופו דיור קבוע; לפי גישת 'דיור תחילה' יש לסייע לאדם לחיות בדיור קבוע במהירות האפשרית, ורק לאחר מכן להתחיל תהליך שיקום, ללא תנאים מוקדמים ולפי בחירת מקבל השירות
- אין מענה אחד אופטימלי לטיפול בדרי רחוב. גישת 'דיור תחילה' מצליחה יותר בשימור הדיור לטווח ארוך ומתאימה יותר לדרי רחוב עם מוגבלות נפשית; הגישה הלינארית מצליחה יותר בהכנה לקראת המעבר לדיור עצמאי ומתאימה במיוחד לדרי רחוב עם בעיות התמכרות שיש להם מוטיבציה רבה לשיקום, והם מסוגלים להתמודד עם הסדרי דיור משותף
- נמצאה אחידות בין המדינות שנבחנו בנוגע לתפיסה הכוללת של טיפול בדרי רחוב: (א) שיתוף מקבלי השירות בתהליך בהתאם לרצונם ולנכונותם להיות שותפים בו, זאת כדי לשמוע את עמדתם ולהגביר את מחויבותם לטיפול; (ב) תמיכה אינטגרטיבית ואסדרה לתכלול מגוון השירותים שדרי הרחוב זקוקים להם (קשר הדוק בין השירותים השונים שניתנים לדרי הרחוב והסדרת הקשרים בתחום זה בין השלטון המרכזי, השלטון המקומי והחברה האזרחית); (ג) התערבות מוקדמת ומניעה כדי לצמצם דרוש רחוב כרונית; (ד) העסקת כוח אדם איכותי שמסוגל להתאים עצמו ולתפור 'חליפת שירות' אישית לדרי הרחוב, כלומר לפי צרכים אישיים
- לצד אחידות בסטנדרטים הכלליים, יש דגש בסטנדרטים מסוימים לפי סוג המסגרת: (א) במסגרות חירום המספקות לדרי הרחוב מענה קצר טווח, כגון קורת גג ומזון, המיקוד הוא בסטנדרטים הנוגעים לתשתית ולתנאים הפיזיים, להיבטים מנהליים ולכללי התנהלות; (ב) במסגרות לדיור זמני ממושך (דיור מעבר) המספקות פתרונות דיור עם תמיכה, המיקוד הוא בסטנדרטים הנוגעים לתנאי הסף, לגובה התשלום, למשך זמן שהייה במסגרת ולתוכניות התמיכה שהן צריכות לספק; (ג) במסגרות המספקות דיור קבוע עם שירותי תמיכה פרטניים, המיקוד הוא בסטנדרטים הנוגעים לתנאי השכירות ולאפשרויות הגישה לשירותים בקהילה

- מומלץ לשלב בין גישת 'דיור תחילה' לגישה הלינארית ולהשתמש בהן באופן דיפרנציאלי, בהתאם לצורכי מקבל השירות
- חשוב לשתף את מקבלי השירות בהחלטות על דרך הטיפול
- חשוב למדוד תוצאות ולעקוב על פני זמן אחר מצב דרי הרחוב: ברמת הפרט, ברמת המענה וברמת המדיניות

קישור לדוח המחקר

פיתוח מערך של מדידה שוטפת עבור הוסטלים לדרי רחוב לצורך בקרה ומדידת תוצאות

שנה 2022

חוקרות טל לנטו, ליאור בסרמן-נבון, הילה דולב

מוסד מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל

מטרת המחקר

למפות את תפיסת השיקום ואת אופן התנהלותם של הוסטלים לדרי רחוב בישראל. המיפוי נועד לשמש בסיס לפיתוח מודל לוגי ומערך למדידה שוטפת עבור הוסטלים שיקומיים.

שיטת המחקר

- ראיונות עומק עם בעלי תפקידים המעורבים בטיפול בדרי רחוב
- תצפית בהוסטל שיקומי לדרי רחוב; בחינת מרכז להפעלת מסגרת הוסטל שיקומי
- בחינת כלים ומדדי תוצאה רלוונטיים הנהוגים במדינות שונות
- סקירת ספרות מקצועית עדכנית, דוחות ומסמכי מדיניות של ארגונים בין-לאומיים ומדינות שונות

רקע

הגישה הנהוגה בישראל לשיקום דרי רחוב היא גישת הרצף הטיפולי. הגישה מבוססת על ההנחה שדיוור עצמאי הוא יכולת אישית ומיומנות שחסרות לדרי הרחוב, ואפשר להקנותן באמצעות התוויית מסלול טיפול הכולל התקדמות בשלבים, כשבכל שלב אמור להתייבב מצבו של מקבל השירות ועליו ללמוד בו מיומנויות ספציפיות כהכנה לשלב הבא. שלבי הטיפול הם: (א) יישוג, קליטה והערכה; (ב) קליטה במקלט חירום; (ג) קליטה בדיוור מעבר; (ד) הספקת דיוור תומך; (ה) מעבר לדיוור בר-השגה. המחקר התמקד בשלב הקליטה בדיוור מעבר, הקרוי בישראל 'הוסטל שיקומי'. הוסטלים אלו הם שלב ביניים בין מסגרות החירום לדיוור תומך, ומטרתם לספק פתרונות דיוור זמניים לצד תמיכה בדרגת אינטנסיביות משתנה.

ממצאים, מסקנות והמלצות עיקריים

- לדרי רחוב המגיעים להוסטל יש מוטיבציה, גם אם ראשונית, לשנות את חייהם ולשקמם. אולם תהליך השיקום אינו משימה קלה כי דרי רחוב מאופיינים לרוב בצרכים מרובים בכל תחומי החיים שהצטברו עם השנים. פרט לכך זו אוכלוסייה שעל פי רוב אין לה עורך משפחתי וקהילה תומכת, שהם גורמים חשובים בכל תהליך שיקומי
- דיוור אינו חזות הכול, אלא יש חשיבות רבה לפיתוח יכולות ומיומנויות לניהול אורח חיים עצמאי, להשגת איכות חיים ולהשתלבות בקהילה
- הציפייה שדרי רחוב יוכלו לסיים את תהליך השיקום בהוסטל בתקופת זמן קצובה ולעבור ישירות לדיוור עצמאי אינה מעשית תמיד; רבים ממסיימי התהליך בהוסטל ממשיכים להזדקק למסגרת או למעטפת תומכת שתלווה אותם בעת ההסתגלות לניהול משק בית ולחיים עצמאיים, ובפרט לנוכח העובדה שהמעבר מן ההוסטל לדיוור עצמאי הוא קיצוני מאוד
- תחום ההוסטלים עדיין חדש עבור המפקחים שממונים עליהם. הם חשים שטרם רכשו די מומחיות בנושא וזקוקים לכלי פיקוח ומדידה שיעזרו להם בבקרה על המסגרות ובליוויין. חשוב להתמודד עם הפער בין הסטנדרטים הנוכחיים להתנהלות בשטח, אם בחידוד הסטנדרטים או גמישות בהם ואם בהבניית פעולות האכיפה
- ממצאי המחקר ישמשו תשתית לבניית מערך למדידה שוטפת. המערך ייבנה בתהליך שיתופי בוועדת פיתוח שתורכב מבעלי עניין המעורבים בשירותים עבור דרי רחוב. מוצע ששלבי הפיתוח יכללו בניית מודל לוגי ברמת הדיירים בהוסטל ופיתוח שני כלי מדידה: ברמת הפרט (התקדמות דר הרחוב במודל השיקומי) וברמת ההוסטל (בקרה על עמידה בסטנדרטים והגדרת מודל המדידה)

שנה 2022

חוקרת הדס מור

מוסד האוניברסיטה העברית בירושלים

מטרות המחקר

לבחון את הצרכים ותפיסות העתיד של צעירות חסרות בית בישראל בתקופת ה'בגרות בהתהוות' (גילי 18-29) מנקודת מבטן של הצעירות עצמן ומנקודת מבטם של נותני השירותים, כדי למפותם, להמשיגם ולמלא את החסר בספרות המקצועית.

שיטת המחקר

שיטת מחקר איכותנית: ראיונות עם צעירות המתגוררות בשלטר 'גלגל' בירושלים, ועם נותנות שירותים מתוך מסגרת זו ומחוצה לה.

רקע

תופעת חסרות הבית היא בעיה חברתית מורכבת, אך עדיין אין לה הגדרה בין-לאומית אחידה ומוסכמת. הספרות המקצועית עסקה ברובה בגברים דרי רחוב, אם כי העיסוק התרחב מעט גם למשפחות חסרות בית, לבני נוער חסרי בית ולחסרי בית המשתמשים בסמים. עדיין יש פערי ידע רחבים בנוגע לשתיה קבוצות המודרות תדיר מן השיח המחקרי ומשיח המדיניות בתחום זה: צעירים בתקופת ה'בגרות בהתהוות' ונשים. בקרב קבוצות אלו אפשר לזהות מאפיינים של 'חסרות בית סמויה' – אומנם יש קורת גג או מקלט זמני, אולם הם אינם יציבים ואף פוגעניים, מסוכנים ונצלנים.

ממצאים עיקריים

במחקר עלו חמש תמות עיקריות:

- א. **קשר כצורך קיומי בסיסי:** הצעירות רובן נותנות השירות התייחסו לקשר כאל תנאי מקדים בהיררכיית הצרכים. רבות מן המראיינות התייחסו לקשרים עם נותני שירותים שפגשו במשך חייהן אשר לתחושתן לא כיבדו אותן ואת חופש הבחירה שלהן. לדבריהן, היחס הזה הניא אותן משימוש בשירותים ותרום להישארותן ברחוב. קשר מיטיב תואר כבעל שלושה מאפיינים: (1) המשכיות (בכל היממה, על פני זמן ובמרחב); (2) ליווי אינטנסיבי והוליסטי; (3) קבלה ללא שיפוטיות
- ב. **הצורך במענה הומניטרי ראשוני:** נותנות השירותים התייחסו למתן מענה הומניטרי בסיסי כאל מענה ראשוני שיש לספק לחסרות הבית (אוכל, מקלחת, מיטה, בגדים, מכונת כביסה, מוצרי היגיינה וכדומה). בקרב הצעירות ההתייחסות למענים אלו הייתה חלוקה – היו שציינו שיכלו להשיג חלק ממענים האלו בעצמן באמצעות אסטרטגיות הישרדות שונות, ועל כן הן צריכות ערך מוסף בשירות פרט למימוש צרכים בסיסיים אלה, כדי שיבחרו להיעזר בו
- ג. **הצורך במסגרות ייעודיות לנשים צעירות במצבי 'קצה':** צעירות דיברו על הצורך במסגרות שייתנו מענה ייעודי לקבוצה ייחודית זו ברחבי הארץ. היו מי שנאלצו להגיע במיוחד לירושלים כדי להשתלב במסגרת כזו. כמו כן הודגש הצורך בטיפול מכוון טראומה (התייחסות לריבוי טראומות בעבר), בגישת מזעור נזקים (קבלת שירותים ללא תנאי סף מתוך קבלה, חוסר שיפוטיות והקשבה לבחירה ולרצון החופשי של מקבלות השירות) ובמענה הוליסטי רב-תחומי (ריכוז שירותים במקום אחד הכולל מענה לצרכים בסיסיים, סיוע במיצוי זכויות, מענה רגשי, מענה בריאותי ותמיכה)
- ד. **הצורך בדיוור עם תמיכה** (רגשית וכלכלית)
- ה. **טיפול רגשי ארוך טווח:** רוב נותנות השירותים הסכימו כי הצעירות זקוקות לטיפול רגשי עמוק וארוך טווח, אולם השירותים לא מאפשרים זאת בשל מגבלות המשאבים או בשל תפיסה כי המקום אינו טיפולי

תפיסות עתיד של צעירות חסרות בית:

- חסמים ליציאה מחסרות בית: קושי בתחומים דיוור, תעסוקה, לימודים, טיפול רגשי וסיוע כלכלי
- התייחסות לעתיד הקרוב (הצבת מטרות) אל מול התייחסות לעתיד הרחוק (אי-ודאות)
- עשייה למען אחרים: כמחצית מהצעירות שרואיינו תיארו רצון לתרום לחברה באמצעות התנדבות או בחירה במקצוע טיפולי
- חשש מאי-הצלחה להגיע להישגים מספקים עד גיל 26 כי לאחר מכן אין בעבורן מסגרת
- בלטו הבדלים בין צעירות ערביות וצעירות יהודיות: הערביות ראו חשיבות בחזרה לחברה שלהן, ואף לקהילה שלהן, למרות היותה פוגענית ואף מסוכנת להן; היהודיות התייחסו ליציאה לעצמאות לבדן כאבן דרך משמעותית שהן מצפות לה

מסקנות והמלצות עיקריות

- נדרשים מענים מותאמים לצעירות חסרות בית, ובפרט מענים מוכוונים טראומה ולטווח ארוך
- נדרש מענה מלא במקום אחד (one stop shop) כקו טיפול ראשוני
- נדרשת הרחבת השימוש בגישת מזעור נזקים
- נדרשות מסגרות ייעודיות לתת-קבוצות מובחנות באוכלוסיית הצעירות חסרות הבית (במיוחד מי שמגיעות מקהילות סגורות ושמרניות באופיין, כגון האוכלוסייה הערבית והאוכלוסייה החרדית). מתחייבת עבודה גם עם קהילת המוצא של הצעירות, בייחוד כאשר הצעירות מביעות עניין לחזור לקהילה או לחברה שממנה הגיעו
- נדרשים מענים קהילתיים ורשתות חברתיות
- נדרשים חיזוק לנותני ונותנות שירותים בתחום ותחזוקה שלהם: העומס הרגשי הרב המוטל על נותני השירותים, לצד העומס הקונקרטי בעשייה המקצועית והמפגש התדיר עם מצבי קצה, גורמים בין היתר לתפיסה פסימית וכואבת בנוגע לעתיד הצעירות. לכן יש צורך במערך תמיכה "יחזיק ויחזק" את נותני ונותנות השירותים בתחום
- נדרשים מעני חירום המותאמים למצבי בידוד וחולי: נושא זה עלה בתקופת מגפת הקורונה, שיצרה אתגרים רבים, והמחקר הצביע על פתרונות אפשריים לצורך עתידי בבידוד
- נדרשים המשך מחקר וניטור שיטתי של צורכי צעירות חסרות בית ושל המענים המוצעים להן, ובחינת סוגיית הקשר שלהן עם נותני השירותים

לא נמצא קישור למחקר ברשת האינטרנט

מאפיינים וצרכים

כללי:

- שיעורי השימוש לרעה בסמים ואלכוהול גבוהים פי ארבעה-חמישה בקרב אנשים עם הפרעות נפשיות לעומת בקרב שאר האוכלוסייה. יש ריבוי מקרים של תחלואה כפולה (התמכרות לצד הפרעה נפשית אחרת)

- מכורים לחומרים ואנשים הסובלים מהתמכרות התנהגותית מתאפיינים בדפוסי אישיות שונים משל אנשים ללא התמכרויות. נמצאו גם הבדלים במאפייני אישיות ובפעילות המוחית בין אנשים עם סוגי התמכרויות שונים (לסמים ואלכוהול, להימורים ולהתנהגות מינית כפייתית)

מטופלים במסגרות של קהילות טיפוליות ומרכזי יום לטיפול בהתמכרויות:

- 12.8% מכורים לאלכוהול בלבד, 38.4% לסמים בלבד, ו-44.5% לסמים ואלכוהול. 14.3% עם התמכרויות התנהגותיות, מהם כ-11% מכורים גם לחומרים

- כרופיל אופייני של המטופלים: גברים יהודים בשנות השלושים לחייהם, רמת השכלה נמוכה, רקע של אבטלה והסתבכות עם החוק וריבוי בעיות רפואיות ונפשיות

התמכרות להימורים והתמכרויות התנהגותיות נוספות:

- היקף המכורים להפרעת הימורים גדול משסברו עד כה: 3.7% בקרב האוכלוסייה היהודית הבוגרת נמצאים בסיכון גבוה לפיתוח הפרעת הימורים חמורה

- הסיכון גבוה יותר בקרב גברים מנשים, בקרב בעלי עבר עשיר בתחום ההימורים, ובקרב אלו המעדיפים סיכון ריגושי על סיכון מחושב

- 34% מן המהמרים דיווחו על מעורבות בהימורים בלתי חוקיים; 12% מהם בשנה האחרונה

- נמצא מתאם חיובי בין הימורים כפייתיים לחוויית התעללות והזנחה רגשית בילדות ולאקסטימייה (קושי לזהות ולבטא רגשות)

אתגרים וחסמים

- מתבגרים וצעירים נוטים להכחיש את חומרת השימוש שלהם בסמים ואלכוהול או את ההתמכרות שלהם, ולרוב הם גם מוכרים פחות לרשויות הרווחה והבריאות מאשר אוכלוסייה מבוגרת יותר (ומכאן הקושי לאתרם ולהעניק להם טיפול בשלב מוקדם)

- תיוג חברתי שלילי עלול למנוע בקשה לעזרה והיענות לטיפול

- רבים ממי שבסיכון להפרעת הימורים חמורה אינם חושבים שיש להם בעיה ואינם מעוניינים בטיפול (66%)

- שיעור גבוה מן המטופלים נושרים ממסגרות לטיפול בהתמכרויות (60%-40%). שיעור הנושרים גבוה במיוחד בקרב ערבים וצעירים לעומת בקרב יהודים ומבוגרים יותר

- ריבוי אתגרים בסביבת העבודה במסגרות לטיפול בהתמכרויות – מחסור בקריטריונים אחידים וברורים למסגרות מסוגים שונים, הכשרות לא מספיקות לעובדים ומחסור במענים נדרשים, ריבוי אתגרים בתחום המדיניות במשרד הרווחה והביטחון החברתי עצמו ובתיאום הבין-משרדי ועוד

- תחלואה כפולה (הפרעה נפשית לצד התמכרות) – גורם סיכון להימנעות מקבלת טיפול

- החלמה מהתמכרות לאלכוהול – תהליך תובעני. זקנים שנגמלו בהצלחה הם אוכלוסייה פגיעה בשל שוליות חברתית, מצב בריאותי רגיש, תיוג שלילי בגלל עבר של התמכרות וגילויי גילנות

- חוסר תשומת לב למשתמשים בסמים באוכלוסייה החרדית והיעדר תמיכה בהם – מצד הורים, מסגרות חינוך וגורמים נוספים בקהילה. בולט חוסר בכלים להתמודדות עם תופעת השימוש בסמים בקהילות חרדיות

- קושי לאבחן אנשים עם התנהגות מינית כפייתית ולטפל בהם בשל אי-הסכמה על גבולות התופעה ועל קריטריונים להבחנה בינה להתנהגות מינית נורמטיבית

המלצות יישומיות

המלצות לטיפול:

- לפתח תמהיל מאוזן של ארבעה תחומי התערבות עיקריים במסגרות הטיפול: בריאות פיזית ונפשית; חוסן ורווחה אישית; המישור החינוכי-התנהגותי; המישור החברתי
- להמשיך לטפל בשיטת PIT כי ממצאים ראשוניים בנוגע אליה מצביעים על יעילותה, לצד המשך מחקר של תוצאות אלו והשוואתן לשיטות טיפול אחרות
- להכיר בהימצאות טיפוסים שונים של משתמשים בסמים ובאופני התמודדות שונים כדי להתאים את דרכי הטיפול והסיוע לצורכי הפרט
- להתייחס לתופעת התלות בקנביס לנוכח העובדה שהשימוש בו נחשב לעיתים לתופעה נורמטיבית למדי
- להתייחס לממצאים על החלמה עצמית מהתמכרות לעומת החלמה באמצעות טיפול כדי להתאים מענים לקבוצות מכורים מובחנות
- לטפל בהפרעת גיימינג מקוון: טיפול קוגניטיבי-התנהגותי מסתמן כבעל הבסיס הראייתי הרב ביותר ליעילות
- לטפל בהתמכרות להימורים: לשלב טיפול קוגניטיבי-התנהגותי עם רכיבים מוטיבציוניים – תפיסות טיפול שמסתמנות כיעילות ביותר, לפחות בטווח הקצר; להתאים את המענה למאפיינים הייחודיים של המתמודד ולשלב בהתפתחות הפרעה; לפעול לחיזוק הון החלמה החיובי כדרך להפחית מרמת ההתמכרות, החרדה והדיכאון להתאים דרכי טיפול למתבגרים, ולשים דגש בזיהוי סימני מצוקה ראשוניים ובהנגשת הטיפול
- להתאים דרכי טיפול לבוגרים צעירים (בני 42-81) ולצורכיהם הייחודיים. בין היתר, להוסיף ליווי והדרכה להורים
- להקצות משאבים ליישוג זקנים שנגמלו מאלכוהול ולספק להם מענים נדרשים

המלצות למחקר:

- לבצע מחקר אפידמיולוגי נרחב כדי לאמוד בקביעות את שכיחות התופעה
- להמשיך לבחון את ההבדלים בין מסגרות לטיפול בנשים בלבד למסגרות מעורבות, מבחינת ההשפעה על תהליכי החלמה אצל נשים
- להמשיך לבחון את השימוש בסולם שפותח לדירוג הון החלמה (חיובי ושלילי) בקרב מכורים להימורים
- לבחון את השפעות הממצאים של מאפייני אישיות שונים בקרב מכורים להתנהגות מינית כפייתית על הטיפול בהם

המלצות למדיניות:

- להגדיר מדיניות כוללת בנושא הימורים בישראל, חוקיים ובלתי חוקיים גם יחד – בכלל זה בתחומי טיפול ושיקום, אכיפה ומשפט, חינוך, מניעה ומזעור נזקים
- להגביר מודעות בנוגע להתנהגות מינית כפייתית בקרב אנשי מקצוע לשם איתור מכורים וטיפול בהם
- להתאים את תקנות העובדים הסוציאליים לאופני טיפול מיטביים, ולפעול להפחתת העומס בשירותי הטיפול
- לפתח מדיניות רגישת-תרבות ולחשוף הורים ומחנכים מן האוכלוסייה החרדית, וכן גורמי בריאות נפש שמטפלים באוכלוסייה זו, להתמודדות עם שימוש בסמים
- לפתח מענים המותאמים לצורכי הנשים המכורות הן המקבלות טיפול הן המחלימות בעצמן

Who becomes addicted, and to what? Personality, demographic, and neural factors of different types of addictions

כיצד מבנים מוחיים, דפוסי אישיות, ונתונים סוציו-דמוגרפיים משפיעים על התפתחות התמכרויות מסוגים שונים

שנה 2018

חוקר Noam Zilberman

מוסד אוניברסיטת בר-אילן (עבודת דוקטורט כתובה באנגלית, בתוספת כותרת ותמצית בעברית)

רקע

יש הבנה הולכת וגוברת שהתמכרויות התנהגותיות דומות להתמכרויות לחומרים, אך הבנה זו מבוססת על השוואה בין מחקרים שונים, ויש לה מגבלות מתודולוגיות. מכאן עלה הצורך בבחינת סוגי התמכרויות על פי אותו מערך מחקר כדי להסיק מסקנות ברורות יותר בנוגע להבדלים ולדמיון ביניהן.

מטרת המחקר

בחינה השוואתית של התמכרויות התנהגותיות והתמכרויות לחומרים, בעיקר גורמי הסיכון הביו-פסיכו-סוציאליים בהן.

שיטת המחקר

המחקר כלל שלושה מחקרי-משנה, וכל אחד מהם בחן גורמים אחרים:

- א. שאלוני דיווח עצמי לבחינת מאפייני אישיות ורקע דמוגרפי של 216 אנשים עם התמכרויות לחומרים (סמים ואלכוהול) ולהתנהגויות (הימורים ומין) ושל 78 חברים בקבוצת ביקורת
- ב. מטא-אנליזה של מחקרים שעסקו בבדיקות דימות תהודה מגנטית תפקודי (fMRI) של אנשים עם התמכרויות מסוגים שונים
- ג. מחקר פיילוט של בדיקות מגנטואנצפליוגרפיה (MEG) למיפוי פעילות מוחית בתגובה לגירוי בקרב מכורים להימורים ($N = 15$) ובקרב חברי קבוצת ביקורת ($N = 17$), והשוואת הממצאים לממצאי מחקרים קודמים שכללו בדיקות כאלה בקרב מכורים לחומרים

ממצאים עיקריים

- **מאפייני אישיות:** רמות גבוהות של אימפולסיביות ונטייה לנירוזות נמצאו בקרב המכורים מן הקבוצות השונות לעומת קבוצת הביקורת. אנשים עם התמכרות לאלכוהול נמצאו באורח מובהק כבעלי אישיות מוחצנת פחות, מאופיינים בפחות נעימות (agreeableness) ובפתיחות מופחתת להתנסויות. אנשים עם התמכרות לסמים ולהתנהגות מינית כפייתית נמצאו דומים במאפייני אישיותם למכורים לאלכוהול, ובלטה אצלם פחות נטייה לנעימות ולמצפוניות (conscientiousness). לעומתם, נמצא כי מאפייני האישיות של אנשים עם התמכרות להימורים דומים לאלו של החברים בקבוצת הביקורת
- **מאפיינים דמוגרפיים:** בכל קבוצות המכורים הרוב היו גברים. גיל המכורים לאלכוהול ולהימורים גדול משל יתר המכורים. מכורים לחומרים התאפיינו ברקע סוציו-דמוגרפי ובהשכלה נמוכים משל המכורים להתנהגויות (האחרונים דמו לקבוצת הביקורת). קבוצת המכורים להתנהגות מינית כפייתית כללה בעיקר אנשים מרקע דתי
- **מאפיינים ביולוגיים:** במטא-אנליזה נמצא שסוגי התמכרויות שונים עשויים להתאפיין בפעילות של אזורים שונים במוח בתגובה לגירוי. מכורים להימורים התאפיינו ברגישות מוגברת שהתבטאה בפעילות באזורים מסוימים במוח לעומת קבוצת הביקורת

מסקנות והמלצות עיקריות

- אף על פי שיש מאפיינים משותפים להתמכרויות השונות, חשוב לעמוד גם על המאפיינים הייחודיים של כל התמכרות
- ייתכן שנטייה להתמכרות מסוג מסוים קשורה בין היתר למאפייני רקע ייחודיים

לא נמצא קישור לעבודת המחקר המלאה ברשת האינטרנט

הקשר בין זיכרונות של התעללות והזנחה רגשית בילדות והימורים כפייתיים: התפקיד של אלקסיתימיה והנטייה להרגיש בושה כמשתנים מתווכים

שנה 2019

חוקרת רביד יהב-מטות

מוסד אוניברסיטת חיפה

מטרת המחקר

לשפוך אור על התהליכים הרגשיים המתווכים את הקשר בין חוויות עבר טראומטיות ובין הימורים כפייתיים, ובפרט הנטייה לחוש בושה ואלקסיתימיה.

שיטת המחקר

שיטת מחקר כמותית:

שאלוני דיווח עצמי ל-32 גברים בוגרים מהמרים כפייתיים הנמצאים בטיפול ולקבוצת ביקורת שבה 26 גברים בוגרים שאינם מהמרים ואינם בעלי מאפיינים סוציו-דמוגרפיים הדומים לאלו של המהמרים.

רקע

הקשר בין חוויות טראומטיות בילדות, בפרט התעללות והזנחה רגשית, להתמכרות להימורים הוא ידוע, אך טיב הקשר כנראה סבוך ואינו ישיר. במחקר נבחן קשר זה באמצעות התמקדות בארבעה משתנים: (א) חומרת ההתמכרות להימורים; (ב) זיכרונות רטרוספקטיביים של מידת החשיפה להתעללות ולהזנחה רגשית בילדות; (ג) מידת הנטייה להרגיש בושה; (ד) רמת אלקסיתימיה (Alexithymia – קושי לזהות רגשות ולבטאם).

ממצאים עיקריים

- נמצא מתאם חיובי בין הימורים כפייתיים לחוויות התעללות והזנחה רגשית בילדות ואלקסיתימיה: נדמה שלחוויות טראומטיות רגשיות (להבדיל מגופניות) יש תפקיד מכריע בהתפתחות הימורים כפייתיים
- לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין שתי הקבוצות במידת הנטייה לחוש בושה (בשונה ממחקרים קודמים שהתמקדו במהמרים שאינם במסגרת טיפולית)
- נמצא כי התעללות והזנחה רגשית הן גורם מנבא לחומרת ההימורים הכפייתיים בקרב המהמרים
- התעללות והזנחה רגשית אינן קשורות לאלקסיתימיה, ולכן אף על פי שאלקסיתימיה מנבאת הימורים כפייתיים, היא כנראה אינה גורם מתווך בין התעללות והזנחה רגשית להימורים כפייתיים
- נדמה שהימורים עשויים להפוך לכפייתיים בקרב המתקשים לזהות את רגשותיהם ולתארם

מסקנות והמלצות עיקריות

- המחקר מצביע על מרכזיותן של התעללות והזנחה רגשית בתהליך התפתחות של התמכרות אצל מהמרים כפייתיים
- אלקסיתימיה היא רכיב מרכזי בפרופיל הפסיכולוגי של המהמר הכפייתי, לכן התחשבות במידע זה במסגרות הטיפול עשויה לשפר את יעילותו. למשל, התערבויות קליניות שמטרתן לעזור למכורים לשיים רגשות ולהסביר עצמם לאחרים
- חשוב להמשיך לבחון את רכיב 'הנטייה לבושה' בקרב מהמרים כפייתיים, בעיקר בקרב מי שאינם פונים לטיפול

לא נמצא קישור למחקר ברשת האינטרנט

אוכלוסיות ייחודיות על רצף ההתמכרות: תחלואה כפולה והתמכרות התנהגותית

שנה 2020

חוקרת שרון רבינוביץ שנקר

מוסד משרד הרווחה והביטחון החברתי

מטרת המחקר

לסקור ידע מקצועי בתחומי התחלואה הכפולה וההתמכרויות ההתנהגותיות – מאפייני האוכלוסייה ומענים טיפוליים מבוססי ראיות להפרעות אלו.

שיטת המחקר

שיטת מחקר איכותנית:

- סקירת מאמרים מדעיים מכתבי עת שפיטים בין-לאומיים וספרות מקצועית ומידע מגופים מתווי מדיניות בארץ ובעולם
- ראיונות עומק עם אנשי מפתח בתחום, מטפלים וחוקרים, מתמודדים ובני משפחה של מתמודדים

רקע

התמכרויות התנהגותיות: ה-DSM-5 כולל התמכרות התנהגותית אחת – הימורים – ומתייחס לאפשרות של הכללה עתידית של הגיימינג המקוון. הסקירה כוללת התייחסות גם להפרעת התנהגות מינית כפייתית בשל הכללתה במהדורה של ספר האבחון ICD-11

תחלואה כפולה – הגדרה: מצבם של אנשים המתמודדים עם התמכרות (לחומרים פסיכו-אקטיביים או להתנהגויות) בשילוב עם הפרעה נפשית אחרת. שתי הפרעות עשויות להופיע בו-זמנית או זו אחר זו

ממצאים עיקריים

- בולט **היעדר מחקר ובסיס ידע** בתחום ההתמכרויות ההתנהגותיות
- **תחלואה כפולה:** יש שיעור גבוה של תחלואה פסיכיאטרית בקרב המתמודדים עם הפרעות שימוש בחומרים במדינות שונות, ושיעור גבוה של שימוש לרעה בסמים ואלכוהול (פי ארבעה-חמישה) בקרב מטופלים עם הפרעות נפשיות. תחלואה כפולה היא גורם סיכון לבעיות בריאות ולהימנעות מקבלת טיפול
- **התמכרות להימורים** מתאפיינת במחירים חברתיים ואישיים, כגון קשיים כלכליים ותעסוקתיים, תחלואה נפשית ופיזית ושיעור התאבדויות גבוה. מחקרים מצביעים על יעילות במידת מה, לפחות לטווח הקצר, של התערבויות קוגניטיביות-התנהגותיות המשולבות במרכיבים מוטיבציוניים
- **הפרעת גיימינג מקוון:** נראה שטיפול קוגניטיבי-התנהגותי הוא בעל הבסיס הראייתי הרחב ביותר ליעילות טיפולית. בסקירה מתוארים שיטות טיפול חדשניות והפוטנציאל הגלום בהן
- **התנהגות מינית כפייתית:** בולטים חוסר הסכמה והיעדר קריטריונים אחידים לאבחון

מסקנות והמלצות עיקריות

- **טיפול מוקדם בהפרעות פסיכיאטריות** נדרש לשם הפחתת הסיכון להתפתחות ההתמכרות.
- **תחלואה כפולה:**
 - מומלצת גישת הטיפול המשולב (Treatment Disorder Dual Integrated, IDDT): טיפול בשתי הפרעות בו-זמנית, באמצעות מטפל אחד או צוות מטפלים שהוכשרו לכך, בעל ידע הן בתחום הפסיכיאטריה הן בתחום ההתמכרויות; טיפול ארוך טווח ורב-תחומי הכולל התערבויות פרמקולוגיות, פסיכולוגיות, חינוכיות וחברתיות, וכן היבטים פרקטיים של שיקום הנוגעים לדיוור, תעסוקה, בריאות פיזית וסטטוס משפטי. בטיפול זה משולבים המטופל ומשפחתו באופן פעיל, והוא חותר לבניית שגרת פעילות חיים-יום-יומית בעלת משמעות בדרך להחלמה

◦ **התמכרות להימורים:** יש חשיבות להתאמת המענה הטיפולי למאפיינים הייחודיים של המתמודד ולשלב הספציפי של התפתחות ההפרעה כדי להפחית חסמים המונעים פנייה לטיפול או גורמים לנשירה ממנו. יש צורך ביצירת מנגנון אבחון שיטתי ומקצועי ובהכשרה ייעודית והדרכה שוטפת לצוותי הטיפול. עוד מומלץ לכלול שיטות טיפול חדשניות כגון אימון נירוקוגניטיבי, התערבויות דיגיטליות, מיינדפולנס, שילוב פרמקותרפיה ושילוב בתי משפט קהילתיים במקרי עבריינות נלווית

▪ **התנהגות מינית כפייתית:** נדרשים הגברת המודעות לתופעה בקרב אנשי מקצוע לצורך איתור ההפרעה בקרב הלוקים בה וטיפול בהם, הבחנה בינה לבין ביטויים נורמטיביים של התנהגות מינית ואפיון הצרכים הקליניים של אנשים המבקשים טיפול

▪ **מחקר:** נדרש מחקר שיטתי הן לטובת אומדן היקף אפידמיולוגי הן לשם טיוב שיטות הטיפול

קישור לדוח המחקר

הימורים בלתי מוסדרים בישראל: ניתוח אתנו-סוציו-קרימינולוגי; דפוסי הימורים, מוטיבציות והתנהגויות סיכון של מהמרים בהימורים בלתי חוקיים לעומת מהמרים בהימורים חוקיים; מיפוי, ניטור וסקירת הארגונים העוסקים בנושא

שנה 2021

חוקרת חגית בוני-נח

מוסד אוניברסיטת אריאל בשומרון

מטרות המחקר

- לחשוף את ההיבטים והמאפיינים התרבותיים-סוציולוגיים-קרימינולוגיים של ההימורים הבלתי חוקיים בישראל, להכירם ולהבינם
- לבחון את המאפיינים, דפוסי ההימורים, עמדות, מוטיבציות להימורים ודפוסי שימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים של המהמרים בהימורים בלתי חוקיים
- להשוות בין המהמרים בהימורים בלתי חוקיים למהמרים בהימורים חוקיים
- למפות את הפעילות והמענים של ארגונים ושל קובעי המדיניות בנוגע להימורים בלתי חוקיים
- להציג המלצות למדיניות בנושא ההימורים הבלתי חוקיים בישראל

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת איכותנית וכמותנית:

- ראיונות עומק עם 27 מהמרים בעבר או בהווה, עם שני מודיעים מומחים בעולם ההימורים הבלתי חוקיים ועם 13 קובעי מדיניות ואנשי מקצוע
- שאלונים ל-1,367 אנשים שדיווחו על הימורים אי פעם, מהם 1,251 בשנה האחרונה
- תצפיות פיזיות משלימות במקומות ואירועים הקשורים לעולם ההימורים
- איסוף מידע ממקורות כתובים (דוחות של ועדות, דוחות, פסקי דין, כתבות, ספרים ועוד)

- כשליש (34%) מן המהמרים דיווחו על הימורים בלתי חוקיים אי פעם (מהם 59% רק בפוקר ו-41% דיווחו על הימורים בלתי חוקיים אחרים); כשמינית (12%) מן המהמרים דיווחו על הימורים בלתי חוקיים בשנה שקדמה למחקר (61.5% רק בפוקר ו-38.5% דיווחו על הימורים בלתי חוקיים אחרים)
- ההימורים החוקיים הם ההימורים הנפוצים ביותר בקרב כלל המהמרים (95% הימרו אי פעם בהגרלות מזל או לוטו וכרטיסי מזל, 44% בהימורי ספורט חוקיים, 35% בקזינו בחוץ לארץ)
- יותר משליש (37%) דיווחו על הימורים באינטרנט אי פעם, כשליש מהם (32%) בשנה שקדמה למחקר
- 40% מן המהמרים בהימורים בלתי חוקיים דיווחו כי הם מהמרים יותר מאז התפרצות הקורונה
- 7% מן המהמרים באינטרנט דיווחו כי השתתפו בהימורים דרך הרשת האפלה (הדרקנט)
- המהמרים בהימורים בלתי חוקיים מהמרים בשכיחות גבוהה יותר באופן מובהק ברוב סוגי ההימורים החוקיים לעומת המהמרים רק בהימורים חוקיים (למעט בהגרלות מזל או לוטו וכרטיסי מזל)
- גברים הימרו יותר באופן מובהק מנשים בחלק מסוגי ההימורים הבלתי חוקיים וכן בחלק מן ההימורים החוקיים אי פעם ובשנה שקדמה למחקר
- בקרב המהמרים בהימורים בלתי חוקיים (ובמיוחד מי שלא מהמרים רק בפוקר) חומרת ההימורים רבה יותר באופן מובהק מאשר בקרב המהמרים רק בהימורים חוקיים
- מאפייני האנשים בסיכון להתנהגות הימורית בעייתית וחמורה: גברים צעירים יחסית (עד גיל 41), רווקים, בעלי הכנסה מתחת לממוצע והמהמרים באינטרנט
- המוטיבציה העיקרית של המהמרים: בכלל המדגם – "רווח כספי"; בקרב המהמרים בהימורים בלתי חוקיים – "ריגוש"
- צריכת חומרים פסיכו-אקטיביים: בשיעורים כפולים ויותר בקרב המהמרים בהימורים בלתי חוקיים מאשר בקרב המהמרים בהימורים חוקיים בלבד
- עולם ההימורים הבלתי חוקיים בישראל הטרוגני, מורכב ומסועף, ויש בו מגוון הימורים. זהו 13 'משפחות' של סוגי הימורים: פוקר, מכונות מזל, בטים – הימורי ספורט, רולטה, משחקי קלפים, בינגו, הימורים על בעלי חיים, משחקי קוביות, הגרלות סיניות, הטלת מטבע, הימורים מכל הבא ליד (נערכים על כל נושא העולה על דעת המארגנים, הימורים בלתי חוקיים לצד הימורים חוקיים, משחקים והימורים אחרים באינטרנט. נוסף על כך יש 'הימורים למחצה' המצויים בתחום האפור והעמום – למרות חוקיותם יש בהם סממנים הדומים ומשיקים להימורים בלתי חוקיים: משחקים חברתיים באינטרנט, חלק מזירות המסחר הפיננסי וההשקעות, הימורים חוקיים אך בלתי מכוקחים, משחקים נפוצים שאפשר לאתגר בינם את חוק העונשין
- תעשיית ההימורים הבלתי חוקיים בישראל מהווה שוק שחור רווחי, תחרותי ומשגשג
- מדיניות: ההגדרה החוקית של איסור הימורים היא כוללת וניתנת לפרשנות; המדינה מפעילה אכיפה דלה בתחום זה; רשויות המדינה גובות מס חוקי גם על הכנסה מהימורים בלתי חוקיים; יש אפשרות להקים בשטח ישראל חברות הקשורות לאתרי הימורים בין-לאומיים ולהעניק להם שירותים (הכוונה לאתרים שאסור להמר בהם משטח ישראל); אין בישראל מדיניות כוללת של אכיפה, טיפול, מניעה ומזעור נזקים בהקשר להימורים בכלל ולהימורים בלתי חוקיים בפרט
- העולם הווירטואלי מטשטש גבולות בין מותר לאסור: גבולות מטושטשים בין משחקים להימורים; אפשר לגלוש מישראל ללא הפרעה באתרי הימורים בין-לאומיים; קל לעקוף את מחסום הגלישה משטח ישראל
- הפוקר מקבל לגיטימציה חלקית מצד גורמי תקשורת ובציבור, ובית המשפט העליון מטיל ספק באשר להגדרתו כמשחק אסור
- ההיבט המוסרי-דתי של איסור הימורים נתון לפרשנויות מגוונות

- **מדיניות:** לפתח מדיניות כוללת בנושא הימורים בישראל (חוקיים ובלתי חוקיים); לפתח מדיניות מובחנת בנוגע לפוקר; להקים צוות בין-משרדי קבוע שיתאם ויתכלל את נושא ההימורים בישראל (או רגולטור ייעודי לנושא); להקים מערך התמחות לאנשי מקצוע שיהיה ייעודי לנושא ההימורים בכלל והימורים בלתי חוקיים בפרט
- **אכיפה ומשפט:** לבחון מחדש ובאורח מעמיק את המדיניות בתחום האכיפה והמשפט בתחום ההימורים; לתקן את חוק העונשין (סעיף י"ב) כדי להבהיר את העמימות בסוגי ההימורים והמשחקים האסורים; לבחון באופן מעמיק את נושא האסדרה, אי-הפללה (דה-קרימיניזציה) ולגליזציה של טורנירי הפוקר, ובהמשך גם את נושא האסדרה ביתר ההימורים הבלתי חוקיים (כיום למרות איסור ההימורים, מתרחשת למעשה אי-הפללה); לבחון דרכים חלופיות למשפט הפלילי בנוגע למהמרים; לצד ההמלצה לאסדרה, יש להגביר את האכיפה נגד גורמים המעורבים בניהול הימורים בלתי חוקיים, בפרט מנהלי הימורים מסוגים שנחשבים ממכרים ומסוכנים יותר, ונגד גורמים המעורבים בשחיתות ובהלבנת הון הימורים; לאסור פרסום הימורים בלתי חוקיים באמצעות תיקון חקיקה; לבצע אכיפה אינטרנטית מוגברת; להגביר את הפיקוח ואת האכיפה בהקשרים כלכליים; לפעול למניעת סיכוני פשיעה הנלווים להימורים בלתי חוקיים
- **טיפול ושיקום:** לבחון מחדש את המדיניות הכוללת בתחום הטיפול והשיקום (שיתופי פעולה בין משרדים ומעורבות ארגונים נוספים); להיערך למתן מענים מספקים בתחומי הטיפול והשיקום; לפעול להתמקצעות אנשי טיפול ושיקום בתחום ההימורים ובטיפול משולב (במקרה של קו-מורבידיות של הימורים עם שימוש בחומרים ממכרים); לפעול לאיתור אנשים עם הפרעת הימורים, ולעודד אותם להגיע לטיפול באמצעות מניעה של תיוגם השלילי
- **חינוך ומניעה:** לפתח מדיניות בתחומי החינוך, המניעה וההסברה; לפתח התערבויות מניעה לאוכלוסיות רגישות במיוחד (כמו בני נוער, תלמידים וחיילים); לפתח התערבויות מניעה הממוקדות בהימורים באינטרנט
- **מזעור הנזקים:** לפתח מדיניות לאומית למזעור נזקי הימורים; להפעיל תוכנית לאומית 'מהמרים / משחקים באחריות' בשיתוף כל המשרדים והגופים המעורבים בנושא
- **מחקר:** לערוך בקביעות סקר אפידמיולוגי לאומי מייצג (רצוי בפעם בשנה-שנתיים) לבחינת דפוסי ההימורים – חוקיים ובלתי חוקיים – גם בקרב בני נוער; לקדם מחקרים איכותניים בנושא ההימורים בישראל, ובפרט על הימורים בלתי חוקיים; לפנות לארגון הבריאות העולמי (WHO) כדי שינטר מדדים גלובליים של דפוסי הימורים, כפי שנעשה בעישון, באלכוהול ובסמים

Using drugs while maintaining normative functioning: User typology and risk assessment and management

תופעת שימוש בסמים לצד תפקוד נורמטיבי: טיפולוגיה של משתמשים וצרכי טיפול ייחודיים

שנה 2021

חוקרת Moran Segin-Chassid

מוסד אוניברסיטת בר-אילן

מטרת המחקר

לבחון את רמת התפקוד ואת השפעת הסם והסיכונים שלו בקרב משתמשים קבועים בסמים (בעיקר קנביס) אשר מצויים בשלבים של ביסוס קריירה או חיי משפחה ומגדירים את עצמם כמי שמצליחים לשמור על תפקוד תקין ועל מסוגלות למלא את מחויבויותיהם בהצלחה. זאת לצד הבחנה בין רמות שימוש בסם.

שיטת המחקר

שיטת מחקר איכותנית: ראיונות עומק עם 29 משתמשי סמים (בעיקר קנביס). המחקר מורכב משלושה מאמרים המשלימים זה את זה.

רקע

רבים ממשתמשי הסמים אינם רואים בהם דבר שמסב להם נזק רב ונוטים להתייחס לנזק ארוך טווח כנשלט או כבלתי סביר. רבים מכחישים סיכונים גם כשהם מתממשים וניכרים לעין.

ממצאים עיקריים

- אותרו ארבעה טיפוסים משתמשים: בהקשר חברתי; בתפקוד מיטבי; אמביוולנטיים; משתקמים. אפיון הטיפוסים התבסס על שלושה צירים: רמת התפקוד היום-יומי; ההצדקה לשימוש; סוג השימוש. שיטה זו של אפיון טיפוסים לפי צירים, יעילה לבחינת נזק פוטנציאלי לצד בחינת התפקוד. נמצא שיש מגוון טיפוסים מבחינת הפגיעה בתפקוד היום-יומי ומבחינת התפיסה העצמית שלהם את מצבם
- משתמשים משמרים את רמת התפקוד באמצעות מגוון אסטרטגיות על פני רצף של 'ניהול תפקוד נורמטיבי' אשר מכיל שלושה 'אזורים': ניהול תפקוד נורמטיבי; הכרה בנזק שהסם מסב לתפקוד; אימוץ אסטרטגיות לשימור או שיקום התפקוד הנורמטיבי
- משתמשים מתייחסים לניהול הסיכונים ולפגיעות מסמים בשלוש דרכים אפשריות:
 - א. תפיסה של היעדר נזק או סיכון
 - ב. תפיסה של יכולת לנהל את הסיכון הפוטנציאלי באופנים שונים, כגון יחסים חברתיים, מקצוע, סטטוס חברתי, משאבים כספיים, בריאות או סגנון חיים
 - ג. הכרה בנזק מעשי לחיי משפחה או ליחסים אחרים, לבריאות או לתפקוד יום-יומי ושימוש במגוון אסטרטגיות כדי להתמודד איתו. משתמשים אלה נטו להחלטות מושכלות על דפוסי השימוש בסם, בהתאם לתחומים שאותם תפסו כחשובים להם במיוחד בתוך התחום הכללי של תפקוד יום-יומי

מסקנות והמלצות עיקריות

ההכרה בטיפוסים השונים של משתמשים ובאופני ההתמודדות שלהם, עשויה לסייע למטפלים וליועצים במפגשיהם עם משתמשים בסם, להבין את עולמם ולהתאים להם דרכי טיפול וסיוע מתאימות.

קישור לדוח המחקר

5.3.2 קבוצות ייחודיות באוכלוסייה

אוכלוסיית מתבגרים וצעירים על רצף ההתמכרות

שנה 2018

חוקרים יעקב ראובן, חגית תורג'מן

מוסד משרד העבודה והרווחה והשירותים החברתיים

מטרות המחקר

לאסוף מידע על תופעת ההתמכרות ולרכזו, ובפרט על שתי אוכלוסיות שבהן הסיכון להתמכרות גבוה במיוחד – מתבגרים בני 12-18 ובוגרים צעירים בני 18-35.

שיטת המחקר

שיטת מחקר איכותנית:

- סקירת ספרות מן הארץ ומרחבי העולם: מחקרים אמפיריים ותאורטיים, מחקרי הערכה של תוכניות ומסמכי מדיניות
- ראיונות עם מכורים לשעבר ועם עובדים בתחום הטיפול בהתמכרויות

רקע

התמכרות להתנהגויות: התמכרות המבוססת על מרכיב רגשי. האדם ממשיך בהתנהגויות אף על פי שהן גורמות לו ולסביבתו סבל והסתבכות. לדוגמה: התמכרות להימורים מובילה לרוב להסתבכות כלכלית ואף עבריינית; התמכרות למין פוגעת ביכולת לנהל מערכות יחסים תקינות. הסקירה כוללת התייחסות גם להתמכרויות לגנבה (קלפטומניה), לפגיעה עצמית, לאינטרנט ולקנייה כפייתית.

התמכרות לחומרים: צריכה הולכת וגוברת של חומרים פסיכו-אקטיביים. שילוב בין תלות פיזיולוגית לתלות רגשית הופך את ההתמכרות והגמילה לקשות במיוחד. להתמכרות זו מאפיינים כמו תלות וסבילות (צורך להגדיל עוד ועוד את המנה כדי להשיג אותה תחושה) וסימני גמילה. זו מחלה כרונית שיש לה מאפיינים פיזיולוגיים, נפשיים והתנהגותיים.

ממצאים עיקריים

מאפיינים בולטים של ההתמכרות:

- ההתמכרות מתחילה לרוב מגישוש והתנסות ראשוניים, והיא הולכת ומתעצמת עד שמגיעה לתלות פיזית ולתלות רגשית מלאות
- 'מעגל ההתמכרות' המתרחש במוח הוא תהליך מעגלי בן שלושה שלבים: צריכה מוגברת עד אובדן חושים, גמילה והשפעות שליליות, טרדה וציפייה לחשיפה חוזרת לחומרים הממכרים

התפתחות השימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים בקרב מתבגרים ובוגרים צעירים והיקפו:

- הפער בין בשלות קוגניטיבית (סביב גיל 16) לבשלות רגשית (סביב גיל 25) גורם לריבוי התנהגויות קיצוניות ומסוכנות
- שימוש בעייתי באלכוהול וסמים בגיל ההתבגרות לא מנבא בהכרח רצף שימוש והתמכרות
- שימוש של מתבגרים שהוא יותר מגישוש והתנסות ראשונית, משפיע על תחומי החיים החברתי, הלימודי והרגשי. בבגרות הצעירה (גיל 18-24) השימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים מתקשר לעיתים קרובות למוות, לפגיעות, לקשיים אקדמיים, למריבות, להתנהגות מינית בעייתית ולתחלואה כפולה
- המתבגרים והבוגרים הצעירים משתמשים בחומרים פסיכו-אקטיביים יותר מבני קבוצות גיל אחרות, ויש להם הסיכון הגבוה ביותר להתמכרויות
- אחוז המתבגרים ה'מנותקים' (מי שאינם נמצאים במסגרת לימודים) שצורכים חומרים ממכרים גבוה מאוד (פי שלושה) מאחוז המתבגרים הלומדים שצורכים את אותם החומרים. פער זה נמצא גם בבחינת קבוצות אוכלוסייה שונות: יהודים וערבים, נשים וגברים ובקרב מהגרים

טיפול ומניעה בתחום ההתמכרות לחומרים:

- רצף – החל בשירותי טרום-טיפול למשתמשים בסיכון גבוה ולאילו שאך החלו לצרוך חומרים, וכלה בטיפול אינטנסיבי במי שכבר סובלים מהפרעות בשל השימוש ברמות התמכרות שונות
- שיעור המשתמשים לרעה בחומרים ממכרים שמקבלים טיפול נמוך מאוד (כ-10%)
- מתבגרים שמופנים לטיפול מאופיינים לרוב במוטיבציה נמוכה להפסיק את השימוש לעומת מבוגרים: ראשית, משום שלרוב הם לא הגיעו לשלב העייפות מן השימוש (לא 'הגיעו לתחתית'); שנית, הם באו לטיפול בעיקר בגלל הפניה ממערכת המשפט והרווחה ולא דווקא בשל מוטיבציה פנימית
- שיטות התערבות: תוכניות טיפול תרופתיות; תוכניות טיפול התנהגותיות וקוגניטיביות (12 הצעדים, מודל הקהילה הטיפולית, CBT, מודל הריאיון המוטיבציוני, מודל התערבות דינמית קצרת מועד, תוכניות תמיכה בנעמלים); טיפול משפחתי

התמכרות להתנהגות:

- בלט קשר חזק בין התמכרויות התנהגותיות להתמכרות לחומרים (בין 21% ל-65% מן המכורים להתנהגויות מכורים גם לחומרים לצד שונות בסוגי ההתנהגויות ובהתאם למקורות הנתונים). בקרב מתבגרים בלט שיעור גבוה של התמכרות להימורים

שימוש בחומרים בקרב אוכלוסיות מובחנות:

- ערבים: שימוש מוגבר בקרב הערבים בחומרים פסיכו-אקטיביים בכל קבוצות הגיל והמגדר לעומת יהודים. גורמים מנבאים לשימוש יתר בחומרים בקרב ערבים: מצב סוציו-אקונומי של המשפחות (ככל שהמצב טוב יותר, כן גדל הסיכון לשימוש); מגדר (בנים יותר מבנות); מצבי רוח דיכאוניים; לכידות משפחתית מועטה ורמת דתיות נמוכה
- נשים: לנשים ולגברים הסתברות דומה לפתח תלות ולהתמכר לחומרים פסיכו-אקטיביים. גברים משתמשים בכל סוגי החומרים יותר מנשים, אך נשים חוות את התשוקה לחומרים בעוצמה גבוהה יותר ומידרדרות מהר יותר להתמכרות. נמצאו הבדלים בין נשים וגברים בהשפעה של שימוש בחומרים על תפקודי זיכרון, התפתחות אבנורמלית במוח ובמידת המתאם בין שימוש בחומרים להתפתחות הפרעות נפשיות וגופניות. התמכרות נמצאה כגורם מרכזי למעורבות נשים בפשיעה. נשים מגיעות לטיפול בשיעור נמוך מאוד לעומת גברים, ולרוב רק במצבי קצה, אך הן נוטות יותר להתמיד בו
- בוגרים ישראלים צעירים בתקופת התרמילאות: נדמה ששירות צבאי הוא גורם מעכב לשימוש בחומרים, והשימוש השכיח מופיע בגיל מאוחר יותר מבמדינות אחרות (25-34 בישראל, לעומת 18-24 בארצות הברית). שימוש בסמים נפוץ בעת הטיול התרמילאי, בתקופת המעבר בין השירות הצבאי לכניסה למסגרות בחיים הבוגרים, במיוחד בקרב המטיילים בהודו. כ-2,000 תרמילאים ישראלים נפגעים מאוד מדי שנה משימוש בסמים בטיול, רובם גברים (80%). כ-600 מהם נזקקים לטיפול פסיכיאטרי ממושך לאחר החזרה לארץ, לרוב במחלקות סגורות
- חרדים: מתבגרים חרדים צורכים סמים קלים פחות מבני גילם החילונים, אך הם משתמשים בחומרים פסיכו-אקטיביים קשים בשיעור גבוה ממתבגרים חילונים. קבוצת הסיכון העיקרית בקרב החרדים – בני 14-24 שנשרו ממוסדות הלימוד המקובלים בקהילותיהם
- עולים ממדינות ברית המועצות לשעבר: שיעורי צריכת האלכוהול בקרב העולים גבוהים לעומת קבוצות אחרות באוכלוסייה. שיעור השימוש בסמים גבוה בקרב מתבגרים יוצאי חבר העמים רק בקרב מי שלא נקלטו במסגרות חינוך או נפלטו מהן. בקרב תלמידים שיעור השימוש בסמים דומה לזה של ילידי הארץ
- מתבגרים יוצאי העדה האתיופית: משתכרים יותר ומעשנים יותר מקבוצת השווים שלהם בישראל

- א. להגביר את הנגשת הטיפול במיוחד למתבגרים ובוגרים צעירים כי הם לרוב נוטים להכחיש את חומרת ההתמכרות ואינם מוכרים לרשויות הרווחה והבריאות
- ב. להציע יותר תוכניות טיפול קהילתיות במסגרות שנתפסות נורמטיביות (קופות חולים, מרפאות ובתי חולים)
- ג. להתאים את תקנון העבודה הסוציאלית (התע"ס) לצרכים בשטח, ובפרט משך הטיפול והתאמה לחומרת ההתמכרות; להכיר בצורך של מכורים קשים ומכורים עם תחלואה כפולה בטיפול ממושך ובשירותי תמיכה ושיקום ממושכים
- ד. לפעול להפחתת העומס על שירותי הטיפול
- ה. להגביר את היישוג במסגרות טיפול לנשים
- ו. לאמץ שיטות טיפול ושיקום אפקטיביות: להשקיע יותר בטיפול מוטיבציוני (שלמרות יעילותו, רק מעטים מיישמים אותו בשל משאבי זמן ואנרגיה והיעדר הכשרה); להוסיף הדרכה ופיקוח על תוכניות '12 הצעדים', להוסיף מענים לצרכים רגשיים ונפשיים בהן ולהתאימן למתבגרים ולצעירים; להשקיע משאבים בהתערבויות מבוססות ראיות (EBP – Evidence Based Practices)
- ז. להתאים דרכי ההתערבות למתבגרים: לשים דגש רב יותר בזיהוי סימני מצוקה ראשוניים כדי להפנות מוקדם יותר לטיפול; לפתח תפיסה אחידה ומגובשת בנוגע לשימוש בסמים קלים; להתאים קהילות טיפוליות למאפיינים של מתבגרים (בדיקת גבולות ומרידה בסמכות), ולעשות התאמה תרבותית ולשונית לקבוצות מיעוט; להשקיע בתיאום בין גורמים רלוונטיים לפיתוח דרכי פעולה רגישות שימנעו תיוג חברתי
- ח. להתאים דרכי ההתערבות לבוגרים צעירים (18-24) שלרוב מטופלים כמתבגרים: להרחיב את השכלתם ואת הכשרתם המקצועית; לגייס את תהליך הבדיקה והיצירה של השקפת עולם לביסוס כוחות; לשלב תוכניות טיפול על בסיס גילוי (במקום החלמה) ולמידה נכונה (הכחדת התנהגות לא-רצויה); לאמץ דרכי טיפול קצרות מועד, לשים דגש בהגברת המוטיבציה ובגיוס משאבי הפנימיים של הפרט ובתמיכה חברתית חלופית; לפתח הכשרה ייעודית של מטפלים לקבוצת גיל ז'; לפתח שיתופי פעולה בין המערכות ולהגדיל את מעורבות מערכת בריאות הנפש; להשקיע משאבים בליווי הורים ובהדרכתם
- ט. להמשיך לקדם את המחקר בתחום

"They didn't have any idea what drugs were": Pathways to substance use disorders among Ultraorthodox Jewish males

שנה 2022

חוקרות Fried-Gavriel Belle ,Braun-Itzhaki Yael

כתב עת International Journal of Drug Policy, 109, Nov. 2022

מטרת המחקר

לחשוף מידע על תופעת ההתמכרות לחומרים בקרב גברים מן החברה החרדית בישראל כדי לסייע לקידום צעדי התערבות יעילים.

שיטת המחקר

שיטת מחקר איכותנית: ראיונות עומק מובנים-למחצה עם 14 גברים צעירים מן החברה החרדית אשר אובחנו בעבר כמכורים לסמים וגמולים מזה שנה לפחות (לפני הריאיון), וזיהוי תמות מרכזיות.

מצאים עיקריים

התמות שעלו מן הראיונות מצביעות על תחושה כללית של **היעדר תמיכה ותשומת לב**:

- **חוסר תשומת לב ותגובה מצד ההורים**: משפחות גדולות, הורים עסוקים או לא נוכחים, האב כדמות סמכותנית או בלתי נוכחת, אי-התייחסות לצרכים רגשיים, "איש אינו מקשיב לי"
- **תחושת זרות וניכור**: 'בלתי מחובר', 'כבשה שחורה', רגיש במיוחד, תחושה שלא ניסו לעזור, תחושת חוסר שייכות
- **מערכת חינוך לא מותאמת לילדים 'מעט אחרים'**: "לא יכלו להתמודד איתי", "התעייפו ממני"
- **אין על מי להישען**: היעדר אמן במבוגרים, אכזבה מהם, אין עם מי לדבר, הטרדות מיניות
- **חיפוש אחר תשומת לב ושייכות**: התנהגות פרועה, הפרעות להתנהלות במוסדות הלימוד, התנהגויות 'על הקצה', חיפוש אחר שייכות
- **איש לא ידע או הבחין**: חוסר מודעות של הסביבה, המשפחה לא הייתה מודעת לסוגיית הסמים, לא היה להם מושג, לסביבה לא היו כלים להתמודד עם זה
- **נידוי / גירוש**
- **היעדר תגובה של הקהילה**: הקהילה לא הציעה תמיכה, לא היה למי לפנות
- **אור באפלה – מישהו שאכפת לו**: כבוד, דו-שיח, אמפתיה, קבלה, הבנה, דאגה, תמיכה

מסקנות והמלצות עיקריות

- אף על פי שכנראה יש סיכוי נמוך יותר לשימוש בסמים באוכלוסייה החרדית לעומת אוכלוסיות אחרות (לפחות חלקית, בשל חשיפה מועטה לנושא), נדמה שהתופעה הולכת ומתרחבת גם בה לנוכח גידולה המספרי והגיוון ההולך וגובר בה
- למשפחות החרדיות ולאוכלוסייה החרדית חסרים במיוחד כלים להתמודד עם השימוש בסמים
- לפתח מדיניות רגישת-תרבות ולחשוף הורים ומחנכים לסוגיית השימוש בסמים
- להגביר מודעות של גורמי בריאות הנפש שמטפלים באוכלוסייה חרדית לזיהוי ואבחון, לאופני תגובה ושיח בנושא ולמקומות שאליהם אפשר להפנות לטיפול
- לחקור התמכרויות מסוגים נוספים באוכלוסייה החרדית: לאלכוהול, למין ולהימורים, וכן את תהליך הגמילה מסמים בחברה זו

קישור לדוח המחקר

Aging successfully, but still vulnerable: Late life experiences of older adults who have recovered from alcohol use disorder

2022 שנה

Ile Kermel-Schiffman, Belle Gavriel-Fried חוקרות

International Journal of Geriatric Psychiatry, DOI: 10.1002/gps.5807 כתב עת

מטרת המחקר

לבחון את חוויית הזקנה של אנשים זקנים שהחלימו משימוש באלכוהול.

שיטת המחקר

שיטת מחקר איכותנית: ראיונות עומק מובנים למחצה עם 20 מרואיינים בני 60+ אשר החלימו מהתמכרות לאלכוהול בתשע השנים שקדמו לריאיון (טווח זמן של שנה עד תשע שנים מאז ההחלמה), וטופלו בשישה מרכזי טיפול ברחבי ישראל.

רקע

החלמה מהתמכרות לאלכוהול היא תהליך תובעני, אך הוא עשוי להיטיב עם מצבם של המחלימים בהיבטים פיזי, נפשי, משפחתי וחברתי. עם זאת רק מעט ידוע על חוויית החיים של אנשים מזדקנים שהחלימו משימוש באלכוהול.

ממצאים עיקריים

התמות העיקריות שעלו בראיונות:

- חרטה, סליחה עצמית ורצון לתקן את עוולות העבר
- הזדקנות מוצלחת ותשוקה לחיים; בדבריהם הם שמו דגש מיוחד בחשיבות הקשר עם משפחתם ובמיוחד עם נכדיהם
- הם חווים אתגרים מתמשכים של התמודדות אישית לשימור ההחלמה והתמודדות עם השלכות חברתיות של חייהם בעבר כמכורים לאלכוהול

מסקנות והמלצות עיקריות

- זקנים המחלימים משימוש באלכוהול מדווחים על חוויית הזדקנות מוצלחת ועל נכונות ורצון לעסוק ביוזמות חדשות, לנהל חיים פעילים ובריאים ולמצות את החיים
- למרות חוויית הזדקנות מוצלחת, הם למעשה אוכלוסייה פגיעה: ראשית, בריאותם הפיזית והנפשית נפגעו מן השימוש הממושך באלכוהול; שנית, הם חווים חוויות של שוליות חברתית ובדידות בשל סטיגמה שקשורה לעברם כמכורים ובשל תחושות אשמה בגללו, וכן על בשל גילויי גילנות מצד משתתפים אחרים בקבוצות החלמה ובשירותי רווחה
- להשקיע ביישוג אוכלוסייה זו, להתייחס לאתגרים שהזקנים חווים
- לספק להם מענים טיפוליים רלוונטיים ורב-תחומיים כדי לתמוך בהחלמתם ולסייע להם לשגשג בשלבי חייהם המאוחרים למרות האתגרים בתחום הבריאות והשינויים בסביבה החברתית והמשפחתית וכיוצא באלה
- חשוב להעריך את תוכניות ההתערבות עבור אוכלוסייה זו גם מנקודת המבט של הזקנים וגם לפי נתונים כמותיים לעומת אוכלוסיות דומות במדינות אחרות ומתרבויות שונות, וכן לאנשים זקנים שהחלימו באופן עצמי מהתמכרותם

קישור למאמר

עבודת מחקר:

הקשר בין טראומה בילדות, דיסוציאציה וחלימה בהקיץ חריגה בקרב נגמלים מסמים ואלכוהול (a)

מאמר:

Maladaptive daydreaming among recovering substance use disorder patients: Prevalence and mediation of the relationship between childhood trauma and dissociation (b)

*עבודת מחקר אקדמית ומאמר שמבוסס עליה, ולכן נסקרו יחד

שנה	2017 (a); 2019 (b)
חוקרים	זינה נסירי-סמעאן (a); Eli Somer, Hisham Motkal Abu-Raya, Zina Nsairy Simaan (b)
מוסד / כתב עת	אוניברסיטת חיפה (a) International Journal of Mental Health and Addiction (published online) (b)

מטרת המחקר

לבחון את ההשערה שחלימה בהקיץ חריגה, שכוללת חוויות אדפטיביות עבור הפרט, עשויה להיות עבור חלק מן הנגמלים מהתמכרות לחומרים מפלט בר-השגה להתמודדות עם כאב נפשי.

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת:

- שאלונים כמותיים ל-180 משתתפים מן האוכלוסייה הערבית בישראל: 100 נגמלים מסמים ואלכוהול שנמצאים במסגרות טיפול, ו-80 גברים ללא בעיות התמכרות (קבוצת ביקורת)
- ראיונות קליניים מובנים (SCID-MD) עם חלק מן הנדגמים

ממצאים עיקריים

- 16% מן הנגמלים התאפיינו בחלימה בהקיץ (לעומת 0 בקבוצת הביקורת), חמישה נגמלים (5%) דיווחו על חלימה בהקיץ חריגה אשר יצרה מצוקה או פגעה ביכולת התפקוד שלהם
- נמצא קשר מובהק אך חלש בין החוויה הטראומטית בילדות לבין חוויה דיסוציאטיבית. אפשר לייחס את עיקר הקשר למרכיב של הזנחה רגשית
- לא נמצא קשר בין חלימה בהקיץ חריגה למשתנים דמוגרפיים
- נדמה שבקרב חלק מן הנגמלים, בעלי יכולת גבוהה לחלימה בהקיץ, החלימה היא מעין תחליף לחוויית מציאות חייהם הכואבת

מסקנות והמלצות עיקריות

- נראה שבקרב חלק מן הנגמלים שהם בעלי חוויה דיסוציאטיבית משמעותית, חשיפה לטראומה בילדות עלולה להוביל לחלימה בהקיץ חריגה
- מציאות חיים קשה מגבירה כנראה את המוטיבציה להשתמש במנגנוני הגנה לוויסות המצוקה הנפשית, בדומה לאופן שאנשים עם יכולת ניתוקית משתמשים בדיסוציאציה כדי להתמודד עם טראומה ולצורך שממלאים הסמים והאלכוהול עצמם
- כדי לשפר את סיכויי ההחלמה, חשוב להעלות את מודעות המטפלים לתופעת החלימה בהקיץ חריגה בכלל ולקשר שלה עם טראומות בילדות בפרט, ולפתח פרוטוקול לגילוי התופעה
- מומלץ לערוך מחקרים עתידיים כדי לבחון קשר אפשרי של חלימה בהקיץ חריגה למאפייני אישיות נוספים בנוגע לסוגי הטראומות שמעודדים 'מנגנוני בריחה' מסוגים שונים, וכדי לבחון קשר של התופעה עם משתנים נוספים (תרבות, מגדר ועוד)

קישור למאמר

קישור לעבודת המחקר

שנה 2019

חוקרים Yaniv Efrati, Zach Gerber, Rami Tolmacz

כתב עת Journal of Sex & Marital Therapy

מטרת המחקר

לבחון הבדלים ב'אישיות ההתמכרותית' בין אנשים עם התנהגות מינית כפייתית (CSB) לאנשים עם התמכרות לסמים.

שיטת המחקר

שיטת מחקר כמותית: שאלונים למדגם של 160 גברים ישראלים: 67 חברים בקבוצת תמיכה של Sexaholics Anonymous (SA), 48 בקבוצת תמיכה של Narcotics Anonymous (NA) ו-45 גברים מן האוכלוסייה הכללית (קבוצת ביקורת). השאלונים בחנו היבטים אישיותיים: תחושת זכות ליחסים (עד כמה האדם תופס עצמו ראוי למערכת יחסים), קווי אישיות נרקסיסטיים גלויים וסמויים, חמלה עצמית, פתולוגיות אישיותיות, חוללות עצמית כללית והתנהגות מינית כפייתית אישית.

רקע

לאנשים עם התנהגות מינית כפייתית עשויות להיות מערכות יחסים רומנטיות, אך תשוקותיהם ודחפיהם מופנים לפורנוגרפיה, למין מקוון ולמין מסחרי, והמין אינו בסיס ליחסים ולתיכוחם ולהתפתחות אישית. התנהגות זו מסווגת כהפרעה שגורת אחריה מצוקה וקשיי תפקוד בתחום החברתי והמקצועי והשפעות שליליות נוספות, והיא מוכרת כיום כהתמכרות התנהגותית. התמכרויות קשורות במקרים רבים לנטיות אישיותיות – 'אישיות התמכרותית'. מחקרים הצביעו על כך שמכורים להתנהגות מינית כפייתית ומכורים לסמים נוטים לקווי אישיות דומים. המחקר הנוכחי נועד לבחון השערה שלפיה יש בכל זאת הבדלים ניכרים במבנה האישיות בין המכורים להתנהגות המינית ובין הנוטים להתמכר לחומרים חיצוניים (סמים).

ממצאים עיקריים

- בקרב מטופלים עם התנהגות מינית כפייתית נמצאו שיעורים גבוהים מובהקים של נרקסיזם גלוי וסמוי ושיעורים נמוכים של חמלה עצמית וחוללות עצמית לעומת מכורים לסמים וקבוצת הביקורת מן האוכלוסייה הכללית. נמצאה נטייה מופרזת לחשיבות עצמית ותשוקה לתשומת לב לצד רגישות יתר לביקורת, נטייה לתחושת אשם, לעיסוק בשלילי ולחוסר יכולת לשלוט במחשבות ובהתנהגויות.
- בקרב מטופלים עם התנהגות מינית כפייתית נמצאה גם נטייה לתפיסות פתולוגיות של מערכות יחסים ושל זכותם לנהל מערכת יחסים כזו. נדמה שהעיסוק הכפייתי במיניות מקוונת הוא עבורם סוג של מפלט, אשר נתפס כלגיטימי, מן הצורך ביחסים של ממש.

מסקנות והמלצות עיקריות

- נדמה שהתמכרות להתנהגות מינית כפייתית (CSB) קשורה להיבטים אישיותיים שונים מאלו שנקשרים בהתמכרות לסמים.
- ההבדל האישיותי מצביע על צורך בדרכי התערבות נבדלות, לא רק בהתאם לאישיות המטופל אלא גם תוכניות ייעודיות לפי סוגי התמכרות. כך למשל, מאחר שאנשים עם התמכרות להתנהגות מינית כפייתית מתאפיינים בחוסר חמלה עצמית וחוללות עצמית, יש צורך לשים דגש ביישוג פעיל בתוכניות המיועדות להם.

קישור למאמר

שינויים בתלות-שיתופית והעצמה בקרב מאובחנים בתחלואה כפולה ומכורים לסמים במהלך שהותם בקהילה טיפולית

שנה	2018
חוקר	אמיר גורניצקי
מוסד	אוניברסיטת בר-אילן

מטרות המחקר

לבחון שינויים ברמת התלות השיתופית וברמת ההעצמה במהלך טיפול בקהילה טיפולית משלב הקבלה עד שלב הסיום, בשתי אוכלוסיות מטופלים: אנשים עם 'תחלואה כפולה' (מכורים לסמים הלוקים במחלה נפשית) ו'מכורים' (ללא מחלה נפשית).

שיטת המחקר

שיטת מחקר כמותית: נבדקו 41 מטופלי תחלואה כפולה ו-47 מטופלים מכורים באמצעות שאלונים להערכת תלות שיתופית והעצמה ושאלון פרטים אישיים.

הגדרות

העצמה (empowerment): תהליך שמשמעו מעבר ממצב של חוסר אונים למצב של שליטה יחסית בחיים, בגורל ובסביבה. ההעצמה נבחנה כמורכבת מארבעה מדדי משנה: (א) הערכה ומסוגלות עצמית; (ב) תחושת כוח ואונות; (ג) תחושות אוטונומיות; (ד) תחושות אופטימיות ושליטה בנוגע לעתיד.

תלות שיתופית (co-dependency): דפוס יחסים דיספונקציונלי המאפיין בעיקר בני משפחה של מכורים – הם מארגנים את חייהם סביב צורכי המכור ומוותרים על רצונותיהם וצורכיהם האישיים. שותף התלות מבסס את זהותו על תפקיד המטפח ולוקח אחריות מוגזמת על חייו, רגשותיו וקשייו של האחר.

ממצאים עיקריים

- לא נמצאו שינויים מובהקים ברמת התלות השיתופית על פני הזמן, אם כי היא פחתה מעט עם התמשכות הטיפול; היא פחתה יותר בקבוצת התחלואה הכפולה מאשר בקבוצת ה'מכורים'
- בתחום ההעצמה האישית חלה עלייה רק בקטגוריה של מסוגלות עצמית; ביתר הקטגוריות לא חלו שינויים או שחלה ירידה במדדי ההעצמה

מסקנות והמלצות עיקריות

הסברים אפשריים של החוקר לממצאים:

- הירידה המתונה בתלות השיתופית: ראשית, היא נבדקה בהתאם לשלבי הטיפול ולא התחשבה בהבדלים בין-אישיים בין המטופלים; שנית, המטופל נבהל מעצמאותו וביקש להתקרב מחדש למשפחתו, לכן לא פחתו מאוד יחסי התלות; לבסוף, המערכת המשפחתית ביקשה להשאיר את המכור כ'מטופל המזוהה', וכך היא 'חיבלה' (באופן לא מודע) בהליך הטיפולי
- ירידה רבה יותר של התלות השיתופית בקרב מטופלי 'התחלואה הכפולה': אלו הגיעו מראש עם מדדי תלות גבוהים לעומת המטופלים 'המכורים', ולכן תחילת הטיפול הביאה לשינוי דרמטי יותר (תחושת ה'גדילה' הייתה משמעותית יותר בקרב המטופלים מקבוצת 'התחלואה הכפולה')
- הממצאים בתחום ההעצמה: הממצאים נבעו ממדידה לפי שלבי טיפול, בלי להתייחס להבדלים בין-אישיים

המלצה:

לבצע מחקרי המשך שיתחשבו בהטרוגניות של האוכלוסייה – 'תחלואה כפולה' מול 'מכורים' – בין היתר באמצעות שיטות איכותניות שכוללות ראיונות אישיים ויכולת מעקב ממושך יותר (מתחילת הטיפול עד לאחר סיומו כדי לבחון גם את שימור השינוי)

לא נמצא קישור לעבודת המחקר

Mapping and conceptualizing recovery capital of recovered gamblers (a)

The crucial role of recovery capital in individuals with a gambling disorder (b)

*שני מאמרים שמבוססים על מחקר אחד, ולכן נסקרו יחד

שנה 2018

Belle Gavriel-Fried, Niva Lev-el (a)

Belle Gavriel-Fried (b)

American Journal of Orthopsychiatry. Advance online publication (a)

Journal of Behavioral Addictions (b)

מטרת המחקר

לבדוק את התאמתו של הצירוף 'הון ההחלמה', שפותח בהקשרים של מצבי תחלואה והתמכרות אחרים, לבחינת עולמם של המכורים להימורים (התמכרות להתנהגות) ואת הקשר בינו לחומרת ההתמכרות להימורים להצלחת תהליך ההחלמה בקרב מכורים אלו ולמגוון מדדים של בריאות נפשית.

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת, איכותנית וכמותנית, על בסיס מדגם של 140 מטופלים עם אבחון של התמכרות להימורים אשר טופלו בחמישה מרכזים בישראל:

- ראיונות עם 91 אנשים שאובחנו עם התמכרות להימורים לפי הגדרתה ב-DSM-5, אך לא עמדו בסף ההגדרה הזו בשנה שקדמה לראיון. הראיונות התמקדו בגורמים שסייעו להם בתהליך ההחלמה
- שימוש בכלים כמותניים – אבחונים ושאלונים – בקרב חברי המדגם שחלקם נגמלו וחלקם לא. כלי המחקר כללו: אבחון לפי הקריטריונים שב-DSM-5; הערכת הון ההחלמה הכללי ובהתאם לסולם שהותאם להתמכרות להימורים; סולם להערכת רמת החרדה הכללית ושאלון בריאות שכלל מדידה של רמת דיכאון

רקע

הון החלמה (RC) Recovery capital (הגדרה): מכלול המשאבים הפנימיים והחיצוניים (משאבים אישיים, קהילתיים, תרבותיים, חברתיים וכלכליים) שיחידים יכולים לגייס בתהליך ההחלמה מהתמכרות.

ממצאים עיקריים

זוהו 12 סוגים עיקריים של משאבי הון החלמה, והם סווגו לארבעה תחומים עיקריים:

א. הון אנושי: שלומות אישית (Subjective well-being), חוללות עצמית, כישורי שליטה עצמית, כישורי התמודדות פעילה, כישורים חברתיים-רגשיים, כישורי התחדשות (יכולת קוגניטיבית להעניק משמעות חדשה לאירועי עבר ולבסס תפיסות ואמונות חדשות)

ב. הון קהילתי: סביבה תומכת החלמה, סביבת טיפול מקצועית

ג. הון חברתי: קבוצת שווים של נגמלים, חברים ללא התמכרות להימורים, משפחה

ד. הון כלכלי: מצב כלכלי תומך-החלמה

רמת הון ההחלמה הבחינה בבירור בין מי שנגמלו מההתמכרות להימורים למי שלא נגמלו: נמצא מתאם שלילי ברור בין רמת הון ההחלמה ובין חומרת ההתמכרות להימורים, רמת הדיכאון ורמת החרדה הכללית.

לא נמצא מתאם מובהק בין חומרת ההתמכרות להימורים ובין רמת הדיכאון והחרדה, אך כאשר נטרל הקשר הסטטיסטי בין הון ההחלמה לדיכאון או חרדה, המתאם בין חומרת ההתמכרות לדיכאון או חרדה נעשה מובהק

- יש חפיפה רבה בין גורמי הון החלמה שנמצאו בקרב מחלימים מהתמכרות להימורים ומחלימים מהתמכרות לחומרים
- לרמת הון ההחלמה השפעה רבה על חומרת ההתמכרות להימורים
- עם זאת נמצאו גם הבדלים בין נגמלים מהתמכרות להימורים לנגמלים מהתמכרות לחומרים: בדברי המרואיינים בלטו היעדר התייחסות לבריאות פיזית, הבנת התפקיד של תעשיית ההימורים בהתמכרות והתייחסות למשאבים בלתי מוחשיים (במונחים של היות האדם לא משועבד לחובות)
- יש חפיפה בולטת בין תחומים של הון ההחלמה, והיא מקשה להבחין ביניהם ובין תהליכים הכרוכים בהחלמה
- הממצאים משקפים את הגורמים התומכים בהחלמה מהתמכרות להימורים, והם עשויים להיות הבסיס למודל של הון החלמה ייעודי עבור מכורים אלו: חשוב להתייחס לכל רכיבי הון ההחלמה ולפעול לחיזוקם, ובה בעת לבחון את הון ההחלמה שזמין לכל מטופל ומטופל
- ממצאי המחקר רומזים שהגברת הון ההחלמה בקרב מכורים להימורים עשויה לסייע בהפחתה בחומרת ההתמכרות וברמות החרדה והדיכאון שלהם. הממצאים מצביעים על צורך במעבר ממודל של חולי ובריאות לדגש בניהול תהליך החלמה שממוקד בהגברת הון ההחלמה, לצד הדגשים המסורתיים בהגבלות ובהסרת גורמי סיכון מחייהם של המטופלים

קישור למאמר b

קישור למאמר a

הבדלי מגדר בהחלמה טבעית מהתמכרות לחומרים פסיכו אקטיביים (a)

A mixed-methods study of self-change among severely substance-dependent Israelis: Does gender make a difference? (b)

Does self-change occur among severely dependent substance users? (c)

Maintenance of long-term recovery from substance use: A mixed methods study of self- and treatment-changers (d)

Sense of coherence as a recovery capital in recovery from substance use disorders (e)

"You have to start normalizing": Identity construction among self-changers and treatment changers in the context of drug use normalization (f)

*מחקר בעברית וחמישה מאמרים באנגלית שמתייחסים לחלקים שונים ממנו. הסיכום שמובא כאן מבוסס על תכלול של כל הפרסומים הללו

שנה	חוקרים	מוסד / כתב עת
(f) 2021 ;(e, d, c, b) 2020 ;(a) 2019	קרן גואטה, גילה חן, נתי רונאל (a) Gila Chen, Keren Gueta, Natti Ronel (b, c) Keren Gueta, Gila Chen, Natti Ronel (d) Gila Chen, Keren Gueta (e) Keren Gueta, Gila Chen (f)	(a) אוניברסיטת בר-אילן, המכללה האקדמית אשקלון Addiction Research and Theory (b) Journal of Psychoactive Drugs (c) Drugs: Education, Prevention and Policy (d) Journal of Addictive Diseases (e) Social Science & Medicine (f)

מטרות המחקר

לבחון את תהליך ההחלמה הטבעית בכלל ואת הבדלי המגדר בפרט בקרב מחלימים שהחלימו בעצמם משימוש בסמים, ולהשוותם למחלימים באמצעות טיפול. בחינת ההבדלים התמקדה בחמישה נושאים:

- א. גורמים המחוללים את השינוי בהתנהגות
- ב. גורמים המסייעים לשמר את ההחלמה
- ג. 'הון החלמתי' (משאבים אישיים) של אלו שהחלימו בעצמם
- ד. רקע של התעללות והזנחה בילדות
- ה. הבניית הנרטיב של תהליך ההחלמה הטבעית

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת:

- מילוי שאלונים על ידי 229 משתתפים (134 מחלימים בכוחות עצמם ו-95 מחלימים באמצעות טיפול): שאלון סוציו-דמוגרפי, שאלון חומרת ההתמכרות, שאלון התעללות בילדות, שאלון שימור גורמי ההחלמה ושאלון תחושת קוהרנטיות
- ראיונות עומק עם 41 מן המשתתפים: 25 משתתפים שהחלימו בכוחות עצמם ו-16 משתתפים שהחלימו באמצעות טיפול

ממחקרים עלה כי החלמה טבעית מהתמכרות לחומרים פסיכו-אקטיביים (חפ"א) (החלמה ללא סיוע של מסגרות טיפול או קבוצות לעזרה עצמית) היא כנראה הנתיב הנפוץ ביותר להחלמה, ולכן היא מעוררת עניין רב בקרב חוקרים ומטפלים. אולם בשל היעדר נגישות לאוכלוסיית ההחלמה הטבעית, יש מעט מחקרים בנושא זה. במיוחד חסר ידע על הבדלי מגדר בתחום ההחלמה הטבעית. זאת משום שמרבית המחקרים בתחום ההתמכרויות בעולם נערכו בקרב גברים, למרות העלייה החדה בשיעורי ההתמכרות בקרב נשים ושיעור ההשתתפות הנמוכים שלהן בטיפול.

ממצאים עיקריים

הבדלי מגדר בקרב אלו שהחלימו בעצמם (להלן: החלמה טבעית):

- לא נמצאו הבדלי מגדר במאפיינים הסוציו-דמוגרפיים ובמאפיינים האישיים
- נמצאו הבדלי מגדר בהיסטוריה של התעללות והזנחה בילדות: נשים דיווחו על שיעורים גבוהים יותר של התעללות נפשית ומינית בילדות לעומת גברים
- ממצאי המרכיב האיכותני מצביעים על היעדר הבדלים ניכרים בין נשים לגברים בתהליך ההחלמה הטבעית, אולם בשיח על חוויות נתנו נשים משמעות שונה מגברים לתהליך ההחלמה הטבעית, והן התבססו על סטריאוטיפים מגדריים מסורתיים כמו הדגשת תפקידן של נשים כאימהות וכרעיות

הבדלים בין מחלימים בהחלמה טבעית למחלימים באמצעות טיפול:

- מי שהחלימו באמצעות טיפול, נכלאו יותר פעמים, היו מעורבים יותר בעבירות סמים, עברו יותר התעללות בילדות וסבלו יותר מבעיות פסיכיאטריות לעומת משתתפי המחקר שהחלימו בעצמם
- אלו שהחלימו בעצמם היו צעירים יותר עם תחושת קוהרנטיות רבה יותר ונמצאו בהם שיעורים גבוהים יותר של שימוש בקנביס לעומת קבוצת המחלימים באמצעות טיפול
- לא נמצאו הבדלים בחומרת ההתמכרות בין שתי הקבוצות; זאת לעומת ממצאי מחקרים אחרים שהצביעו על התמכרות חמורה יותר בקרב אנשים שהחלימו באמצעות טיפול
- בקרב המחלימים באמצעות טיפול נמצאו גורמי שימור החלמה רבים וניכרים יותר לעומת אלו שהחלימו בעצמם; הדבר בלט במיוחד בגורמים של אורח חיים חברתי ותמיכה חברתית
- המחלימים בהחלמה טבעית נטו להתמודד עם הסטיגמה הנלווית לשימוש בסמים באמצעות התרחקות ממשתמשים אחרים, הפחתת הסיכון להיחשף לסם והכחשת הצורך בקבלת טיפול לשם גמילה. לעומתם, מי שהחלימו באמצעות טיפול – עשו זאת באמצעות הרחקה עצמית מזהותם הקודמת כמשתמשים בסם, אימוץ המודל הרואה בשימוש בסם מחלה ואישור הצורך שלהם בטיפול
- המחקר הצביע על שני סגנונות של שימור החלמה:
 - 'שימור החלמה ממוקד פנים' אפיין את המחלימים בהחלמה טבעית: הם התאפיינו במוטיבציה שנשענת על הצבת מטרות עתידיות ובאסטרטגיות פעולה עצמיות, והסיכון שלהם לחזור להשתמש בסם היה תלוי בהם
 - 'שימור החלמה ממוקד חוץ' אפיין את המחלימים באמצעות טיפול: המוטיבציה שלהם נשענה על ניסיון העבר, אסטרטגיות הפעולה שלהם נשענו על יחסים בין-אישיים, וגורמי הסיכון שלהם לחזור להשתמש בסם היה תלוי במידה מועטה של חוללות עצמית

מסקנות והמלצות עיקריות

- זהו ככל הנראה המחקר הראשון שהראה שהחלמה עצמית אפשרית גם בקרב נשים המאופיינות בהתמכרות חמורה לחומרים פסיכו-אקטיביים עם היסטוריה של התעללות והזנחה בילדות
- חומרת הבעיות הפסיכיאטריות בקרב אלו שהחלימו באמצעות טיפול ויש להם היסטוריה של התעללות בילדות, מחייבת התערבות טיפולית. ממצאי המחקר מאתגרים את התפיסה המסורתית, שלפיה חומרת ההתמכרות היא שקובעת את הצורך בהתערבות טיפולית. ממצאי המחקר הראו שלא חומרת ההתמכרות אלא החומרה הפסיכיאטרית וההיסטוריה של התעללות בילדות, על השפעותיה השליליות, מבדילות בין קבוצת המחלימים בעצמם ובין המחלימים באמצעות טיפול

- שכיחות ההחלמה הטבעית בקרב מכורים עשויה להצביע על גורמים כמו תפיסה עצמית חיובית וכוחות אישיים הממלאים תפקיד חשוב בהחלמה מהתמכרות
- חיזוק תחושת הקוהרנטיות של משתמשים בסמים עשוי לסייע בקידום החלמה מן ההתמכרות
- שימור ההחלמה מצוי בכל נתיב החלמה, אך הוא בעל מאפיינים שונים הקשורים להון ההחלמה של הפרט ומדגיש את הצורך בניהול מתמיד של ההחלמה, ללא תלות במסלולי החלמה ובחומרת ההתמכרות
- הממצאים בנוגע לתופעת ההחלמה העצמית בישראל יכולים לדרבן מכורים אחרים להחלים בעצמם ולסייע בתכנון התערבויות טיפוליות הנשענות על ידע התנסותי של מכורים
- יש להתחשב בממצאים המצביעים על קשר בין חומרת הבעיות הפסיכיאטריות ובין החלמה באמצעות טיפול כדי שהפונים לטיפול יקבלו מענה הולם לבעיות אלו
- יש מגוון נתיבי החלמה מהתמכרות, וחשוב לכבד את בחירת הפרט בנתיב החלמה ואת אסטרטגיות ההתמודדות שלו ובה בעת לתת מענה למכלול צרכיו
- שיעורי השימוש היום-יומי בקנביס בקרב מכורים צעירים בדרגת תלות קשה מגבירים את החשש להשפעות השליליות של קנביס, אף על פי שהשימוש בו נתפס לעיתים כנורמטיבי למדי

קישור למאמר c

קישור למאמר b

לא נמצא קישור ברשת האינטרנט למחקר בעברית

קישור למאמר f

קישור למאמר e

קישור למאמר d

חווית ההחלמה של נשים ישראליות עם הפרעת הימורים

שנה 2020

חוקרים טל דמארי

מוסד אוניברסיטת תל אביב

מטרת המחקר

להציג את חוויית ההחלמה של נשים עם הפרעת הימורים, המשאבים התומכים בהן והאתגרים הניצבים לפניהן בדרך להחלמה.

שיטת המחקר

שיטת מחקר איכותנית נטורליסטית עם התמקדות בחוויה הסובייקטיבית: ראיונות עומק מובנים עם 12 נשים יהודיות בנות 45-71 אשר אובחנו עם הפרעת הימורים, פנו לטיפול בהתמכרות ומצויות בהחלמה בין שנה לעשר שנים.

רקע

בשנים האחרונות בולטת העלייה במספר הנשים שמדווחות על התמכרות להימורים, ולפי מחקרים הן חוות חסמים ייחודיים המעכבים את תהליך ההחלמה, כמו תיוג חברתי, אחריות לטיפול בילדים, רמת הכנסה נמוכה, מחסור במשאבי תמיכה משפחתיים וחברתיים ותחושה שאינן ראויות לקבל עזרה. כל אלו יוצרים הכחשה, פחד ובושה המונעים מהן לבקש עזרה ותמיכה טיפולית.

ממצאים עיקריים

תמות מרכזיות שעלו בראיונות:

- **התפכחות מהימורים וחשבון נפש:** נקודות המשבר, הסיבות להתמכרות וביקורת עצמית
- **שינויים משמעותיים במערכות יחסים:** עם בני הזוג, כאימהות, עם קרובים וקשרים חדשים שנוצרו עם שותפים להחלמה
- **פעולות שמסייעות לנשים להתמודד** עם האתגרים היום-יומיים בהחלמה
- **תובנות, שאיפות ותקוות** של התחדשות, צמיחה ושגשוג בהחלמה

מסקנות והמלצות עיקריות

מסקנות:

- החוט המקשר בין ארבע התמות: תהליך של שינוי בהתנהגות ההימורים והתפתחות העצמי החדש של האישה בחמישה שלבים – משבר טראומטי; חשיפה למסר של תקווה; חוויה של פריצת דרך; אימות השינוי ותיקופו; הצטרפות לקהילה
- חוויות הנשים מבטאות את כל סוגי המשאבים בתאוריית הון ההחלמה: הון חברתי (תמיכה שקיבלו מבני זוג או חברים); הון פיננסי (עצמאות כלכלית בהחלמה); הון אנושי (פיתוח שליטה בהימורים, דימוי עצמי חיובי ואמונה חזקה ביצירת עצמי חדש בהחלמה); הון קהילתי (השתייכות לקהילה מקדמת החלמה). לצד אלה בולטים גורמים מעכבים (והון החלמה שלילי), כגון בן זוג מהמר או קשיים בתפקוד הורי

המלצות:

- להרחיב את ההבנה של מורכבות חוויית ההחלמה הנשית מהפרעת הימורים באמצעות מדגמים גדולים יותר של נשים וגברים ולבחון את משמעויות ההחלמה מנקודת מבט מגדרית
- פיתוח שירותי טיפול מותאמים לצורכיהן הייחודיים של נשים
- פיתוח מודעותם של מטפלים למאפיינים הייחודיים של חוויית ההחלמה של נשים מהמרות

קישור לעבודת המחקר

משמעותה של חברות בין נשים עבור נשים "מכורות נקיות" שטופלו במסגרות לנשים בלבד

שנה 2020

חוקרת ג'ניה קלר

מוסד אוניברסיטת תל אביב

מטרת המחקר

לבחון את המשמעות שמקנות נשים מכורות נקיות שטופלו במסגרות לנשים בלבד, לחברות עם נשים בחייהן.

שיטת המחקר

שיטת מחקר איכותנית: ראיונות עומק חצי-מובנים עם 11 נשים שטופלו בקהילות שבהן יש הפרדה מגדרית, וניתוחם במתודה של ניתוח תוכן.

רקע

נשים מכורות נבדלות מגברים מכורים במגוון אופנים, ובהם האטיולוגיה של השימוש, מאפייני השימוש וחומרתו. אחד הגורמים המרכזיים לתחילת שימוש בקרב נשים הוא מערכות יחסים פוגעניות ועבר של טראומה מינית במשפחה. טראומה זו פוגעת ביכולת ליצור מערכות יחסים מיטיבות והדדיות, והשימוש בחומרים ממכרים מסייע למסך את הטראומה ותחושת הבדידות.

חברות בין נשים הוכחה כתורמת לרווחתן הפיזית והנפשית של נשים מכורות. היא מעניקה לנשים תמיכה רגשית, אמפתיה, העצמה וסיוע בהתמודדות עם משברים. היא מאפשרת להשתחרר מסטריאוטיפים מגדריים ולהתנהג באופן שאינו נחשב נשי. שיתוף חוויותיהן של נשים עם חברותיהן מעלה את המודעות להיבטים הקולקטיביים של חוויות אלו וטומן בחובו פוטנציאל להבניית הסובייקטיביות שלהן ולשיתוף פעולה מול כוחות דכאניים. נשים מכורות שטופלו במסגרות מעורבות עם גברים, לא הצליחו תכופות לסיים טיפול בהצלחה. מתוך מודעות הולכת וגוברת למאפייניהן ולצורכיהן הייחודיים של נשים מכורות, הוקמו בעשור האחרון בישראל מסגרות טיפול עם הפרדה מגדרית. הטיפול בהן קשור לשיקום האמון באחר וליצירת מערכות יחסים תומכות ומיטיבות – אחד ממרכיבי 'הון ההחלמה'.

ממצאים עיקריים

בראיונות עלו ארבע תמות המקבילות לארבע תקופות על פני ציר הזמן, ובכולן שזור המתח בין אמון לחוסר אמון בהקשר של חברות:

- א. **פגיעה ודחייה חברתית אל מול כמיהה וחיפוש אחר שייכות:** עיסוק בתקופת הילדות וגיל ההתבגרות של המשתתפות – הן תיארו יחסים פוגעניים עם אימן שהובילו לחוסר אמון באימהות, בנערות ובנשים באשר הן. הנשים ניסו לתת את אמונן בחברת נערים, ומשכשל ניסיון זה, הן נותרו בודדות ונדחקו אל הסמים
- ב. **חברויות של אינטרס אל מול חברויות נטולות אינטרס:** עיסוק בתקופת השימוש בסם; תיאור מערכות יחסים שאינן מבוססות על אמון, אלא סובבות בעיקר סביב השגת סמים – יחסים עם סוהרי סמים, נשים אחרות בזירות זנות ולקוחות זנות. גם בתקופה זו איתרו הנשים לפחות קשר משמעותי אחד עם חברה שכן התבסס על אמון, והיו בו מרכיבים של דאגה, שמירה ואף אהבה
- ג. **מריחוק לקרבה אל העצמי ואל האחרת:** עיסוק בתקופת הטיפול בקהילה הטיפולית ובשלב ההחלמה. בקהילה הטיפולית חלה תזוזה מחוסר אמון לאמון, כאשר הנשים יצרו יחסים משמעותיים עם נשים אחרות בטיפול. בתקופה זו הן לומדות לסמוך שוב על נשים, ואלו מהוות עבורן מקור לתמיכה, לכוח להמשך הטיפול ולהעצמה. למידה זו מיתרגמת גם לחיים שמחוץ לקהילה הטיפולית, כאשר נשים שומרות על קשרים עם נשים מן הטיפול, מחדשות קשרים מן העבר, מעמיקות בקשרים הנוכחיים ויוצרות קשרים חדשים עם נשים
- ד. **חברות עם נשים 'נורמטיביות' אל מול חברות עם 'מכורות נקיות':** זו סוגיה מיוחדת לתקופת ההחלמה, ועניינה שני סוגי חברויות. בשני סוגי חברויות אלו משתקף המתח בין היכולת לתת אמון לקושי בכך

- המחקר שופך אור על נושא שעשוי לקדם את החלמתן של נשים מכורות – הוא מלמד על הדינמיקה של אמון וחוסר אמון בנוגע לחברויות בין נשים. הממצאים מתכתבים עם תאוריית העצמי בקשר (Self in Relation Theory), אשר רואה בהתמכרות תוצאה של שבר ביחסים מוקדמים, ולפיה הטיפול צריך להתמקד בביסוס יחסים הדדיים ומיטיבים
- המחקר מחזק את חשיבותן של מסגרות לנשים בלבד כי הוא ממחיש כיצד במסגרות אלו נשים יוצרות ביניהן קשרים משמעותיים המסייעים בהחלמתן
- מומלץ לערוך מחקרי המשך שיכללו בדיקה פוזיטיביסטית של ממצאי המחקר ובחינה של נושא החברות בין נשים גם במסגרות יום ובמסגרות טיפול מעורבות עם גברים

קישור לעבודת המחקר

The holistic recovery capital in gambling disorder index: A pilot study

2020 שנה

Belle Gavriel-Fried, Niva Lev-El, Shane W. Kraus חוקרים

Journal of Behavioral Addictions כתב עת

מטרת המחקר

לקדם פיתוח של כלי להערכת הון החלמה החיובי והשלילי של אנשים עם התמכרות להימורים – The Holistic Recovery Capital in Gambling Disorder (HRC-GD)

שיטת המחקר

שיטת מחקר כמותית: מילוי שאלונים על ידי אנשים עם הפרעת הימורים, נגמלים ולא-נגמלים (סך הכול 164 אנשים אשר אובחנו כסובלים מהפרעת הימורים לפי הקריטריונים ב-5-DSM); הסרת רכיבים בהתאם לניתוח גורמים סטטיסטי לקבלת רשימת קריטריונים של הון החלמה המצויים במתאם כמבוקש.

רקע

הון החלמה (חיובי) הוא צירוף המגלם את מכלול הגורמים, חיצוניים ופנימיים, אשר מסייעים בקידום החלמתו של אדם (גורמים אישיים, חברתיים, קהילתיים, כלכליים וכיו"ב). הון החלמה שלילי מתייחס למכלול הגורמים, החיצוניים והפנימיים, שהם חסם להחלמה. עד כה לא נוצר סולם למדידה או להערכה של הון החלמה בהקשר של התמכרות להימורים. המחקר עסק בפיתוח כלי ה-HRC-GD. השערת החוקרים הייתה שתוצאת המדד תהיה בקשר חיובי עם סיכויי של אדם להחלים ולחוות אושר סובייקטיבי ובקשר שלילי עם תופעות דיכאון, חרדה ועיסוק בהימורים.

ממצאים עיקריים

- ניתוח הגורמים הותיר מדד הכולל 19 פריטים היוצרים סולם לדירוג הון החלמה והבחנה בין גורמים מסייעים לגורמים מעכבי החלמה
- הציון המשוקלל לפי מדד זה נמצא כמצוי במתאם חיובי עם אושר סובייקטיבי ובקשר חיובי מובהק עם מצב החלמה מהפרעת ההתמכרות
- הציון המשוקלל נמצא גם כבעל מתאם שלילי עם חרדה, דיכאון ותסמיני התמכרות להימורים

מסקנות והמלצות עיקריות

- סולם הון החלמה שפותח במחקר זה הוא כלי בעל פוטנציאל למדידת הון החלמה בקרב אנשים עם הפרעת הימורים
- יש צורך במחקר המשך בהיקף נרחב יותר כדי לתקף את הסולם ולבחון אותו באוכלוסיות מגוונות אתנית, מגדרית וקהילתית

קישור למאמר

בחינת רצף ההתמכרות ושירותי ההתערבות שבאחריות השירות לטיפול בהתמכרויות – מחקר הערכה מעצב

שנה 2021

חוקרים חגית תורג'מן, יעקב ראובן (חוקרים ראשיים)

מוסד האקדמית גליל מערבי, משרד הרווחה והביטחון החברתי

מטרות המחקר

לבחון את מאפייני המטופלים ולהעריך את תהליכי הגמילה והשיקום בשני שירותים המעניקים טיפול למכורים בקצה רצף ההתמכרות: הקהילות הטיפוליות (מסגרות טיפוליות הפועלות במתכונת פנימייה) ומרכזי היום (מרכזי טיפול שאינם כוללים לינה ומשרתים נגמלים שמתגוררים בבתייהם).

שיטת המחקר

המחקר החל בשלהי 2017 ושילב שיטות מחקר איכותניות וכמותיות:

- ראיונות עומק וקבוצות מיקוד עם אנשי מקצוע ועם מטופלים
- שאלונים לדיווח עצמי
- תיעוד נתונים מתיקי ארכיון

ממצאים עיקריים

מאפייני ההתמכרות:

שיעור המכורים לאלכוהול בלבד – 12.8%, לסמים בלבד – 38.4%, ולשילוב סמים ואלכוהול – 44.5%. שיעור בעלי התמכרויות התנהגותיות – 14.3%, מהם 11.1% מכורים גם לחומרים. תחילת השימוש לרוב בגיל 15-16. 60% כבר שהו בעבר במסגרת טיפולית בין פעם אחת לעשר פעמים.

פרופיל המכורים:

גברים יהודים, בשנות ה-30 לחייהם, רמת השכלה נמוכה (כ-10 שנות לימוד בממוצע). רובם היו מובטלים וקיבלו קצבה מביטוח לאומי בחודש שקדם לכניסה לטיפול. שני שלישים מהם בעלי הרשעות פליליות, 60% ריצו מאסרים (בגין עבירות סמים, רכוש ואליומות), ושליש הופנו לטיפול על ידי בית משפט או שירות מבחן. שליש מהם סובלים מבעיות רפואיות מתמשכות, ויותר מ-80% סבלו ממשברים נפשיים. קרוב למחצית מהם בעלי מרשם קבוע לתרופות פסיכיאטריות.

תהליך ההתערבות – הערכה:

- יש מחסור בקריטריונים אחידים וברורים המבחינים בין הקהילה הטיפולית למרכזי היום. אינטנסיביות ההתערבות ומידת המשמעת נתפסות כמרתיעות יותר בקהילות
- אין מספיק שימוש בטיפול המוטיבציוני אף על פי שנמצא יעיל ונחוץ
- תוכנית 12 הצעדים בהנחיית מדריך מכור נקי נפוצה במסגרות, אך היא פועלת ללא כל פיקוח או הדרכה ולא תמיד מותאמת לצורכי המטופלים. הדגש הוא בתפקוד ובהתנהגות ולא בצרכים רגשיים. התוכנית גם אינה מותאמת למכורים צעירים

תוצאות ההתערבות:

- בטווח הקצר: היצרות מדפוסי התמכרות, שיפור מדדי חוסן (עצמאות, מסוגלות עצמאית, רווחה אישית), עלייה במוכנות להשלים את הטיפול
- בטווח הארוך (בין חצי שנה לשלוש שנים לאחר יציאה מהמסגרת): 66% הצליחו לשמור על היצרות ודיווחו על שיפור ניכר במאפייני החוסן, ברווחה אישית ובכישורים ומיומנויות חברתיות
- שיעורי הנשירה מהטיפול כ-40%, והוא גבוה יותר בקרב צעירים וערבים

תפקיד המדריכים החברתיים:

אחריות המדריכים היא בעלת אופי כוללני, ללא הגדרה והכשרה פרופסיונלית. המחקר הצביע על חוויה של עומס עבודה וריבוי תפקידים ועל שחיקה רבה שמביאה לתחלופה תכופה של מדריכים. אין תמימות דעים על הצורך בהכשרה ייעודית רחבה למדריכים ועל העדפת מכורים לשעבר לתפקיד.

מסקנות והמלצות עיקריים

- לפתח מענים ייחודיים להתמכרות התנהגותית
- להטמיע תוכניות חדשות מבוססות ראיות (EBP – Evidence-based practices) באמצעות התבססות על מתודות התנהגותיות קוגניטיביות וטיפול תרופתי
- לפתח תמהיל מאוזן של ארבעה תחומי התערבות עיקריים: (א) תוכניות המתמקדות בבריאות הפיזית והנפשית של המטופל; (ב) תוכניות במישור הפסיכו-סוציאלי (התמקדות בחוסן וברוחה אישית); (ג) תוכניות במישור החינוכי וההתנהגותי (עיצוב התנהגות, השלמת השכלה והכשרה מקצועית); (ד) תוכניות במישור החברתי (הקניית מיומנויות הקשורות לתקשורת בין-אישית, העשרה ופנאי)
- להמשיך את מגמת ההגמשה של המודל המסורתי של הקהילות הטיפוליות
- להרחיב את פעילותם של מרכזי היום עד שעה 17:00 (במקום 14:00 במרבית המרכזים)
- להסדיר את הפעילות של תוכנית 12 הצעדים
- לספק הכוונה והכשרה לצוות החינוכי-הדרכתי כי הוא אינו מקבל אותן כיום מהנהלת השירות
- לטפל באתגרים בולמי הצלחה:
 - אתגרים מערכתיים הקשורים במורכבות סביבת העבודה של השירות ובמסגרות הפועלות ברצף (טיפול שכולל לעיתים מעבר ממסגרת מסוג אחד למסגרת מסוג אחר), כגון מורכבויות רבות בשל מאפייני האוכלוסייה, קשיי הסתגלות לתוכניות חדשות, היעדר הכשרות עדכניות למטפלים, מחסור במענים רפואיים, היעדר מומחיות, היעדר נגישות לאוכלוסיות יעד, טיפול פרטני לא מספק, היעדר חזרה מדורגת לקהילה, מחסור בדירות מעבר וחוסר חיבור לגורמי טיפול משיקים
 - אתגרים הקשורים במדיניות משרדית ובין-משרדית (תיאום ושיתופי פעולה), כגון מדיניות חברתית בירוקרטית ולא סובלנית, קביעת מדיניות באופן לא מתואם וללא שיתוף הגורמים המקצועיים (לדוגמה: בנוגע למדיניות אי-ההפלה של שימוש בקנביס), וכן מגמת ההפרטה של שירותי רווחה אשר מצמצמת את השליטה של הנהלת השירות, במיוחד הנוגע למענים חדשים

קישור לדוח המחקר

The impact of a therapeutic intervention program on the wellbeing and attachment patterns of addicts

השפעת תכנית התערבות טיפולית על רווחה נפשית והתקשרות בקרב אנשים עם הפרעת התמכרות

שנה 2021

חוקר אהרון שבי Aharon Shabi

מוסד Universitaatea Alexander Ioan Cuza din Iași (עבודת דוקטורט כתובה באנגלית, בתוספת כותרת ותמצית בעברית)

מטרת המחקר

לבחון את השפעותיהם של תכונות ותפקידים של עובדים סוציאליים על שינוי רגשי והתנהגותי בקרב אנשים המכורים לסמים ואלכוהול. המוטיב המארגן של המחקר הוא הגישה הטיפולית ההומנית (Therapeutic Intervention Program), המתמקדת בקשר טיפולי בין-אישי כגורם לשינוי, לצמיחה אישית ולהתפתחות בקרב אנשים החווים מצוקה וקושי. הדגש במחקר הוא בבחינת המשתנים האלה: א. רווחה נפשית (רמת האופטימיות ותחושת שביעות רצון מהחיים); ב. דפוסי התקשרות (היכולת ליצור התקשרות בטוחה וקשרים בין-אישיים איכותיים עם אנשים אחרים).

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת, כמותנית ואיכותנית:

שאלונים לדיווח עצמי וראיונות עם המטופלים בשני מועדים – בעת ההגעה לקהילה הטיפולית ועם השלמת הטיפול, לאחר כשמונה חודשים. השפעת שיטת הטיפול נבחנה בשבע קהילות טיפוליות בישראל, בקרב 75 מכורים לאלכוהול ולסמים בני 18-67 ממגוון קבוצות חברתיות ועם רקע אישי מורכב. היו מהם שזו להם הפעם שנייה או השלישית בקהילה טיפולית.

רקע

לתוצאות הטיפול באוכלוסייה עם הפרעת התמכרות יש יעילות מתונה. בין 40% ל-60% מן המטופלים נושרים מן הטיפול בשל קשיי הסתגלות והיעדר מענים טיפוליים מתאימים (במסגרות של השירות לטיפול בהתמכרויות בישראל נושרים 38%), ורק מעטים מן המטופלים משיגים את יעדי הטיפול: התמדה בהתנזרות מסמים והשתלבות תקינה בקהילה (בישראל 27%). מחקר זה התמקד במטופלים בשיטת TIP לקידום שינוי רגשי והתנהגותי בקרב המטופלים באמצעות יחסים טיפוליים בין-אישיים, הפעלת תכונות אישיות ורגשיות של המטופלים ומתן אמון בסיסי בכוחות הגלויים והסמויים של המטופל, עיצוב אקלים טיפולי חיובי ושמירה על ברית טיפולית. הדגש בשיטה זו מושם באמפתיה (התחברות לרגש פגיע של המטופלים וסיוע בשחרור רגשי), בהעצמה (קבלת רגשות של המטופלים כפי שהם והגברת יכולתם להשיג שליטה על חייהם) ובהכלה (קבלת רגשות כפי שהם והסרת מחסומים רגשיים).

ממצאים עיקריים

- שיטת TIP תרמה לשינוי חיובי בדפוס ההתקשרות של משתתפי המחקר: הקשר הטיפולי הבין-אישי עם העובדים הסוציאליים סייע למשתתפים שהיו עם דפוס התקשרות בטוח להתמיד בדפוס זה, ולמשתתפים עם דפוס התקשרות נמוך – לחוות דפוס התקשרות בטוח
- השערת המחקר כי לדפוס התקשרות לא בטוח תהיה השפעה שלילית על רווחה נפשית בקרב משתתפי המחקר בזמן ההצטרפות לקהילה הטיפולית, אוששה חלקית
- רבים ממשתתפי המחקר היו בסיוע הטיפול אופטימיים, שבעי רצון מחייהם והאמינו כי מצפה להם עתיד טוב
- משתתפי המחקר שהתמידו בקהילה הטיפולית במשך שמונה חודשים, המשיכו להתנזר מסמים ומאלכוהול

- שיטת TIP סיפקה סביבה בטוחה תומכת למשתתפי המחקר ואפשרה להם לחוות שינויים רגשיים חיוביים בדפוסי ההתקשרות
- הברית הטיפולית בין המטופלים למטופלים הייתה כלי בעל כוח שאפשר ויסות רגשי ובסיס בטוח בקשר עם העובדים הסוציאליים: ראשית, השימוש בהכלה טיפולית אפשר להבין את עולמם הרגשי של המטופלים, קידם את תחושת השליטה שלהם בחייהם ואפשר רווחה נפשית גבוהה; שנית, יחס חיובי לא מותנה ומתן משמעות לחיי המטופלים אפשר להם לעבור ממצב פסיבי למצב אקטיבי בכל הקשור להתמודדות עם מחלת ההתמכרות
- לנוכח מסקנות אלו, בעבודה מוצג מודל טיפולי בין-אישי חדש עבור אוכלוסייה עם הפרעת התמכרות. המודל מבוסס על פעילות טיפולית השמה דגש בקשר בין-אישי על פי עקרונות הגישה ההומנית וכולל שימוש בכלי הטיפול האלה: כנות טיפולית, תמיכה, הכלה, אמפתיה ויחס חיובי ללא תנאי. זאת מתודה טיפולית דינמית שעשויה לאפשר למטופלים לרכוש את שפת השינוי הרגשי וההתנהגותי
- כדי להעמיק את הידע בתחום זה, מומלץ לבצע מחקרים נוספים שיאפשרו לבחון את איכותה ויעילותה של שיטת TIP; בין היתר, הערכה שיטתית של יעילות יחסים בין-אישיים טיפוליים עם אוכלוסייה שלה הפרעת התמכרות, והשוואתה למתודות טיפוליות אחרות, וכן בחינת השפעת השיטה בקרב מטופלים שמקבלים מענה במסגרות אמבולטוריות, מחקרים על קבוצות ביקורת ומחקרים שיבחנו את יעילות השיטה בקרב מטופלים שסיימו טיפול

לא נמצא קישור לעבודת המחקר ברשת האינטרנט

ייצוג דפוסי מערכות יחסים בקשר עם בעלי חיים בקרב אוכלוסיית מכורים

שנה 2022

חוקרת אלה חבר

מוסד אוניברסיטת בר-אילן

מטרת המחקר

להתחקות אחר הקשר בין אדם הסובל מהפרעת התמכרות לבעל חיים, את חוויותיו של האדם ואת תפיסתו את עצמו ואת בעל החיים בקשר.

שיטת המחקר

שיטת מחקר איכותנית: ראיונות עומק חצי-מובנים עם 15 מטופלים ומטופלים לשעבר במרכז גמילה מהתמכרויות אשר יצרו קשר משמעותי עם בעלי חיים בתוך המסגרת הטיפולית או מחוצה לה (שש נשים ותשעה גברים בני 18-27).

רקע

מחקרים מצביעים על קשר בין טראומה בהתקשרות (טראומות שקשורות לחוויית התקשרות בעייתית עם הזולת, לרוב בילדות המוקדמת) לשימוש לרעה בחומרים ממכרים. טראומה בהתקשרות עלולה להגביר את הנטייה להשתמש בחומרים חיצוניים להקלה על סבל נפשי ולוויסות עצמי במערכות יחסים. טיפול הכולל בעלי חיים עשוי לתת מענה לכגיעות בתחום זה כי בעלי החיים הם מושא טבעי להתקשרות, מגע וקרבה.

ממצאים עיקריים

התמות העיקריות שעלו בראיונות (בסדר כרונולוגי של התפתחות):

- א. תחושת ניתוק עצמי וקושי בזיהוי רגשות בתקופת ההגעה לקהילה הטיפולית; שימוש בסמים לטשטוש חוויות כאב וכגיעות בעבר; חוסר אמון באנשים אחרים. קשרי המטופלים בעבר עם בעלי חיים היו מגוונים (מקשר הדוק, דרך נתק רגשי וכלה בהתעללות)
- ב. תהליך יצירת הקשר עם בעל החיים במסגרת הטיפולית: תחושות של רגיעה, אהבה ונחמה מהקשר שנוצר; שחזור דפוסי יחסים קודמים בתוך הקשר, הזדהות עם בעל החיים והשלכה של עצמם עליו; סיוע של בעל החיים בוויסות עצמי וברגעי קושי ומשבר
- ג. פיתוח מודעות לצורכי בעל החיים: פיתוח הדרגתי של יכולת להיות ערים לצרכיו, להיות אחראים לישות אחרת ולהעניק מעצמם ללא ציפייה לתמורה
- ד. השפעת הקשר על המטופל: תהליך פנימי של מגע עם חלקים באישיות, הבשלה והתבגרות
- ה. בעל החיים כקטליזטור ליצירת קשרים עם אנשים אחרים
- ו. היחס לבעלי חיים לאחר סיום הקשר או סיום הטיפול: חשיבות של נוכחות בעלי חיים בחיי המטופלים ותפיסת השפעתו של הקשר עם בעל החיים כזרז לתהליך טיפולי שיקומי

מסקנות והמלצות עיקריות

- בקרב המטופלים מתפתחת בהדרגה תפיסה כלפי בעל החיים מאובייקט שעליו משליך המטופל את תחושותיו שלו באופן בלעדי, ועד לתפיסתו כסובייקט באופן שמאפשר יחסים עם השפעה הדדית והשפעה על נפש המטופל
- הבנת הדינמיקה הזו עשויה לגבש תפיסה של טיפול בסיוע בעלי חיים במסגרות גמילה, באופן שעשוי להיטיב הן עם המטופל הן עם בעל החיים
- מומלץ להרחיב את הידע שנאסף במחקר זה באמצעות מחקרי המשך

קישור לעבודת המחקר

אני מכור להימורים? מה פתאום! בחינת הפער בין התמכרות להימורים לתפיסת הצורך בטיפול לצד בחינת הקשר בין משתנים פסיכולוגיים קוגניטיביים, התנהגותיים ואישיותיים לסיכון להפרעת הימורים

שנה 2022

חוקר טל סלע

מוסד האקדמית כנרת

מטרת המחקר

מטרת המחקר לבחון:

- את שכיחות הפרעת הימורים באוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל
- את תפיסת הצורך בטיפול בקרב הסובלים ממנה
- עד כמה משתנים פסיכולוגיים מנבאים את הימצאות הפרעה, את חומרתה ואת הצורך לטפל בה

שיטת המחקר

שיטת מחקר כמותית דו-שלבית:

- שאלוני דיווח עצמי למדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל ($N \sim 3,000$)
- שאלונים לשחזור ממצאי השלב הראשון ולתיקוף מודלי הניבוי ($N \sim 1,000$)

רקע

הגדרה של הפרעת הימורים (Gambling Disorder): התמכרות שבה האדם מפגין התנהגות הימורים בעייתית ומתמשכת הכוללת מגוון סימפטומים, כגון הפגנת חוסר מנוחה או עצבנות בעת ניסיון להפחית או להפסיק להמר לצד מחשבות תכופות על הימורים.

ממצאים עיקריים

- כ-3.7% מן הנשאלים נמצאים בסיכון גבוה להפרעת הימורים (נשים – 1.5%; גברים – 6.1%)
- גורמי סיכון שמגבירים את הסיכוי לפתח הפרעת הימורים: מין (גבר), ניסיון עבר עשיר בהימורים מסוגים שונים, העדפה לסיכון 'ריגושי'
- גורמי חוסן שמפחיתים את הסיכוי: חוסן נפשי גבוה, יכולת ויסות רגשי, העדפת סיכון מחושב (אינסטרומנטלי)
- בקרב המוגדרים בסיכון גבוה, כ-65% לא חשבו שסובלים מהפרעה ולא מעוניינים בטיפול
- פגיעה בתובנה בנוגע להפרעה נמצאה קשורה לשימוש בסמים, חרדה, אבטלה, פשע והתאבדות

מסקנות והמלצות עיקריות

- שכיחות ההפרעה גבוהה משסברו עד כה
- יש צורך במעקב אפידמיולוגי נרחב כדי לאמוד בקביעות את שכיחות התופעה
- להרחיב את המחקר כדי לאתר גורמים נוספים שיכולים לנבא הפרעת הימורים (כגון משתנים קוגניטיביים ואישיותיים), ולעמוד על היבטים נוספים הקשורים לתובנה למצב ובהכרה במחלה כבסיס לפיתוח דרכי התערבות וטיפול בעתיד
- הדגש כיום בהימור אחראי הוא חשוב ללא ספק. עם זאת ייתכן שפגיעה בהכרה במחלה עלולה למסך את תפיסת האחריות בקרב מהמרים בסיכון

קישור לדוח המחקר

6. שירות מבחן למבוגרים - תמצית הממצאים

מאפיינים וצרכים

- קושי בניהול תקציב אישי ובשליטה באורח חיים מקשה על לקוחות שירות המבחן לחדול מעבריינות
- הערכה: 13% מן הנשים בישראל נחשפות לאלימות פיזית במשך חייהן; 56% מהן לאלימות מילולית
- אין הבדל בין המינים בהיקף השימוש באלימות במערכת הזוגית, וברוב המקרים היא הדדית. אולם מידת הפגיעות הפיזית של נשים מבני הזוג גבוהה מזו של גברים מבנות הזוג
- טראומות בילדות קשורות בעקיפין לסיכוי לאלימות זוגית בבגרות ולתדירותה
- עברייני מין מתאפיינים ברמה נמוכה של שליטה עצמית, ונמצא קשר בין התנסות מינית ראשונה בעייתית לרמת המסוכנות בתחום העבריינות המינית בבגרות

אתגרים וחסמים

- הישנות רבה של אלימות בין בני זוג גם לאחר טיפול (או נשירה ממנו) – בין 15% ל-60%
- המענה המקצועי הרשמי לאלימות בין בני זוג מוטא למקרי אלימות נגד נשים ונוטה להבחין דיכוטומית בין פוגעים לקורבנות; חסרה מודעות למצבי פגיעה בגברים ולאלימות הדדית בין בני זוג
- יעילות ההתערבות באלימות גברים נגד בנות זוגם מוגבלת מאוד, וההשפעה היא בעיקר לטווח הקצר
- יש קושי לגייס גברים פוגעים לטיפול ולשמר את התמדתם בו (שיעורי נשירה גבוהים)
- שירותי תמיכה, ייעוץ וטיפול לנשים קורבנות אלימות יעילים מעט יותר, אך רבות חוזרות למערכות יחסים אלימות
- נראה ששירות לתועלת הציבור (להלן: של"צ) אינו מפחית בהכרח הישנות עבריינות (רצידיביזם) לעומת דרכי ענישה אחרות
- החקיקה בישראל אינה מעניקה זכויות ופיצויים לנפגעי עבירה (בולט ההבדל לעומת נפגעי פעולות איבה). השירותים חלקיים וברובם וולונטריים
- מטפלים בעברייני מין סובלים מטרואומטיזציה משנית ומתקשים למצוא אוזן קשבת במערכת המקצועית כמו גם בחייהם הפרטיים
- הירידה בשיעור המופנים לסידור חוץ-ביתי מחייבת התאמה של מערכי הטיפול להורים מתעללים ומזניחים ולילדיהם

- **התנהלות כלכלית:** להגיש ביתר שאת את הסדנאות לניהול תקציב אישי ומשפחתי לדוברי ערבית ולרווקים צעירים
- נדרשת הסתכלות רחבה וחוצת מערכות לשיפור השירותים לטיפול **באלימות במערכת זוגית:**
 - הכשרת צוותי בריאות, רווחה וחוק לאיתור מקרי אלימות וטיפול
 - גיבוש תוכנית כוללת לאיתור וטיפול באמצעות שיתוף פעולה בין המערכות השונות
 - מינוי 'אחראי מקרה' לתכלול הטיפול בכל זוג במערכת אלימה
 - הגברת המודעות של אנשי המקצוע למצבי פגיעה הדדית בקרב זוגות (מצב נפוץ מאוד): להוסיף קטגוריית אבחון רשמית לזוגות שמגלים אלימות הדדית ולספק טיפול מותאם לה
 - קידום שירותים לגברים קורבנות אלימות, ולכאלה שהם פוגעים וקורבנות גם יחד (יש שירותים לגברים פוגעים ולנשים נפגעות או נפגעות ותוקפות גם יחד)
 - יצירת הזדמנויות לטיפול זוגי לזוגות שמעוניינים לשקם את חייהם המשותפים ומתאימים לטיפול כזה
 - הכשרת אנשי מקצוע לטיפול בשיטה מוטיבציונית
 - התייחסות לטראומות ולהפרעות פוסט-טראומטיות בקרב גברים שנוקטים אלימות במערכת הזוגית והערכה של מצבם, והוספת התערבות ממוקדת טראומה למערך הטיפול במקרים רלוונטיים
 - טיפול בגברים פוגעים: צורך בקשר מקבל, ללא שיפוטיות, והתייחסות אליהם כאל לקוחות; צורך בהתערבויות רגישות מגדר ותרבות; צורך במיומנויות התערבות בשעת משבר; דגש בשימור ההתמדה בטיפול ובמינעת נשירה ממנו
 - הטמעת פיתוחים טכנולוגיים כאמצעים משלימים למערך הנוכחי לאיתור ולטיפול במקרי אלימות במשפחה
- **פגיעות מיניות:**
 - עיבוד של המקור הטראומטי של קורבנות מינית בילדות כחלק אינטגרלי מן הטיפול בעברייני מין
 - הערכה קוגניטיבית והערכת קורבנות מינית כחלק מהערכת המסוכנות של עברייני מין
- **התעללות בילדים / הזנחה מצד הורים:**
 - תוכנית ההתערבות הטיפולית בהורים הנוהגים באלימות כלפי ילדיהם (שמופעלת בשירות המבחן) משיגה את מטרתה; בולטת ההצלחה של הרצף הטיפולי בה (כולל הטיפול הדיאדי באמצעות היעזרות בבעל חיים כגורם מתווך), ולכן מומלץ להמשיך בה
 - התייחסות להיבטים המגדרי והתרבותי ולהבדלים בין הורים על רקע זה (בהקשר של אופי האינטראקציה של ההורים עם ילדיהם ושל תפיסת המונח 'הורות אלימה')
- **נפגעי עבירה:**
 - הקמת תוכנית בין-משרדית לתכלול המדיניות בנוגע לנפגעי עבירה ולקידומה
- **טיפולים קבוצתיים בשירות המבחן:**
 - **טיפול באמצעות פעילויות שטח:** יש בו חוזקות כגון קידום יחסים בקבוצה, בחינה עצמית בתוך יחסים עתירי לחצים בזמן אמת והתבוננות בהם, העצמת תהליך ההתבוננות פנימה, הודאה בקשיים, פתיחות, התבוננות בין-אישית והזדמנות להתנסות בתפקידים שונים בקבוצה
 - המשך הטיפולים הקבוצתיים בשירות המבחן לצד המשך מחקרים שלהם: הממצאים מצביעים על יעילות לכאורה בהפחתת רצידיביזם, אך הטיפולים לא נבדקו מספיק ולא הושוו לקבוצות ביקורת

שנה	2016
חוקרים	צבי איזקוביץ, בני ביילי, זאב וינטוק
מוסד	משרד הרווחה והשירותים החברתיים, המרכז לחקר החברה באוניברסיטת חיפה

מטרת המחקר

לבחון את מאפייניהם של עובדים סוציאליים העוסקים בתחום האלימות בין בני זוג בישראל, לפי התמקדות בארבעה תחומים מרכזיים:

- ההכשרה שלהם והידע שהמטפלים צברו
- עמדותיהם על תופעת האלימות בין בני זוג
- הדילמות שאיתן הם מתמודדים בחייהם המקצועיים
- דרכי ההתמודדות וההתערבות המקצועית שלהם

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת:

- סקר בקרב העובדים הסוציאליים העוסקים בתחום האלימות בין בני זוג בישראל
 - ראיונות עומק עם אנשי מפתח בתחום
- בסך הכול השתתפו במחקר 353 עובדים שהם 60%-70% מן העוסקים בתחום

ממצאים עיקריים

במחקר נמצאו ממצאים רבים, כמותיים ואיכותניים, ואי אפשר לפרט כאן את כולם. להלן תמצית הממצאים, כפי שסיכמו אותם החוקרים עצמם:

- יש עדויות ברורות להיעדר הבדל בין המינים בהיקף השימוש באלימות, ולרוב האלימות היא הדדית. עם זאת ההיפגעות הפיזית של נשים מאלימות בני זוגן רבה מן הפגיעות הפיזית של גברים מאלימות בנות זוגם
- המענה המקצועי הפורמלי לאלימות בין בני זוג מוטה במובהק למקרים של אלימות נגד נשים, למרות שיעורי האלימות הדומים כאמור
- שיעור ניכר מן הנשים המוגדרות כקורבנות אלימות בין בני זוג משתמשות באלימות, אך הן מאופיינות כקורבנות בלבד ומטופלות בהתאם לכך. קורבנותם של גברים לרוב אינה נבחנת, מזוהה או מטופלת
- אנשי המקצוע בתחום מבחינים דיכוטומית בין תוקפנים לקורבנות, והם נמנעים מלהכיר בקיומה של קטגוריה רחבה ומשמעותית של קורבנות ותוקפנים גם יחד
- השירות להתמודדות עם אלימות בין בני זוג הוא שירות שבעיקרו למען נשים וניתן בעיקר על ידי נשים
- רוב העובדים אינם משוכנעים שהשירותים הניתנים ללקוחות הם יעילים
- הידע המדעי בתחום אינו משמש גורם מרכזי בהתמודדות עם בעיית האלימות בין בני זוג. מחויבות לאידאולוגיה הפמיניסטית מקטינה את הצורך בידע פורמלי

מסקנות והמלצות עיקריות

- להחליף את קטגוריות האבחון הישנות (קורבן / תוקפן) בקטגוריות של זוגות שבהם: רק הגבר אלים / רק האישה אלימה / שני בני הזוג אלים, והפיכת קטגוריות אלו לפורמליות ומחויבות בזיהוי עבור כל פונה לשירותים בתחום
- להקים מערכת ניטור פשוטה ומינימלית (עד 10 שדות קלט) המספקת מידע שמבחין בין שלוש הקטגוריות הנ"ל, מאפייניהן ודרכי הטיפול בהן
- רכישת ידע פורמלי כחלק אינטגרלי מדרישות התפקיד של עובדים בתחום
- להקים מערך הסברה, תמיכה וליווי שיאפשר ליישם את ההצעות הנ"ל

המחקר לא פורסם, ולכן אין קישור אליו ברשת האינטרנט

³ המחקר לא פורסם מאחר שלא אושר סופית על ידי המשרד.

שנה 2016

חוקרים אריאל אבקסיס

מוסד אוניברסיטת חיפה

מטרת המחקר

לבחון את הגורמים המקדימים להתנהגות מינית פוגענית כדי להבין ולהסביר את התנהגותם של עברייני מין. השאלה המרכזית היא: מהם המאפיינים הייחודיים בהתמודדות עם קורבנות מינית בילדות, אשר עשויים להיות פרה-דיספוזיציה לעבריינות מין?

שיטת המחקר

שיטת מחקר כמותית. שאלונים ל-353 גברים נפגעי תקיפה מינית, משלוש קבוצות: עברייני מין ($N = 116$), עברייני עבירות אחרות ($N = 110$), וקבוצת השוואה של נפגעי תקיפה מינית שאינם עבריינים (נורמטיביים; $N = 127$). השאלונים כללו: שאלון הערכה עצמית; שאלון שליטה עצמית; שאלון הערכה קוגניטיבית לקורבנות מינית; סולם עיוותים קוגניטיביים; כלי להערכת מסוכנות מינית; שאלון העדפה והרגלים מיניים ושאלון רצייה חברתית.

רקע

יש עדות לשכיחות גבוהה של קורבנות מינית בילדות בקרב עברייני מין, אך אין בה כדי לייחד עברייני מין. המחקר יוצא מנקודת הנחה שההשפעות של קורבנות מינית בילדות על התנהגותו של המבוגר תלויה באופן ההתמודדות של ילדים שהיו קורבנות מין בילדות עם הקורבנות. מודל הלחץ של לזרוס ופולקמן שימש את החוקר כמסגרת תאורטית לחקר ההתמודדות עם קורבנות מינית בילדות. על פי המודל, תהליך ההתמודדות מורכב מהערכות קוגניטיביות של מצב הלחץ, ואלו מושפעות מגורמים מצביים וממשאבים אישיים של הפרט. הערכה קוגניטיבית חיובית של אירוע ההיפגעות בילדות נועדה להפחית את המצוקה הנלווית לקורבנות המינית. אף על פי שמנגנון זה יעיל בהפחתת המצוקה, עלולות להיות לו גם השפעות מזיקות. הוא עלול לטשטש את תפיסת הפוגענות של מעשים כאלה ולהצדיק בעיני קורבן העבר ביצוע פגיעות חדשות מצידו או לחשוף אותו ביתר קלות להיפגעות חדשה נוספת.

ממצאים עיקריים

- **שליטה עצמית והערכה עצמית:** קבוצת עברייני המין וקבוצת העבריינים הרגילים נמצאו בעלי שליטה עצמית נמוכה לעומת קבוצת הנורמטיביים. לא נמצא הבדל מובהק בין הקבוצות במידת ההערכה העצמית
 - **חומרת מאפייני הקורבנות המינית:** חומרת המאפיינים של ההתנסויות המיניות הראשונות בקרב עברייני המין הייתה גבוהה יותר מזו שנמצאה בשתי הקבוצות האחרות
 - **ניבוי רמת המסוכנות של עברייני מין:** ככל שהערכת הלחץ מן ההתנסות המינית הראשונה גבוהה יותר, כך רמת המסוכנות גבוהה יותר. לעומת זאת, תכונות אישיות ועיוותים קוגניטיביים לא נמצאו כמנבאים את מידת המסוכנות
- סיכום הממצאים:** תוצאות המחקר מלמדות על קורבנות חמורה יותר בקרב עברייני מין לעומת הקבוצות האחרות. נוסף על כך הערכתם הקוגניטיבית את המגעים המיניים הראשונים בילדות היא השלילית ביותר והלוחצת ביותר, וכן תפיסת הקורבנות שלהם היא הגבוהה ביותר (על פי ממצאי שאלון ההערכה הקוגניטיבית לקורבנות מינית שמילא המשיב).

- **תרומה תאורטית של המחקר:** המחקר מעשיר את מודל הלחץ וההתמודדות של לזרוס ופולקמן כיוון שהוא מאמץ אותו כמסגרת התייחסות לקורבנות מינית כמודל לחץ, ולפוגענות מינית כסוג של התמודדות ייחודית – היבטים שלא נחקרו קודם לכן על בסיס הרקע התאורטי של מודל זה
- **חשיבות לטיפול:** יש חשיבות לעיבוד המקור הטראומטי של קורבנות מינית בילדות כחלק אינטגרלי מן הטיפול בעברייני מין (לצד תיקון עיוותי החשיבה שלהם בנוגע למעשיהם הפוגעניים); אפשר ליישם את ממצאי המחקר בתוכניות התערבות למניעת מועדות לעבריינות מין ולהפחתת מסוכנות באמצעות עיבוד הטראומה ושיקום נזקי הפגיעה המינית
- **חשיבות לניבוי מסוכנות:** להוסיף הערכה קוגניטיבית לקורבנות מינית כגורם נוסף שיש להביא בחשבון בהערכת המסוכנות

קישור לעבודת המחקר

שנה 2018

חוקרים נילי לביא, דני ברום

מוסד משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים

מטרת המחקר

למפות את הידע על הנעשה בתחום נפגעי העבירות בארץ ובעולם, כולל תוכניות הסיוע בתחום זה. זאת כבסיס להמלצות על פיתוח מדיניות על סמך ראייה רחבה ומקיפה.

שיטת המחקר

סקירת ספרות מקיפה מן הארץ ומן העולם.

רקע

תחת כותרת 'נפגעי עבירה' נכללים יחידים ומשפחות שחוו על בשרם את השלכותיה האישיות של פשיעה, ובהם נפגעי עבירות קלות וחמורות, מדווחות ושאינן מדווחות, בין זרים או בין מכרים ובני משפחה. סקירה זו מבקשת להאיר סוגיות מרכזיות הנוגעות לציבור הרחב של נפגעי העבירה. רבים מנפגעי העבירה, בפרט כאשר מדובר בעבירות אלימות, סובלים מהשפעותיה הקשות והמתמשכות של הפגיעה על איכות חייהם ועל תפקודם, על מצבם הנפשי, הבריאותי, הכלכלי, החברתי ועוד. הסקירה נעשתה ביוזמה משותפת של שלושה שירותים שעוסקים מזוויות שונות בתחום זה: שירות ילד ונוער, שירות פרט ומשפחה ושירות המבחן למבוגרים.[^]

ממצאים עיקריים

- מן המחצית השנייה של המאה העשרים חלה תמורה רבה במעמדם של נפגעי העבירה במדינות שונות ובצורך להבטיח את זכויותיהם ולפתח שירותים עבורם. מדינות רבות החלו לעגן בחוק את זכויותיהם של נפגעי עבירה לקבל מידע, הגנה ופיצויים ולהשתתף בהליך הפלילי
- במדינות המערב פועלות מערכות סיוע לנפגעי עבירה הכוללות מסגרות תמיכה, מקלטי חירום, מענים טיפוליים ושיקומיים, תוכניות פיצוי ממלכתיות ועוד. לצד שירותים כלליים אלו, יש מסגרות המתמחות בסיוע לקבוצות מסוימות ופגיעות במיוחד
- באופן מסורתי בלטה מעורבות רבה של ארגוני המגזר השלישי בתחום זה, ואולם במרבית מדינות המערב הסיוע לנפגעי עבירה אינו מבוסס עוד על מאמצים וולונטריים בלבד, אלא פועלים בהן כיום גופים ממלכתיים המרכזים את המדיניות בתחום ונציבויות המפקחות על יישום הזכויות ומהלכים לשיפור השירות לנפגעים

בישראל:

- חוק זכויות נפגעי עבירה התשס"א-2001 הציב את ישראל בשורה אחת עם מדינות מערביות בנוגע למעמדם של נפגעי עבירה. אולם בשונה ממדינות רבות, החוק לא כלל התייחסות לזכויות הנפגעים, ולא הונהגה בישראל תוכנית פיצוי מטעם המדינה כדי לתמוך בשיקומם
- בולט פער רחב בין נפגעי עבירה לנפגעי פעולות איבה הזכאים לסיוע מקיף
- ניתנים שירותים רק לקבוצות מסוימות של נפגעי עבירה: חלקם במסגרות ממלכתיות, חלקם מופעלים בשיתוף ארגוני מגזר שלישי, ואחרים הם יוזמות וולונטריות. השירותים הללו אינם נגישים דיים לכלל האוכלוסייה הנזקקת להם
- בולט במיוחד היעדר שירות סיוע כלכלי לנפגעי עבירה

[^] רקע זה מתייחס למבנה הארגוני של משרד הרווחה כפי שהיה בעבר. מאז כתיבת מחקר זה אוגדו השירותים הניתנים לילדים ולנוער עד גיל 18 ולמשפחות, והם ניתנים כיום במסגרת שני אגפים: האגף החוץ-ביתי ואגף משפחות וילדים בקהילה.

מסקנות והמלצות עיקריות

- להקים תוכנית בין-משרדית לנכגעי עבירה לתכלול המדיניות וקידומה – גיבוש סטנדרטים בתחום השירות לנכגעי עבירה, פיקוח על הטמעתם במערכות השונות ומתן מענה לפניית הציבור בנוגע ליישום הזכויות
- על משרד הרווחה להוביל מדיניות מקצועית בתחום השירותים לנכגעי עבירה
- לפתח עם משרתת ישראל נוהל להערכה ראשונית של צורכי סיוע בקרב נכגעי עבירה ולמעקב אחר הפנייה לשירותי סיוע
- להקים מוקד סיוע שיעניק מענה בסיסי לכל נכגעי עבירה, ובפרט נכגעי אלימות כללית
- להרחיב את השירותים לנכגעי עבירות מין ואלימות על פי מודל סיוע רב-ממדי הכולל מענים רפואיים, משפטיים, טיפוליים, שיקומיים וחברתיים, ולהנגיש את השירותים הללו
- להקים מסגרות לתיאום ולשיתוף פעולה – מסגרות המרכזות תחת קורת גג אחת מענים שונים, צוותי עבודה רב-תחומיים והכשרות משותפות
- לתגבר מאוד את ההכשרה של אנשי מקצוע במסגרות הציבוריות (רווחה, בריאות הנפש, רפואה וחינוך) בתחום של נכגעי עבירה

קישור לדוח המחקר

מודל מורחב של תאוריה של הטראומה לניבוי אלימות זוגית בקרב גברים המטופלים במרכזים לטיפול ומניעת אלימות במשפחה

שנה 2018

חוקרים אוהד גילבר, רחל דקל וענת בן-פורת

מוסד משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים, אוניברסיטת בר-אילן

מטרות המחקר

- לבחון את ההנחה שלפיה אירועים טראומטיים בילדות, ובמיוחד אירועים של הזנחה והתעללות, עלולים להביא להתפתחות מצוקה פוסט-טראומטית או אף מצוקה פוסט-טראומטית מורכבת
- לבדוק אם מצוקות אלו עלולות להביא לצד הפגיעה בוויסות הרגשי התורמת לתגובה אימפולסיבית, גם לערעור תחושת השליטה, ואלו עשויות להעלות את המוטיבציה להשגת שליטה באחר באמצעות אלימות
- לבדוק את השפעות החשיפה לטראומה ואת המצוקה הנלוות לה גם בהקשר החברתי של קונפליקט תפקידי מגדר. זאת בהתבסס על הבנה שגברים חווים מתח וקונפליקט עקב הציפייה לעמוד בסטנדרטים המסורתיים לגבריות. מתח זה יכול להתגבר על רקע של חשיפה לאירוע טראומטי ולתרום גם הוא להתנהגות אלימה

שיטת המחקר

שיטת מחקר כמותית: שאלונים למדגם אקראי של 234 גברים יהודים ב-30 מרכזים לטיפול באלימות במשפחה (מכלל 66 מרכזים שקיימים בישראל). השאלונים מדדו: התנהגויות אלימות בזוגיות, דומיננטיות, חשיפה לאירועים טראומטיים, סימפטומים של פוסט-טראומה ופוסט-טראומה מורכבת, קונפליקט תפקידי מגדר ומצב חברתי-כלכלי.

ההצעה להרחבת מודל הטראומה נבדקה בשלושה מודלים נפרדים בניתוח משוואות מבניות (SEM). בכל אחד מן המודלים נבדק אם הקשר בין אירועים טראומטיים בילדות לאלימות זוגית בבגרות מתווך באמצעות מצוקה פוסט-טראומטית או מצוקה פוסט-טראומטית מורכבת שהשפעותיה הנלוות עלולות להיות דומיננטיות או קונפליקט תפקידי מגדר בשל דיכוי רגשות.

ממצאים עיקריים

ממצאי המחקר העלו שלושה מודלים לקשרים עקיפים בין חשיפה לטראומה בילדות לתדירות של אלימות זוגית בבגרות:

1. הקשר בין חשיפה לאלימות בילדות לבין שימוש באלימות פסיכולוגית בבגרות מתווך על ידי חשיפה לאירועים טראומטיים בבגרות. אלו מובילים למצוקה פוסט-טראומטית, ובעקבות כך למרכיבים הנוספים של מצוקה פוסט-טראומטית מורכבת
2. הקשר בין חשיפה להזנחה פיזית בילדות לשימוש נוכחי באלימות פסיכולוגית ופיזית מתווך על ידי מצוקה פוסט-טראומטית המובילה לדומיננטיות ולבסוף לאלימות זוגית
3. הקשר העקיף בין חשיפה להזנחה פיזית בילדות לבין שימוש באלימות פסיכולוגית ופיזית בבגרות מתווך על ידי מצוקה פוסט-טראומטית, וזו מובילה לתחושת קונפליקט בשל דיכוי רגשות ולבסוף לאלימות זוגית

מסקנות והמלצות עיקריות

- ממצאי המחקר מציינים תמונה רחבה של ההשפעות של טראומות בילדות על המצוקה הפסיכולוגית המתפתחת בהמשך החיים ועל התהליך האפשרי שמוביל לאלימות זוגית בבגרות
- חשיפה לאירועים טראומטיים בילדות עלולה לגרום למצוקה פוסט-טראומטית להביא לפגיעה פסיכולוגית רחבה יותר המתבטאת במצוקה פוסט-טראומטית מורכבת הפוגעת בארגון של העצמי. נוסף על כך מצוקה המאופיינת בחוסר אונים ואימה בשל החשיפה לאירוע טראומטי, עלולה להוביל לתפיסות ולהתנהגויות של שליטה באחר כמו גם להתגברות הקונפליקט סביב דיכוי רגשות בשל התפקיד הגברי המסורתי. כל אלו בתורם יכולים לנבא אלימות זוגית
- לממצאים אלו יש השפעות על אופן הטיפול בגברים אלימים בקשר זוגי:
 - א. יש צורך בהתייחסות לחשיפה לאירועים טראומטיים ובהערכת הסימפטומים של הפרעה פוסט-טראומטית שגברים אלו חווים
 - ב. יש צורך בהתערבות ממוקדת טראומה ובהתערבויות המתמקדות בפגיעה בארגון של העצמי, ובמיוחד בעיבוד ובוויסות רגשי של המצוקה שהגברים חווים בגלל ההיסטוריה הטראומטית שלהם והקונפליקט שנובע מתפיסות מסורתיות על ביטוי רגשי. התייחסות זו עשויה להפחית את ההתנהגות האלימה ולסייע בצמצום מעגל ההעברה הבין-דורית של אלימות בקרב אלו שחוו התעללות והזנחה בילדות

קישור לדוח המחקר

שנה 2019

חוקרים רונן זין, טלי גל

מוסד משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים

מטרות המחקר

להרחיב את בסיס הידע הנוכחי על האופן שמדינות אחרות עיצבו את 'השירות הקהילתי', שירות שבתי משפט יכולים להורות עליו לאנשים שביצעו עבירות פליליות. זאת לצד השוואה לגרסה הישראלית של דרך ענישה זו – שירות לתועלת הציבור (להלן: של"צ).

שיטת המחקר

סקירת ספרות מקצועית השוואתית מן העולם (אנגליה, סקוטלנד, פינלנד, אירלנד, הולנד, שווייץ, הונג קונג, דנמרק, ניו זילנד, אוסטרליה וארצות הברית) והשוואתה גם למצב בישראל.

רקע

מתחילת שנות ה-70 של המאה ה-20 אימצו מדינות רבות מסגרת חקיקתית המאפשרת לבית המשפט להטיל צו לביצוע שירות לתועלת הקהילה מספר שעות מוגדר וללא תמורה (להלן: 'שירות קהילתי') על אדם שביצע עבירה פלילית.

ממצאים עיקריים

- לעומת מדינות אחרות שבהן נעשו שינויי חקיקה בעלי אוריינטציה גמולנית, ההסדרה החקיקתית של עונש השל"צ בישראל לא השתנתה לאורך השנים, ומעמדה המרכזי של התכלית השיקומית נשמר (הכוונה בביטוי 'אוריינטציה גמולנית' היא שהשירות הקהילתי הוא גמול עונשי התואם לפגיעה החברתית שנגרמה בביצוע העבירה, ולכן הוא מצמצם אותה)
- לעומת מדינות אחרות, השל"צ בישראל משקף סנקציה קלה יותר שאינה מוטלת במקרים שבהם מוצדק לגזור מאסר בפועל (למשל במקרה של הטלת עונש של עבודות שירות). לפיכך השל"צ הישראלי אינו מחליף עונש מאסר הנובע מאי-תשלום קנס, ואי אפשר להמיר את שעות השירות בהתערבויות שיקומיות
- התנאים להוצאת צו של"צ בארץ אינם שונים מבחינה מהותית מן התנאים במדינות האחרות. עם זאת, בשונה מן ההסדרה הישראלית, יש מדינות שקבעו מספר שעות מקסימלי לשירות. נראה שבישראל מספר שעות השירות השבועיות שמוטלות על הנידון קטן ממדינות אחרות
- יש מידע זמין מועט על אופן ניהול השירות במדינות אחרות. היעדר המידע אינו מאפשר לדעת על הקשר בין הפיקוח הנדרש מקצין המבחן לדרישות מגורמים מקצועיים אחרים המתאמים את ביצוע השירות. המידע המפורט ביותר מפורסם באנגליה, המדינה היחידה שהפריטה, ולו באופן חלקי, את שירותי התקון והסדירה את ההתנהלות בין שירות המבחן ובין אנשי צוות מחברות פרטיות
- השפעות עונש השירות הקהילתי על החברה ועל הנידון אינן ברורות. המחקרים בודקים בעיקר את רמת המועדות של נידונים, והם מזניחים משתנים שיש בהם כדי להראות כיצד ענישה זו יכולה להשפיע על תכליות חברתיות ואינדיווידואליות אחרות
- במחקרים שבחנו את השפעת השירות הקהילתי, לא נמצא ששירות זה מצמצם את המועדות של מבצעיו לעומת אלו שנידונו לעונש אחר

קישור לדוח המחקר

גברים פוגעים ונפגעים במערכות יחסים זוגיות אלימות: סקירה בין-לאומית

שנה 2020

חוקרות שקד לובוצקי-גטה, דנה ברנדר, אמיליה קפרנוב

מוסד מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל, משרד הרווחה והשירותים החברתיים

מטרות המחקר

- להרחיב את הידע של קובעי המדיניות ואנשי המקצוע על ניסיון שהצטבר בעולם בתחום הטיפול בגברים פוגעים ונפגעים במערכות יחסים זוגיות
- לסייע בפיתוח מדיניות ומענים בישראל

שיטת המחקר

שיטת מחקר איכותנית: סקירת ספרות מקצועית באנגלית – מאמרים אקדמיים מכתבי עת שפויטים ופרסומים באתרי אינטרנט משני העשורים האחרונים. מכיוון שיש שיעור די קטן של מקרים שגברים הם הנפגעים ונשים הן הפוגעות או שהפגיעה הדדית, התמקדה הסקירה במצבים שהגבר הוא הפוגע.

רקע

הסקירה הוכנה לבקשת תת-הוועדה שעסקה בטיפול בגברים במסגרת התוכנית הלאומית הבין-משרדית למניעה וטיפול בתופעת האלימות במשפחה.

ממצאים עיקריים

מודלים לאיתור גברים פוגעים ונפגעים:

- בשל הקושי לאתר אלימות בין בני זוג באמצעות דיווח מצד הגברים הפוגעים או בשאלוני סקר לגברים, בדיקות סקר לאיתור אלימות מתמקדות בנשים ולא במבצעי האלימות
- נמצא כי איתור והתערבות מוקדמים הם יעילים בהפחתת האלימות
- מאחר שנשים שחוו אלימות נוטות להשתמש בשירותי הבריאות יותר מנשים ללא עבר של היפגעות מאלימות, המלצת ארגוני הבריאות היא להכשיר אנשי מקצוע בתחום הבריאות לאיתור נשים בסיכון, לספק להן מידע ומענה תומך ולהגיע דרכן אל הפוגעים בהן
- מדינות שונות עורכות בדיקות סקר ובדיקות לאיתור נפגעות אלימות בין בני זוג במגוון דרכים: תוכניות הכוללות צוות איתור וצוות טיפול וסיוע במרכזים רפואיים, איתור באמצעות שירותי בריאות, כגון מרפאות שיניים, מחלקות אורתופדיות ומכוני דימות, שירותים שאליהם נפגעות אלימות מגיעות לעיתים תכופות, ועוד. הקושי העיקרי הוא היעדר פרוטוקול מסודר של הנחיות לדרכי איתור ותגובה

גיוס לטיפול:

- מקור המוטיבציה העיקרי של גברים פוגעים לפנות לטיפול בבעיית האלימות הוא חיצוני: ההפניה לתוכנית התערבות היא לרוב חובה, והמשטרה, שירותי הרווחה או בתי המשפט אוכפים אותה
- בולט הקושי לגייס גברים פוגעים לטיפול, וניכר כי המוטיבציה שלהם נמוכה. לרוב, גברים יגיעו מיוזמתם לטיפול רק אם יחוו 'נקודת מפנה' – משבר זוגי או אישי שתורם להבנה שהם זקוקים לעזרה
- חסמים עיקריים להגעת גברים פוגעים לטיפול: תחושת 'אובדן הגבריות' והיעדר זמינות של טיפולים או קשיי נגישות אליהם
- בדוח המחקר מתוארות שיטות אחדות לגיוס גברים לטיפול: הגישה המוטיבציונית, גישה הנשענת על מודל השינוי של פרוצ'סקה ודקלמנטה (the transtheoretical model) ועוסקת במוטיבציה של המטופל לשינוי התנהגות בעייתית; מסע פרסום שיווקי ל'קו חם' לגברים; פרסום השירותים; הכשרת צוותים מקצועיים; התאמת שעות הקבלה לטיפול; והתייחסות הוליסטית למטופל

טיפול באלימות בין בני-זוג – מודלים לתכלול ותיאום בין-ארגוני:

לאלימות בין בני זוג נלווית פגיעה רב-מערכתית במשפחה, והטיפול הנדרש במשפחות שיש בהן אלימות הוא לרוב רב-תחומי. מן הספרות המקצועית עלה כי תכלול הגורמים המטפלים בבני הזוג ובמשפחה מניב תוצאות טובות יותר מטיפול לא מתואם המוענק על ידי כל גורם בנפרד. בכרך זה מוצגים מודלים מתכללים אחדים:

- שירותי הבריאות: מודל זה כולל הכשרת צוותים בשירותי הבריאות כדי שיזהו צורך בטיפול ויפנו אליו, בשיתוף גורמי אכיפת חוק, גורמי רווחה וגורמים בקהילה. המודל כולל רכיבים של תיעוד בריאות אלקטרוני המאפשר לעקוב אחר משפחות המאופיינות באלימות בין בני זוג, ותיאום בין שירותים במערכות בריאות ובסניפי סיוע, גם אם הם בפריפריה, כדי לתת מענה לדלות משאבים ולחוסר נגישות
- הובלה על ידי מערכת אכיפת החוק: מודל זה כולל יצירת קשר בין השירותים למיניהם, הגברת דיווח, עזרה לנפגעים בניצול השירותים וכן עזרה בניהול הטיפול המשטרתי בבעלי פוטנציאל גבוה לפגוע
- מרכזי צוות רב-תחומי: מודל זה כולל תיאום הטיפול במשפחה בין ארגונים או שירותים, כגון מערכת בתי משפט, משטרה, גופים להגנת הילד, מרכזי פגיעה מינית, אחיות בקהילה, מרכזי חירום לילדים, שירותי בריאות ובתי ספר. יש גם מנגנון למסירת מידע בין המרכזים למשטרה אשר נועד להבטיח תוכניות הגנה

אלימות בין בני זוג – תוכניות התערבות לגברים פוגעים:

- לתוכניות ההתערבות אלו שלוש מטרות מרכזיות: (1) שינוי אמונות ועמדות שמצדיקות שימוש באלימות; (2) הקניית מיומנויות להפסקת האלימות; (3) מניעת הישנות. יש מגוון רחב של תוכניות טיפול בגברים פוגעים
- שתי הגישות העיקריות בתוכניות ההתערבות הן 'הגישה הפמיניסטית' הדוגלת בשינוי עמדות הגברים בנוגע לכוח ושליטה; 'הגישה ההתנהגותית-קוגניטיבית' הרואה באלימות התנהגות נרכשת ופועלת להקניית כלים לשינויה. בשתי הגישות, טיפול קבוצתי הוא שיטת הטיפול העיקרית. המרקם החברתי בקבוצה הוא גורם שמסייע למעורבות המשתתפים, וכך גם מערכת היחסים של המשתתפים עם מנחי הקבוצה
- נמצא שמרבית התוכניות נצמדות למתווה טיפולי כללי שאינו מותאם אישית למשתתפים
- בדרך כלל הטיפול נעשה בנפרד לפוגע ולנפגעת, אך בשנים האחרונות התפתחו גישות של טיפול זוגי משותף, אם הערכת הסיכון לנפגעת מאפשרת זאת
- יכולתו של הגבר הפוגע להשתנות תלויה מאוד במוטיבציה שלו, ביכולת הלימדה של מיומנויות חדשות, כגון מיומנויות תקשורת, ובשליטה ברגשותיו
- קושי מרכזי בתוכניות – נשירה מטיפול. נמצא כי בישראל כ-50% מן הגברים נושרים מן הטיפול כבר בחודש הראשון. וככל שהגיל, ההשכלה וההכנסה נמוכים יותר, כך גובר הסיכוי לנשירה. גורמים נוספים שמנבאים נשירה הם התמכרות, עבר פלילי וחוסר מוטיבציה לשינוי

מודלים למניעת הישנות פגיעה במהלך טיפול ואחריו:

- שיעורי ההישנות בקרב מבצעי אלימות בין בני זוג הם 15%-60%. בשנה הראשונה לאחר האלימות המדווחת, הסיכון להישנות מוגבר, ובפרט במאה הימים הראשונים לאחר ההתערבות
- גורמים שנמצא כי יש להם קשר מובהק להישנות אלימות: נשירה מתוכנית הטיפול, נטייה לאלימות גם נגד אנשים שאינם בני או בנות זוג, היסטוריה של חשיפה לאלימות במשפחה, הגירה, אירועי חיים מלחיצים, מעצר או עונש מאסר בפועל בגלל אלימות, הערכת מטפלים שיש סיכון גבוה להישנות אלימות, התנהגות אנטי-חברתית וקושי לגלות אחריות אישית
- כלים שנמצאו יעילים לטיפול באלימות ולהפחתת פגיעות חוזרות: אימונים באסטרטגיות התמודדות, בטכניקות בקרת מתח וניהול כעסים, בקשיבות (mindfulness) ובטיפול דיאלקטי-התנהגותי. גם תמיכה חברתית בעת טיפול קבוצתי, קבלת אחריות אישית והשלמת הטיפול הם גורמים חשובים במניעת הישנות אלימות בין בני זוג

התאמת הטיפול למאפייני המטופל והשירות:

בשנים האחרונות פותחו תוכניות התערבות המותאמות לצורכי הלקוח. לפי המודל ההוליסטי הטיפול הוא בגורמי סיכון הטמונים באורח החיים של עברייני אלימות, לדוגמה: אבטלה, צריכת אלכוהול, שימוש בחומרים ממכרים ובעיות בבריאות הנפש (כולל מצבי טראומה). הטיפול צריך להינתן בהתאם למאפייני המטופל, למשל טיפול הממוקד בהתנהגות אנטי-חברתית ובאימפולסיביות. נדרשת גם בהתייחסות לאוכלוסיות ייחודיות, כגון להט"בים וזקנים, כי אין בתוכניות התייחסות ייחודית אליהן. יש להתאים את השירותים לאוכלוסיות אלו בהכשרת אנשי המקצוע הנפגשים עימן ובמתן ידע וכלים להתערבות מועילה.

מדידה של תוכניות התערבות ושל תוצאותיהן:

- המחקרים על התערבויות למניעת אלימות בין בני זוג כרוכים באתגרים רבים, כגון סוגיות הנוגעות לתוכניות עצמן וסוגיות מחקריות ומתודולוגיות. אתגרים אלו יכולים להסביר את חוסר האחידות בממצאים של מחקרי ההערכה
- שיעורי נשירה גבוהים מתוכניות התערבות למניעת אלימות בין בני זוג מעסיקים את החוקרים במדידת תוצאות ההתערבויות; אם התוצאות נבחנות רק בקרב המתמידים בתוכניות ההתערבות, הן עלולות להטות את המסקנות על מועילות ההתערבות

טיפול בגברים נפגעי אלימות בין בני זוג:

- התפיסה הרווחת היא כי גברים הם הפוגעים ונשים הן קורבנות הפגיעה. אולם נמצא כי הדיווח על גברים שהם קורבנות לאלימות הוא דיווח חסר. בהרבה ממערכות היחסים הזוגיות האלימות, האלימות היא דיאדית, ולמעשה מדובר ברצף של פגיעה וקורבנות ולא בשני קצוות
- גברים נפגעים נמנעים מלפנות לטיפול ממגוון סיבות, ובהן בושה, פחד וחשש כי יואשמו כתוקפים
- דרכי הטיפול שנמצאו יעילות בטיפול בגברים נפגעים הן טיפול פרטני, 'קו חם' לעזרה טלפונית והתאמה מגדרית של שירותי הסיוע

מסקנות והמלצות עיקריות

- לשם ייעול מערך הטיפול באלימות במערכת זוגית, נדרשת הסתכלות רחבה וחוצת מערכות
- חשוב להשקיע משאבים בהכשרת הצוותים במערכות הבריאות, הרווחה והחוק לאיתור מקרי האלימות, בגיוס הפוגעים לטיפול ובטיפול עצמו באלימות בין בני הזוג
- מערך השירותים צריך להיות מותאם למאפייני המטופל ולאפשר מרחב נוח לפנייה – לגברים ונשים, לפוגעים ופוגעות, לנפגעים ונפגעות מכל האוכלוסייה
- כדי ליצור מערך טיפול מיטבי, יש לבנות תוכנית שתתכלל את השירותים הרלוונטיים לאיתור ולטיפול ולמנע 'אחראי מקרה' שינהל את הטיפול הכולל בכל מקרה
- מדידה של תוצאות ההתערבויות ובניית מסד נתונים יסייעו בטיוב ההחלטות על איתור על הפניה לשירות מותאם לטיפול

קישור לדוח המחקר

מיפוי צרכים, חסמים ואתגרים בתחום האלימות במשפחה כבסיס לשיפור המענים הקיימים ולפיתוחים טכנולוגיים בעתיד – ממצאי קבוצות מיקוד 2021

שנה 2021

חוקרות יעל סבג, טל ארזי

מוסד מכון מאיר-רס-ג'וינט-ברוקדייל

מטרת המחקר

למפות את האתגרים בתחום הטיפול באלימות במשפחה, ובפרט האתגרים והחסמים אשר יכולים לקבל מענה באמצעים טכנולוגיים לשם שיפור השירות.

שיטת המחקר

שיטת מחקר איכותנית: שש קבוצות מיקוד, בהנחיה על בסיס פרוטוקול חצי-מובנה –

- קבוצה מקוונת של אנשי מקצוע ממגוון תפקידים ושירותים בתחום האלימות במשפחה
- שתי קבוצות (חדשה וותיקה) בהשתתפות גברים המטופלים במרכזי אלימות במשפחה
- שלוש קבוצות בהשתתפות נשים שחוות כיום או חוו בעבר אלימות מבן זוגן

רקע

המחקר נערך ביוזמה ובמימון של ג'וינט-אלכא וקרן רש"י כחלק מן הליווי של הוועדה הבין-משרדית העוסקת בשימוש בטכנולוגיות בתחום האלימות במשפחה, בהובלת משרד הרווחה והביטחון החברתי.

ממצאים עיקריים

היבטים מרכזיים בהשוואה בין נשים, גברים ואנשי מקצוע:

- **פיתוחים טכנולוגיים:** מקבלות השירות ומקבליו התמקדו בחסמים ובליקויים במערך המטפל, ואילו אנשי המקצוע גם העלו לצד אלו הצעות למענים טכנולוגיים
- **איתור רפלקטיבי של מצבי מסוכנות:** בקרב הגברים החסם לאיתור מצב המסוכנות ממוקד בקושי לזהות את ההסלמה ואת נקודת ההתפרצות; בקרב הנשים החסם הזה קשור לקושי להעריך את מידת הסכנה הנשקפת לאישה. הוא נובע בין היתר מדינמיקה פנימית המקשה על הגדרה עצמית כ'אישה מוכה', ומביא לצמצום או להכחשת האלימות
- **קהילות ותמיכה:** לעיתים נשים תופסות את הסביבה הקרובה כגורם המעכב את יציאתן מן הזוגיות האלימה בשל הפעלת לחץ עליהן להביא ל'שלום בית' ולא לפרק את התא המשפחתי; ואילו בקרב גברים הסביבה לעיתים מביעה הזדהות עם התנהגותם ומאשרת אותה
- **תהודה ציבורית וחינוכית:** הנשים חוות אדישות חברתית לתופעת האלימות במשפחה ולמצוקתן של נשים, ואילו גברים חווים אדישות המתבטאת בהתעלמות מן התופעה ההפוכה וביטולה – אלימות נגד גברים וחוסר הכרה בהם כקורבנות של אלימות במשפחה
- **חסמים בהגעה לטיפול:** בקרב הנשים החסמים ברובם מבניים וקשורים בליקויים בשירותים ובמענים (זמינות, מיידיות, נגישות). בקרב הגברים החסמים ממוקדים בתפיסות עצמיות הקושרות טיפול להכרה בעצמי כגבר אלים, הודאה באשמה וכדומה

עיקרי החסמים במערכים המקצועיים:

- היעדר מענה מידי זמין ונגיש מצד שירותים ואנשי המקצוע
- חוסר סטנדרטיזציה בין רשויות מקומיות בסוג המענים, בהיקפם, באיכותם ובכוח אדם
- קושי בהעברת מידע בין הגורמים; היעדר גישה מערכתית; היעדר עבודה שיטתית, מתוכננת ומוערכת
- חוסר במסגרות טיפוליות לפוגעים
- היעדר התערבויות מונעות לפני התפרצות האלימות או הסלמתה

- היעדר הנגשה אקטיבית של זכויות ושירותים
- הליכים בירוקרטיים מסובכים וארוכים בשירותים הציבוריים על רצף שלבי מעגל האלימות (משטרה, מערכי הטיפול, בתי המשפט וכיו"ב)
- היעדר מענה מיידי של גורמי אכיפה והגנה בשעת חירום מגביר את רמת הסכנה לנפגעים
- חוסר מודעות בקרב גופים ציבוריים (למשל, משטרה) וגורמי סיוע למצבי סכנה והיעדר ידע בזהוים ובמניעתם
- מקלטים: תלישת הנפגעת ממרקם חייה, הליך היציאה מן הבית אל המקלט כמגביר מסוכנות (היעדר ליווי של אנשי מקצוע בעת ההתארגנות ליציאה למקלט חושף את האישה לסכנת אירוע אלימות נוסף), היעדר מערך טיפולי מספק
- חוסר בתוכניות חינוך והסברה לצורך מניעה והעלאת מודעות

הצעות ממקבלות השירות ומקבליו לטיוב המענים הטיפוליים:

- על הטיפול להיות זמין ומיידי, ללא רשימות המתנה
- הגברת הנגישות של אנשי הטיפול, יצירת דרכי תקשורת ישירות ומהירות
- גמישות בקבלה לטיפול (למשל, לאפשר לנשים קבלה לטיפול בכל רשות מקומית, גם אם הן לא רשומות בה כתושבות)
- הרחבת מערך הטיפול בגברים, לרבות הוסטלים ומקלטים
- חיוב הפוגעים להשתתף בטיפול
- פיתוח התערבויות ייחודיות ומותאמות לאוכלוסיות הערבית והחרדית

עיקרי החסמים האישיים, הקהילתיים, התרבותיים והחברתיים:

- סוציאליזציה מוטה לתפקידי מגדר
- אדישות חברתית לבעיה
- עמדות חברתיות שיפוטיות כלפי הקורבנות
- הערמת קשיים על חשיפת האלימות עד כדי גיבוי התוקף של ההתנהגות וסנקציות בלתי פורמליות על הנפגעים
- רתיעה של הסביבה מהתערבות בתא המשפחתי
- רתיעה מהגדרה עצמית כפוגעים או כקורבנות לאלימות במשפחה (או גם וגם)
- רתיעה של גברים מפנייה לסיוע (תפיסת אנשי המקצוע כמוטים, תפיסת הטיפול כהודאה באשמה)
- חוסר אמון במערכי הסיוע הציבוריים ואכזבה מהם
- חוסר ידע ומידע של הפרט על גורמי סיוע ועל הדרכים ליצירת קשר עימם

הצעות מקבלי ומקבלי השירות לטיוב מענים חברתיים-קהילתיים:

- הקמת רשת חברתית-קהילתית: מאגר של מתנדבים שיכולים, כל אחד בתחומו, להגיש סיוע זמין בעת הצורך (בעלי עסקים, מטפלים וכדומה)
- הפצת הידע בדבר 'תמרורי אזהרה' בקרב הציבור הרחב
- הפניית תשומת הלב של אנשים בסביבה הקרובה של האישה כדי לסייע להם לזהות מצבי מסוכנות
- מתן במה לנשים לספר את סיפורן האישי – 'הבושה עוברת צד'

חסמים וצרכים שאפשר לתת להם מענים טכנולוגיים:

- צורך בשדרוג המערכות הטכנולוגיות התומכות לשם טיפול מיטבי ומייד
- היעדר מערכת טכנולוגית מתכללת המאפשרת העברת מידע באופן שוטף בין כלל הגורמים המקצועיים
- חסמים בירוקרטיים והחובה להגיע פיזית כדי להגיש תלונה
- היעדר מנגנון התרעה אוטומטית במקרי דחיפות וסכנה
- חוסר זמינות של אנשי מקצוע והיעדר תקשורת שוטפת עם מטופלים
- היעדר אמצעים לאיתור על סכנה (לאדם עצמו ולקרוביו)
- צורך במתן סיוע וטיפול על בסיס 'טירגוט' במדיה חברתיות
- צורך במנגנון להזעקת עזרה מיידית
- חוסר הלימה בין מאפייני הדור הצעיר ובין התוכניות החינוכיות הנוכחיות (בעיקר מבחינה טכנולוגית)
- חוסר מודעות של הסביבה הקרובה לדפוסים המצביעים על מסוכנות
- עקבות דיגיטליים מן הפנייה לעזרה
- חוסר ידע על מערכי סיוע וזכויות, והיעדר פנייה יזומה של מערכי הסיוע לנשים על פי מאפייניהן והשלב בתהליך הטיפול (אם כבר הוגשה תלונה במשטרה, שלב הטיפול בתלונה, אם יצאה למקלט / חזרה ממנו וכיוצא באלה)

השימוש בטכנולוגיה – אתגרים כללים:

- היעדר נגישות למרחב הטכנולוגי בקרב קבוצות מסוימות באוכלוסייה
- גישה מוגבלת או היעדר גישה לטכנולוגיה כחלק מדפוסי השליטה (בשל השתייכות לקבוצות חברתיות שמרניות או בשל היעדר מיומנויות טכנולוגיות)
- פערים טכנולוגיים בין בני הזוג כטריגר להסלמת האלימות (במיוחד במצבים שבהם אחד מבני הזוג נעדר גישה או מיומנויות טכנולוגיות ורואה בנגישות של האחר איום)
- לעיתים הטכנולוגיה עצמה היא הערוץ שדרכו נעשית הפגיעה (מעקב, ביוש ומסרים אלימים)

מסקנות והמלצות עיקריות

- הפיתוחים הטכנולוגיים עשויים להשלים את המערך הנוכחי ואינם באים להחליפו
- לתעדף פיתוחים טכנולוגיים בסיסיים, כגון פיתוח מסדי נתונים ממוחשבים, מאובטחים וכשוטים לאיגום ידע ומידע ולהעברתם בין המערכות המטפלות
- על הפיתוחים להיות מכוונים גם לפוגעים ולא רק לנפגעים
- על הפיתוחים לתת מענה בכל אחד משלבי מעגל האלימות, החל בחינוך והסברה, המשך באיתור יזום ומתן מענה בזמן אמת וכלה בטיפול ואכיפה

קישור למצגת המחקר

תשובה לאלימות: החוויה הטיפולית של גברים אלימים מהקהילה החרדית

שנה 2016

חוקר שמואל בר אילן

מוסד אוניברסיטת חיפה

מטרת המחקר

להבין את האופן שגברים חרדים אשר פגעו בבנות זוגם, תופסים ומתארים את הטיפול שעברו.

שיטת המחקר

שיטת מחקר איכותנית: ראיונות עם עשרה גברים המגדירים עצמם דתיים או חרדים, שטופלו במסגרות טיפול שונות בקהילה או במרכזי טיפול ייחודי במתכונת טיפול יומית.

רקע

החברה החרדית נמצאת בעיצומם של תהליכי שינוי רבים. אחת ההשלכות של שינויים בחברה זו היא ההכרה הגוברת בבעיות חברתיות, כמו בעיית הגברים המכים. גידול בצריכת שירותים ציבוריים על ידי אוכלוסייה זו מעלה את הצורך בהתאמת מענים חברתיים, חינוכיים וטיפוליים, בין היתר בתחום האלימות במשפחה.

ממצאים עיקריים

התמות העיקריות שעלו בראיונות הן:

- **זהות:** הטיפול כמרחב שמאפשר לגברים לחקור את זהותם ולערוך בה שינויים. הזהות מצטיירת כבנויה מכמה רכיבים שבלטו בראיונות: מגדר, דתיות והשפעת ההתנהגות האלימה על הזהות
- **יחסים:** התייחסות לבניית מערכות היחסים הטיפוליות והשוואתן למערכות יחסים אחרות. בלט הצורך של הגברים במציאת הדמיון בינם לבין סוכני שינוי, הרב או איש המקצוע. אחד הגורמים הבולטים שעליהם מתבסס השינוי הוא תחושת הקרבה שחשו המטופלים למטפל או למטפלת באחד ממרכיבי הזהות שלהם, הדת או המגדר
- **תוצאות:** המרואיינים תיארו תהליך למידה ורכישת כלים ושפה שאפשרו הרגעת העצמי הכועס והרחבת המודעות. שינויים אלו התבטאו בכינון מערכת היחסים הזוגית ובעיצובה מחדש – אם בשימור המערכת הזוגית ואם בויתור עליה מתוך הבנה שהיא מסכנת או לא מתאימה

מסקנות והמלצות עיקריות

- חשוב להכיר בתחושת האיום על הזהות הגברית והדתית הנובעת מהימצאות בסיטואציה טיפולית
- יש לבנות את מערכת היחסים הטיפולית לא מעמדה של כוח והיררכיה שבה המטפל הוא 'בעל הבית', אלא באופן יותר דיאלוגי. הבניית הטיפול באמצעות שיח על זהות ועל יחסים יכולה לצמצם היבטים שיפוטיים פנימיים, כגון אשמה, והיבטים חיצוניים, כגון ביקורת, ולאפשר תהליך צמיחה משמעותי עבור המטופל. זאת לצד האפשרות להציע גם היבטים היררכיים ודידקטיים בטיפול לזקוקים לכך ולהדגיש
- לנוכח מגבלת המחקר שהתבסס על מעט ראיונות, חשוב לערוך מחקרים נוספים ונרחבים יותר בקרב גברים חרדים שהגיעו לטיפול

לא נמצא קישור לעבודת המחקר ברשת האינטרנט

שנה 2018

חוקרים שירלי בן שלמה, נחמי באום

מוסד משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים, אוניברסיטת בר-אילן

מטרת המחקר

להעריך תוכנית שמופעת בשירות המבחן למבוגרים לטיפול בהורים אלימים שמופנים על ידי מערכת אכיפת החוק, כדי להפסיק או לצמצם את ההתנהגות האלימה.

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת:

- מילוי שאלונים על ידי ההורים בשני מועדים
- ראיונות עומק מובנים-למחצה עם עשרה הורים ועם 15 קצינות מבחן שהנחו את התוכנית

רקע

לנוכח הנתונים המצביעים על ירידה ניכרת בהעברת ילדים לסידור חוץ-בית, עלה הצורך בהתאמת המערך הטיפולי לילדים ולהוריהם המאופיינים ב-Maltreatment Child. ואכן תפיסת הטיפול בתחום זה בישראל עברה בשני העשורים האחרונים מטיפול ממוקד בילדים שעוברים התעללות והזנחה לטיפול מערכתי הרואה את המשפחה כמשתייכת למערך הטיפולי. תפיסה זו מבוססת על ההנחה כי אפשר לשלב בין הרצון להגן על ילדים לזכותם לגדול במשפחתם הטבעית, וכי יש להעדיף את הגישה 'עבודה משותפת' עם ילדים והוריהם בתוך הקהילה על פני הגישה 'עבודה מפוצלת', הרואה בילדים יחידה נפרדת מהוריהם. התוכנית שבמוקד מחקר הערכה זה כוללת שלושה שלבים: (1) טיפול בהורים בשירות המבחן במסגרת קבוצתית; (2) התערבות שמתמקדת בדיאדה הורה-ילד (שבה התרחשה האלימות), כולל התערבות באמצעות בעלי חיים בחווה טיפולית; (3) טיפול בבית הכולל את כל בני המשפחה (שלב שלא נבחן במחקר זה).

ממצאים עיקריים

הבדלים תלויי מגדר וארץ מוצא:

- אימהות מציבות יותר גבולות ומעורבות יותר בקשר עם ילדיהן מאשר אבות, אך הן גם מדווחות על רמות דחק גבוהות יותר מאבות
- להורים ילידי הארץ תקשורת רבה יותר עם הילד, מעורבות רבה יותר בחייו, הצבת גבולות פחותה ודחק הורי מועט לעומת הורים ילידי ברית המועצות

הבדלים אחרים בין הורים:

- הורים שיצאו למסגרת חוץ-ביתית בילדותם מאופיינים בקבלה הורית מועטת ודחייה הורית רבה יותר מהורים שגדלו בביתם כילדים
- להורים מבוגרים תקשורת רבה יותר עם הילד לצד מעורבות פחותה עימו לעומת הורים צעירים
- מאפייני אישיות של ההורים: רמות גבוהות של אמפתיה, תקוותיות ובידול קשורות לקבלה הורית רבה, לתקשורת רבה עם הילד ולסיפוק רב מן ההורות ולדחק הורי מועט
- כאשר משווים בין אוכלוסיית ההורים המטופלים בשירות המבחן לאוכלוסייה לא קלינית, בולטת העובדה שגם לאחר ההתערבות בחווה יש פערים ניכרים ברמת הדחק ההורי על כל היבטי

ממצאים מן הראיונות עם ההורים:

- ההתערבויות תרמו לשינוי בתפקוד ההורי ובהתייחסות ההורים לצורכי הילדים. לדבריהם, תרומה זו היא תוצאה של רצף ההתערבויות שכללו השתתפות בקבוצת ההורים בשירות המבחן ולאחר מכן ההתערבות בחווה
- השתתפות בקבוצת ההורים היוותה תשתית מרכזית לשינוי שחל בהם ובהתנהגותם כהורים. הם חשו שבקבוצה הם קיבלו תשומת לב לעצמם כבני אדם, לכן הם יכלו להתמקד בעת ההתערבות בחווה בעיסוק בתפקידם ובתפקודם כהורים: אינטראקציה יותר טובה עם הילד, יכולת לראות אותו כמות שהוא, לגלות מידה רבה יותר של סבלנות וסובלנות לצרכיו ולהציב לו גבולות בעת הצורך

ממצאים מן הראיונות עם קצינות המבחן:

- בזכות ההתערבות בחווה ההורים חשו שהם גאים בילדיהם ומתפעלים מהם, ובאינטראקציה בין הילדים להורים היה אפשר לראות עדינות, התחשבות ואכפתיות

מסקנות והמלצות עיקריות

- התוכנית משיגה את מטרתה
- יש חשיבות רבה לרצף הטיפול – קבוצת ההורים תחילה, ולאחר מכן ההתערבות המשותפת בחווה הטיפולית
- חשוב לשים לב בתהליך הטיפול להבדלים בין ההורים מן הבחינה המגדרית ומן הבחינה התרבותית, ככל שהדבר נוגע לתפיסות בנוגע לאינטראקציה עם הילדים ולתפיסת הציורוף 'הורות אלימה' (כלומר, הבדלים בין הורים ילידי הארץ לעולים ממדינות ברית המועצות לשעבר). האפשרויות בהקשר זה: קבוצות הומוגניות על בסיס מגדר ושיוך קבוצתי בתהליך הטיפול כולו או רק בשלב הראשון, ולאחר מכן מעבר לקבוצות הטרוגניות בחווה הטיפולית. מאחר שלא נמצאו הבדלים מובהקים בין יהודים לערבים ילידי הארץ המשתתפים בקבוצות, נדמה כי שילוב בין שתי האוכלוסיות עשוי להוסיף ערך לתהליך הלמידה בקבוצה ומדגיש היכרות עם האחר
- בולטת חשיבות הטיפול הדיאדי באמצעות היעזרות בבעלי חיים כגורם מתווך, בין היתר ככלי לחיזוק היכולת האמפתית של ההורה
- חשוב להמשיך ולתמוך בהורים גם לאחר סיום ההתערבות בשירות המבחן באמצעות חיזוק משתני אישיות (אמפתיה, תקווותיות, רמת מובחנות וכדומה) כדי לאפשר להם תפקוד הורי תקין
- יש צורך בהכנה מקיפה למנחות חדשות ובהקפדה על הדרכה על ידי קצינות מבחן שכבר התנסו בעבודה בחווה, ובפרט הכנה לעבודה הדיאדית, לחוויה הרגשית שבמפגש המשותף עם הורה הנוהג באלימות ועם ילדו הפגוע, והכנה לעבודה הטיפולית עם בעלי חיים

קישור לדוח המחקר

תכנית הטיפול הקבוצתי הייעודי בקרב עברייני מין: סיכום ממצאי המדידה בפילוט 'מיזם תוצאות'

שנה 2017

חוקרים מיכאל פיליפוב, טלי טופילסקי, טל ארזי

מוסד מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל

מטרת המחקר

לסייע בפיתוח ובהטמעה של כלי למעקב שוטף אחר תוצאות ההתערבות עם המטופלים המשתתפים בתוכנית טיפול קבוצתי לעברייני מין.

שיטת המחקר

א. ניסוח המודל הלוגי של תוכנית ההתערבות ובחינת תאוריית השינוי שבבסיסו
ב. בדיקת ההתאמה של כלי המעקב שפותח לצורכי מדידת תוצאות שוטפת עבור עברייני המין בשירות המבחן למבוגרים
ג. מדידת הישגי המטופלים באמצעות הכלי שפותח לפי חלוקה להישגים בתחום שיפור המודעות לעבירה והישגים בתחום פיתוח האסטרטגיות האישיות למניעת ביצוע עבירות בעתיד

רקע

הדוח עוסק בפיתוח כלי למדידת תוצאות בשירות הטיפול הקבוצתי בקרב עברייני מין, שירות הניתן במסגרת שירות המבחן למבוגרים, ובביצוע פיילוט למדידה בכלי זה. פיתוח הכלי וביצוע הפיילוט הם חלק ממיזם להטמעת חשיבה תוצאתית שיזם משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים בשיתוף מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

ממצאים עיקריים

- הכלי שפותח במסגרת הפיילוט מתאים למדידת תוצאות שוטפת של ההתערבות בקבוצות הייעודיות לטיפול בעברייני מין. הכלי הצליח לשקף באופן תקף ומהימן את התקדמות המטופלים לאורך זמן. הטמעה ואיסוף של המידע השוטף יוכלו לסייע לשירות המבחן לגבש מדיניות ולהתאים את המענים הטיפוליים
- ממצאי המדידה הצביעו על שיפור בנושא המודעות לעבירה: לאחר הטיפול רוב המטופלים היו מודעים יותר למעשה שעשו ממה שהיו לפני הטיפול; הם ידעו לנתח את הסיבות שהובילו לביצוע העבירה, להצביע על השלבים בתכנונה ואף לתאר את המנגנונים שבהם השתמשו כדי להצדיק את המעשה
- השינוי בתחום של פיתוח אסטרטגיות אישיות למניעת ביצוע עבירות בעתיד מתון יותר מן השינוי במודעות, במיוחד בקרב המטופלים במסגרת סגורה

קישור לדוח המחקר

שנה 2018

חוקר אלעד שרים

מוסד אוניברסיטת בר-אילן

מטרות המחקר

- להבין את השפעת העבודה הטיפולית עם עברייני מין על המטפלים, גברים ונשים, בחיי היום-יום בכלל וכהורים בפרט
- להרחיב את ההבנה בנוגע ליכולת המוגבלת של המטפלים לשתף במה שעובר עליהם הן במרחב העבודה הן את בני ובנות זוגם בבית – זאת לנוכח החשיבות הרבה של תמיכה מצד עמיתים לעבודה ובני משפחה

שיטת המחקר

שיטת מחקר איכותנית: ראיונות עומק מובנים-למחצה עם 18 מטפלים בעברייני מין בשירות המבחן למבוגרים בישראל, תשע נשים ותשעה גברים, שהתבססו על הגישה הפנומנולוגית.

רקע

מטפלים שנחשפים לתכנים טראומטיים בקשר עם מטופליהם, עלולים לחוות חוויות שליליות בשל אמפטיה בעבודתם עם המטופלים. חוויות אלו מוכרות בספרות כטראומטיזציה משנית (Secondary Traumatic Stress). הן כוללות תסמיני פוסט-טראומה קלסיים לצד שינויים בסכמות חשיבה המכונות 'טראומטיזציה עקיפה', ותסמיני מצוקה נוספים. בספרות המקצועית יש עיסוק רב בנושא זה לצד התייחסות מועטה בלבד להשפעת הטראומטיזציה המשנית על תפקודם של המטפלים במשפחותיהם וביחוד כהורים

ממצאים עיקריים

לטיפול בעברייני מין השלכות שליליות בכמה ממרחבי החיים של המטפלים, גברים ונשים כאחד:

- חרדה וחשדנות במרחב הציבורי
- דאגה ניכרת לשלום ילדיהם
- השפעה על היחסים עם בני ובנות הזוג

היעדר תמיכה ואף תחושת דחייה מהסביבה:

- המטפלים, גברים ונשים, אינם מקבלים תמיכה מעמיתיהם לעבודה ומבני זוגם
- המטפלים חווים ביקורתיות, סלידה ואף דחייה בשל עבודתם עם פוגעים מינית הן מצד סביבתם הרחוקה הן מצד קרובים
- המטפלים נמנעים משיתוף עמיתיהם ובני הזוג בחוויות המורכבות של הטיפול בעברייני מין

הבדלים בין המגדרים בנוגע לביטויים התנהגותיים של החרדה:

- גברים נוטים לפקוח עין מרחוק ולנטר סיכונים בסביבתם, ואילו נשים פועלות באופן ממשי לצמצום הסיכון הנשקף להן עצמן, ובפרט לילדיהן

מסקנות והמלצות עיקריות

- השפעות הטראומטיזציה המשנית אינן תחומות למרחב הפנים-נפשי של המטפל בלבד, אלא הן מתבטאות בקשרים בין-אישיים שהוא מנהל במרחבים בחייו ובפרט במרחבים ההורי והזוגי
- חווית ההדרה והבידוד שחווים מטפלים במעגלי חייהם – הציבורי, המקצועי והזוגי – היא נרחבת ומשפיעה על יכולתם המועטה לקבל תמיכה מקרוביהם ומעמיתיהם בתכנים הקשורים לעיסוקם המקצועי
- ההבדלים בין מטפלים גברים לנשים מזמינים התבוננות ביקורתית ומודעת של המטפלים בחווייתם בכלל, ובפרט בחינה של השוני בין דאגה הורית לחרדה הורית
- המחקר מספק המשגה של 'מפת הסיכונים האישית' המסייעת להבין את תפקיד האמפטיה בהפיכת הסיפור של המטופל לסיפורו האישי של המטפל. המשגה זו מאירה באור נוסף טענות בספרות המקצועית על תרומת האמפטיה להתפתחות טראומטיזציה משנית בקרב המטפלים

בחינת רמת האפקטיביות של הטיפול הקבוצתי בשירות המבחן למבוגרים

שנה 2018

חוקרים אילה כהן, ורד שנער-גולן, אלי לונטל

מוסד המכללה האקדמית תל-חי, משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים

מטרת המחקר

להעריך את מידת האפקטיביות של התערבות שירות המבחן בקרב משתתפי קבוצות 'רכבת' – קבוצות שיש בהן תחלופת משתתפים בתקופת פעילותן.

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת:

- א. שלב איכותני – תשע קבוצות מיקוד ובהן קציני מבחן, מדריכים ומנהלים (בסך הכול 70 משתתפים) כדי לזהות תמות משותפות לאנשי המקצוע בשירות (מנחים, מדריכים ומנהלים) ביחס לתוצאות המצופות מן ההתערבות הקבוצתית והדרכים להשגתן
- ב. סקירת ספרות שמטרתה היו לבחון את הנושאים שהועלו בקבוצת המיקוד ולחדדם, ולסייע בבחירת כלי המחקר הכמותי
- ג. שאלונים למשתתפים בקבוצות ה'רכבת' בשני מועדים – הראשון, לפני הכניסה לקבוצות; השני, בתום ההשתתפות ($N = 419$). השאלונים כללו איסוף פרטים אישיים ופסיכו-סוציאליים, התייחסות לקשרים חברתיים ושאלון קוגניטיבי של אמונות רציונליות ובלתי רציונליות. במועד השני נוסף גם שאלון לכידות קבוצתית
- ד. בדיקת הישגות של עבירות מצד המשיבים לפי בדיקת הרישום הפלילי שלהם, לאחר חצי שנה או יותר מתום הטיפול הקבוצתי

רקע

תוכנית הטיפול הקבוצתי היא המתודה הטיפולית המרכזית לעוברי חוק שהופנו לשירות המבחן למבוגרים על ידי גורמי האכיפה במסגרת הליך משפטי פלילי. בקרב המטופלים יש מי שזו להם העבירה הפלילית הראשונה ויש שביצעו עבירות חוזרות. מרבית קבוצות הטיפול הן קבוצות 'רכבת' – מתאפשרת תחלופת מטופלים בהן במשך פעילותן. כלומר, הרכב הקבוצה משתנה במשך פעילותה.

ממצאים עיקריים

ממצאים מניתוח קבוצות המיקוד עם אנשי המקצוע:

- עובדי השירות סבורים שהשתתפות בקבוצות הרכבת קשורה לשינוי התנהגותי, קוגניטיבי, חברתי ופסיכו-סוציאלי בקרב המשתתפים
- לתפיסת אנשי המקצוע, האווירה הקבוצתית משפיעה על היכולת להשיג תוצאות בתחומים אלו
- המדד החשוב ביותר לדעת אנשי המקצוע הוא מדד הרצידיביזם (הישנות ביצוע עבירות), והמטרה היא שהרוב המכריע של משתתפי הקבוצות לא יחזרו לבצע עבירות

ממצאים מן השלב הכמותי במחקר:

- יותר מ-90% ממטופלי השירות לא חוזרים לבצע עבירות בשנה לאחר סיום הטיפול: שיעור הרצידיביזם בתקופה זו – 9%, שיעור שנחשב נמוך
- נמצאו שינויים לטובה בהיבטים פסיכו-סוציאליים בחייהם של המטופלים: יותר מטופלים מגדירים את מצבם הכלכלי כבינוני (73% לעומת 66% לפני הטיפול), יותר מטופלים עובדים במשרות מלאות (83% לעומת 74% לפני הטיפול), ויותר מטופלים השיבו שהם מסתדרים עם אנשים (70% לעומת 52% לפני הטיפול)
- נמצא כי מידת הלכידות בקבוצות היא גבוהה ומידת הרלבנטיות של תוכני המפגשים נתפסת כגבוהה (רמת עניין 4.0 ורמת לכידות 4.0 מתוך 5)

מסקנות והמלצות עיקריות

- נדמה שהשתתפות בקבוצות מיטיבה עם מצב המטופלים, והטיפול הקבוצתי נתפס בקרבם כמשמעותי
- נדמה שהשתתפות בקבוצות מביאה להפחתה בהישנות עבירות (במגבלות האמור בסעיף הבא)
- יש להביא בחשבון את מגבלות המחקר – הוא נערך ללא דגימה אקראית וללא קבוצת ביקורת. מכיוון שהממצאים מעודדים למרות המגבלות, מומלץ להמשיך ולהפעיל קבוצות אלו, ובמידת האפשר להמשיך לעקוב אחר השפעתן באמצעות מחקרים נוספים

קישור לדוח המחקר

יעילותן של גישות ההתערבות באלימות בין בני זוג

שנה 2018

חוקר בני ביילי

מוסד משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים, האקדמית גליל מערבי

מטרת המחקר

לסקור את הידע בארץ ובעולם על יעילות הגישות הטיפוליות הרווחות בטיפול באלימות בין בני זוג, ובייחוד טיפול בתוקפנות של גברים כלפי נשים.

שיטת המחקר

סקירת ספרות מקצועית מן הארץ ומן העולם בתחום שיטות הטיפול המיושמות ובעדויות אמפיריות ליעילותן.

רקע

אלימות במשפחה היא בעיה חברתית מדאיגה הפוגעת בכל יום ברבבות אנשים, בוגרים וילדים בישראל. ההשפעות הישירות נעות ממגוון רחב של בעיות רגשיות ונפשיות הפוגעות באיכות חייהם של קורבנות ושל תוקפים בטווח הקצר, בטווח הבינוני ולעיתים אף כל החיים, ועד לפגיעות גופניות חמורות ומוות. לנוכח ההכרה בחשיבות מיתון התופעה, שאלת יעילותן של שיטות ההתערבות היא בעלת חשיבות רבה. עם זאת יש להכיר בקושי מתודולוגי בהסקת מסקנות על יעילות ההתערבויות כי מרבית ההתערבויות אינן נמדדות, ותוקפן ומהימנותן של המדידות שכן נעשות, לרוב אינם מאפשרים מעקב שיטתי. על כן יש גם מגבלות לידע שמובא בסקירה. מגבלה אחרת – אף על פי שכיום גוברת ההכרה כי יחסים אלימים בין בני זוג כוללים מקרי אלימות הן של גברים הן של נשים, ההתערבויות במקרים של אלימות של נשים נגד בני זוגן התעצבו רק בשנים האחרונות, וטרם נצבר ידע בדבר יעילותן. זו הסיבה שהסקירה הנוכחית אינה עוסקת בהן.

ממצאים עיקריים

- יעילות ההתערבות בטיפול באלימות של גברים נגד בנות זוגם אינה מעודדת כמצופה, בייחוד בטווח הבינוני (שנה מסיום ההתערבות) ובטווח הארוך (ארבע שנים מסיום ההתערבות)
- התוכניות הסטנדרטיות לטיפול בגברים – מודלים באוריינטציה מגדרית, אוריינטציה קוגניטיבית-התנהגותית (CBT) ואוריינטציה דינמית – מראות יעילות מעורפלת במניעת אלימות עתידית. שינויים לטובה נצפים, אם בכלל, בזמן ההתערבות או בסמוך לסיומה. בתוכניות שמדדו יעילות לאורך שנים, לא נמצא יתרון בקרב משתתפי התוכנית בהימנעות מאלימות זמן רב לעומת גברים שלא עברו התערבות טיפולית
- מגמות אלטרנטיביות לטיפול בגברים המעודדות יותר ומאשימות פחות, כמו התערבויות מוטיבציוניות והתערבויות זוגיות, מראות תוצאות מעט יותר מבטיחות מן התוכניות הסטנדרטיות, במגבלות המדידה שצינו
- יעילותן של תוכניות התערבות עם נשים שהן קורבנות של אלימות, נבחנה פחות באופן שיטתי וביקורתי מזו של התוכניות המיועדות לגברים האלימים. ככלל, מגוון תוכניות תמיכה, יעוץ וטיפול מראות הטבה בתפקוד הרגשי של נשים אלו (ניהול מצבי מתח, טיפול בחשיפה לטראומה, הבניה מחודשת של אשמה ובושה, לימוד מיומנויות תקשורת

וכישורי חיים), בעיקר בטווח הקצר. שימור קשר עם שירותי המשך בקהילה לאחר סיום ההתערבות מנבא הפחתה של קורבנות חוזרת, אם כי אחוז הנשים שחוזרות ליחסים אלימים נותר גבוה. נדמה שיעדים לטווח ארוך, ובעיקר פיתוח עצמאות מנטלית המחסנת מפני קורבנות חוזרת, קשים יותר להשגה

מסקנות והמלצות עיקריות

הסקירה הצביעה על כמה כיוונים לחשיבה מחודשת בדבר אופי השירותים ותוכניות ההתערבות הניתנים בישראל בתחום זה:

אבחון ראשוני של סוג האלימות שמאפיין את היחסים והתאמת מסגרת טיפול נכונה:

- א. עבור נשים שהן קורבנות בלבד או שהן גם קורבנות וגם תוקפות אך נמצאות בסיכון: רשת השירותים פועלת. רצוי שנשים שהן גם תוקפניות יכירו בכך ויקבלו טיפול למיתון תוקפנותן. אבחון שגוי בקרב נשים קורבנות שהן גם אלימות, מוביל להתעלמות מבעיית התנהגות שאינה מועילה לאישה ועלולה אף להחריף את המצב וליצור סיכון נוסף לאלימות
- ב. עבור גברים תוקפנים שהם התוקפנים הבלעדיים או שהם גם תוקפים וגם קורבנות: רשת השירותים פועלת. גברים שהם גם קורבנות, זקוקים לטיפול שמתייחס גם לקורבנותם
- ג. עבור גברים ונשים שהם גם קורבנות וגם תוקפנים במערכות יחסים עם אלימות מצבית (אלימות הנוצרת מתוך מצבים וקונפליקטים זוגיים שמובילים לתוקפנות שני הצדדים):
 - הם צריכים לעבור אבחון לרמת אלימות ומסוכנות. זוגות שנמצאים מתאימים להתערבויות זוגיות, צריכים לקבל אפשרות לטיפול זה בשלב ראשון או שני של הטיפול. השירותים שניתנים כיום (קבוצות נפרדות לגברים תוקפנים וקבוצות לנשים שהן קורבנות), מרחיקים זוגות המעוניינים להתמודד עם האלימות בלי להיפרד ובלי להעמיק את הקרע ביניהם, והם מונעים מרבים את הטיפול שהם זקוקים לו ביותר
 - גברים או נשים שבן או בת הזוג שלהם אינם יכולים או מעוניינים בטיפול זוגי (או שאינם רוצים טיפול משותף), כדאי לבחון בנוגע להם יצירת התערבויות מעורבות לגברים ולנשים, כמו אלו הנעשות במקומות מסוימים באירופה במגוון מתכונות (קבוצות מעורבות מגדר לתוקפנים, קבוצות של גברים תוקפניים שנשותיהם משתתפות בקבוצה)

האחדה והסדרה של בחירת שיטות או גישות התערבות:

הגמישות הנהוגה בקריטריונים לבחירת השיטה המקצועית בשירותים רבים, נדמית כנטולת היגיון. הסקירה כוללת טבלה המסווגת את עיקרי הגישות הרווחות – כל שיטה או גישה על חוזקותיה וחולשותיה. על כל שירות למניעת אלימות לבחון את מטרותיו לנוכח מגבלות המימון והזמן ולבחור את השיטה או הגישה המתאימות לו. הגדרה מוקפדת יותר של תוכני ההתערבות והמטרות, מלבד הפסקת האלימות, תתרום למדידות של העשייה ושל יעילותה, ותחזק את ביטחון העובדים בעבודתם.

אבחון טוב יותר של מאפייני מטופלים:

ההתנהגות האלימה עשויה להיות קשורה לעמדות ולאמונות תרבותיות, להיסטוריה של אלימות משפחתית, לחסכים פסיכולוגיים, למרכיבים נורו-בילוגיים או לשילוב בין כל אלו. ככל שמאפייני המטופלים יאובחנו טוב יותר, כך יהיה הטיפול מותאם יותר לנסיבות חייהם (תרבות, מאפייני אישיות, התמכרות), ורמת היעילות של ההתערבות צפויה להשתפר.

הכשרה של עובדים לעבודה על פי עקרונות הגישה המוטיבציונית:

בעיני מטופלים ובעיני מטפלים, התפיסה הטיפולית בישראל עודנה מגדרית ונוטה לחד-צדדיות שמלכתחילה מאשימה גברים וסלחנית לנשים. לנוכח ממצאים אלו החברות של העובדים כוללת מלכתחילה חשדנות בנטיית הגבר לאלימות, לסיכון הטמון בו ולהאשמתו העיקרית או הבלעדית באלימות, והיא אינה תורמת לגיוס הגברים להתערבות. שימוש בטכניקה של ריאיון מוטיבציוני לפני תחילת העבודה הטיפולית ולאורך הדרך, בצמתים של רפיון או של היסוס של המטופל, מראה תוצאות מעט מבטיחות יותר. סביכות התופעה מבחינה רגשית והידיעה כי כלל המעורבים חווים עצמם כקורבנות, מחזקות את ההיגיון בשימוש מערכתי בגישה זו.

מימון מערכי מחקר שיטתיים למדידת התערבויות, תמיכה בהם ועידוד של שיתופי פעולה בין חוקרים ובין שירותי טיפול:

מערכי מחקר שיטתיים עם הקצאה של קבוצות ביקורת וביצוע מעקבי יעילות ארוכי טווח הם שני האתגרים הגדולים של המחקר בתחום. התמודדות מוצלחת עם אתגרים אלו מחייבת מימון מתאים ועניין בכך מצד קובעי המדיניות.

חוויתם של גברים אלימים המקבלים סיוע במרכזים לטיפול ומניעת אלימות במשפחה בישראל: מה עוזר בעזרה?

שנה 2018

חוקרים ענת בן פורת, רחל דקל, אוהד גילבר

מוסד משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים, ויצ"ו, אוניברסיטת בר-אילן

מטרות המחקר

- לבחון את סוגיית ההתמדה בטיפול של גברים שנוהגים באלימות במערכת הזוגית – בחינת מאפייני הגברים הללו, התרבות שהתחנכו לאורה, תפיסות תפקידי המגדר ומאפייני המטפל והשירות
- לבחון את חווייתם של הגברים על ציר הזמן של ההתערבות

שיטת המחקר

שיטת מחקר איכותנית: ראיונות עומק חצי מובנים עם 48 גברים המטופלים במשך שישה חודשים לפחות במרכז לטיפול ומניעת אלימות במשפחה בשל אלימות כלפי בת זוג. הגברים מארבע קבוצות מוצא: יהודים ישראלים ותיקים ילידי הארץ, בני האוכלוסייה הערבית, יוצאי מדינות ברית המועצות לשעבר, יוצאי אתיופיה (12 גברים מכל קבוצה). הם בעלי יכולת ורבליית, מצבם הנפשי יציב ורמת הסיכון שלהם בינונית-נמוכה.

רקע

אלימות במערכת יחסים אינטימית היא בעיה החוצה תרבויות, דתות, מצב חברתי-כלכלי ורמת השכלה. לפי נתונים מן העולם, בין 10% ל-50% מן הנשים בעולם חשופות לאלימות במערכת הזוגית. ההערכה בישראל היא ש-13% מן הנשים נחשפות לאלימות פיזית במשך חייהן ו-56% סובלות מאלימות מילולית. בשנים האחרונות החל המחקר להתייחס ביתר הרחבה גם לגברים הפוגעים ולראות בהם לקוחות. בין היתר בולט הקושי לגייס גברים לטיפול ולשמר את התמדתם בטיפול (מניעת נשירה).

ממצאים עיקריים

במחקר עלו שש תמות עיקריות:

- המפגש הראשוני עם המערכת הטיפולית:** חוויה של תהליך משברי בשל המפגש עם רשויות החוק והאכיפה טרם ההגעה לטיפול ותחושת כפייה של טיפול שלא מתוך בחירה
- ההגעה לטיפול:** תהליך מורכב בשל חוסר הבנה של העולם הטיפולי, ציפיות לא ברורות, אי-אמון בעובדים הסוציאליים וביכולתם להניע שינוי
- השינוי בטיפול:** שתי מגמות סותרות שהגברים המטופלים נעים על הרצף ביניהן – בין בחירה וקבלת אחריות ובין 'תלמיד בית ספר' אשר מקבל את התכתיב לשינוי התנהגות הנדרש ממנו. שימת דגש במאבק לשימור השינוי שהחל
- תפיסת המטפל, הקבוצה והשירות:** חשיבות הקשר עם המטפל כקשר תומך ובפרט משוב חיובי מן המטפל. שימת דגש בהקשבה, באמפתיה ובהיעדר שיפוטיות לצד הצבת גבולות; תפקידי הקבוצה – מתן תמיכה ושינוי תחושת הבידוד שחווים חלק מן הגברים
- תפיסת הגבריות של המטופלים:** חוויה של אובדן הכוח הגברי והכרה במחיר שמשלמים על גבריות מצ'ואיסטית; חשיפה לחלקים אחרים ("נשיים") באישיותם
- התאמה תרבותית של הטיפול:** ניכרת שונות רבה. גברים יוצאי אתיופיה הדגישו את הצורך במטפל הדובר ומבין את השפה והתרבות כתנאי חשוב להצלחת הטיפול. לעומתם, עולים מחבר העמים ויהודים-ישראלים ותיקים ראו חשיבות פחותה בהתאמה זו, ובקרב גברים ערבים ניכרה מגמה מעורבת בנוגע לסוגיה זו

- לשים לב לכמיהה הברורה של הגברים שיראו בהם בני אדם לאורך כל הדרך (מן המגע הראשוני עם רשויות החוק והאכיפה ועד סוף התהליך הטיפולי)
- לבחון את אופן הפנייתם של גברים לטיפול ובמעברים בין המערכות
- להשתמש במיומנויות של התערבות בשעת משבר ולשמור על מגע הדוק עם הגברים, בייחוד בתחילת הטיפול
- לשקול במידת האפשר טיפול בד בבד בבת הזוג
- הצורך של הגברים במגע מקבל, ללא שיפוטיות, מחייב עבודה עצמית של המטפלים והמטפלות ושל השירות כדי לבדוק את עמדותיהם כלפי הגברים ואם תפיסתם כלקוחות זהה לתפיסת הנשים המטופלות
- בולטת חשיבותה של התערבות רגישת מגדר ורגישת תרבות היכולה לתת מענה מותאם לצורכיהם של הגברים, על השונות ביניהם

קישור לדוח המחקר

הערכת סדנאות לניהול התקציב האישי והמשפחתי בשירות המבחן למבוגרים

שנה 2020

חוקרים דרור ולק, יובל פלדי

מוסד משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים, תובנות

מטרת המחקר

להעריך את אפקטיביות הסדנאות שנועדו להקנות למבוגרים עוברי חוק כלי לניהול התקציב האישי ולשליטה באורח החיים, כחלק מתהליך החדילה מעבריינות.

שיטת המחקר

שיטת מחקר כמותית: המחקר נערך ב-20 סדנאות שהתקיימו בשנים 2018-2019. נעשה שימוש בשאלונים שהופצו בשלושה 'גלים' – לפני פתיחת הסדנה, לאחר סיומה וכחצי שנה אחרי סיומה. בסך הכול השיבו 215 משתתפים (מסך 243 משתתפי הסדנאות שנכללו במחקר); 133 מהם ענו על שאלונים לפני הסדנה ואחריה, והם המשתתפים ששימשו לניתוח מועילות הסדנה.

רקע

ב-2016 נפתח מיזם משותף לשירות המבחן למבוגרים ולארגון 'פעמונים' שמטרתו להקנות למבוגרים עוברי חוק כלי לניהול התקציב האישי והמשפחתי ולשליטה באורח החיים כחלק מתהליך החדילה מעבריינות. בסך הכול נערכו בשנים 2016-2019 יותר מ-40 סדנאות לניהול תקציב משק הבית. כל סדנה כללה שישה מפגשים שהונחו על ידי מנחה משירות המבחן ומנחה מארגון 'פעמונים'.

ממצאים עיקריים

- מאפייני המשתתפים: 93% מן המשתתפים היו גברים, כשיעורם בקרב כלל לקוחות שירות המבחן; גיל חציוני – 35; שפת האם של כ-70% היא עברית, שיעור הגדול משיעורם בקרב כלל לקוחות שירות המבחן; 40% מהם נשואים, כ-30% רווקים וכ-30% גרושים או פרודים
- המשתתפים דיווחו על גידול בהתנהגויות כלכליות חיוביות בזכות הסדנה, כגון ניהול מעקב אחר הוצאות והכנסות, קביעת סדר עדיפויות ברור בנוגע להוצאות וביטחון ביכולת לנהל בהצלחה את כלכלת משק הבית
- גם מספר פעולות החיסכון וההתייעלות גדל בעקבות הסדנה (פעולות כגון פנייה לספקי שירות, לבנקים ולבעלי חוב בבקשה להוזיל עלויות)
- שינויים חיוביים אלו בלטו בקרב דוברי העברית והנשואים, הגרושים והפרודים (לעומת הרווקים) ובקרב המבוגרים בני הגיל החציוני ויותר
- בזכות הסדנה חל גם שיפור במסוגלות העצמית של המשתתפים
- בהכנסה ובהוצאה המדווחות לנפש לא נמצאו הבדלים מובהקים בין תחילת הסדנה לסיומה. עלייה מובהקת בהכנסות נמדדה בקרב דוברי העברית כשפת אם ובקרב המבוגרים בני 35 ויותר (גיל חציוני ויותר)
- יותר ממחצית המשתתפים הביעו שביעות רצון גבוהה מן הסדנה, ובפרט חיזוק הביטחון בניהול כלכלי של משק הבית ובתחושה שהסדנה סייעה לתהליכי השיקום

מסקנות והמלצות עיקריות

- לשפר את נגישות הסדנה לדוברי ערבית, לרווקים ולצעירים. שני האחרונים זקוקים ככל הנראה להדרכה בסיסית בניהול הכלכלי של משק הבית
- העובדה שלא חל שינוי במדדים כלכליים ישירים של המאזן בין הכנסות להוצאות, קשורה לדעת החוקרים לפרק הזמן הקצר שעבר בין מועדי איסוף הנתונים. לכן מומלץ לבחון את המדדים הכלכליים כשנה לאחר תום הסדנה. מומלץ להציע למשתתפים מפגשי ריענון, שבהם יוכלו לקבל רעיונות שיחזקו את ההתנהגות הכלכלית הנבונה ואת השליטה בהוצאות

מחקר גישוש להערכת פעילות שטח אתגרית כרכיב במעטפת הטיפולית הניתנת בשירותי המבחן לנוער ומבוגרים ובחסות הנוער

שנה 2021

חוקרים מולי להד, עידן חקלאי

מוסד מרכז משאבים, משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים

מטרות המחקר

בחינה ראשונית של תוכנית פעילות שטח אתגרית למשתתפים (מבוגרים ונוער בקבוצות נפרדות) בתהליך הטיפול הקבוצתי וגיבוש המלצות למנהלי התוכנית.

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת:

- קבוצות מיקוד עם אנשי המפתח בשירותי המבחן ובתוכניות השטח
- ראיונות עומק עם אנשי מפתח בתוכנית ועם בוגריה
- שאלונים כמותניים בשני מועדים (שאלוני תפקוד ויחסים בין-אישיים, מיקוד שליטה פנימי והשפעות התוכנית)

מגבלות

זהו מחקר גישוש שהיקפו מוגבל, ואפשר שיהיה בסיס למחקר המשך. בתקופת המחקר פרצה מגפת הקורונה, ולכן הוגבלו מאוד פעילויות התוכנית והמחקר. לפיכך לא התאפשר לבחון כראוי מרכיבים רבים ברציונל של התוכנית וביישומה. נוסף על כך בשל מיעוט משיבים מקבוצות הנוער, אי אפשר להסיק מסקנות כמותיות מן השאלונים שהועברו להם אלא רק מן השאלונים של המבוגרים.

ממצאים עיקריים

- למרות המגבלות הצביעו ממצאי המחקר על חוזקות משמעותיות של פעילות השטח. השגת החוזקות חיונית בתהליך הטיפול (ובחדר הטיפולים השגתן מוטלת בספק) ובהן: קידום יחסים בקבוצה, בחינה עצמית בתוך יחסים עתירי לחצים בזמן אמת והתבוננות בהם, העצמת תהליך ההתבוננות פנימה, הודאה בקשיים, פתיחות, התבוננות בין-אישית והזדמנות להתנסות בתפקידים שונים בקבוצה
- בהינתן שהקבוצות יצאו לימי שטח יחידים, קשה לצפות לשינויים מרחיקי לכת, ובכל זאת שאלוני השפעות התוכנית העלו ממצאים שמצביעים על כיוון מבטיח למדי. זאת בשונה משאלוני תפקוד ויחסים בין-אישיים ומיקוד שליטה פנימי שבהם לא נמצא שיפור ניכר בין מועדי המדידה (הממצא נוגע רק לקבוצות המבוגרים כי מיעוט המשיבים מקבוצות הנוער לא אפשר ניתוח כמותי)

מסקנות והמלצות עיקריות

- סיכום המחקר כולל המלצות והפניית תשומת לב למרכיבים רבים בתוכנית, אשר נאספו מפי מרואיינים, אך רבים מהם מצריכים המשך חקירה מעמיקה בעת התנהלות רגילה של התוכנית
- המלצות עיקריות למחקרי המשך: מומלץ לחקור בשלושה מועדים – לפני יציאה למסע שטח, בתום כל יציאה וכחצי שנה לפחות מסיום הטיפול הקבוצתי; חשוב שהמחקר יכלול גם תצפית בלתי תלויה שתעריך את הפעילות תוך כדי התרחשות, ותתמקד בהיבטים של הקבוצה וביחסי קבוצה-מנחים; חשוב לחקור גם פעילות שטח בת כמה ימים (בשל מגפת הקורונה הדבר לא התאפשר במחקר הגישוש)

לא נמצא קישור לדוח המחקר ברשת האינטרנט

7. יחידות הסיוע שליד בתי המשפט למשפחה ובתי הדין הדתיים - תמצית הממצאים

מאפיינים וצרכים

- סכסוכים בעצימות גבוהה במשפחות בתהליכי פרדה וגירושין שמגיעות לבתי המשפט לענייני משפחה ולבתי הדין הדתיים :
 - אצל 68% מן המשפחות עצימות הסכסוך גבוהה מאוד (במקרים רבים, עם אירועי אלימות)
 - אצל 78% מן המשפחות – הילדים במוקד הסכסוך
- ניכור הורי מוביל לפגיעה אנושה ברווחת הילדים ובבריאותם הנפשית, והשפעותיו עליהם בהמשך חייהם הן חמורות

אתגרים וחסמים

- קושי בהטמעת החוק החדש להסדר התדיינות בסכסוכי משפחה, התשע"ה-2014 (להלן: חוק המהו"ת – פגישות מידע, הערכה ותיאום)
- קשה מאוד לאבחן ניכור הורי ולטפל בו
- יש פערים במידת היישום של חוק המהו"ת בין בתי הדין הרבניים לבתי המשפט לענייני משפחה ובין מחוזות שונים

המלצות יישומיות

- להמשיך בהטמעת חוק המהו"ת לצד טיפול בקשיים לוגיסטיים והסברתיים שעלו מיישומו בתקופת הפיילוט
- לקדם שירותי גישור ציבוריים ושירותי תמיכה נפשית למשפחות בהליכי פרדה וגירושין, בכלל זה תמיכה בילדים
- לפעול לאבחון ניכור הורי בשלב מוקדם ככל האפשר כדי למנוע התקבעות תהליכי חשיבה מעוותים ואת השפעותיהם החמורות על רווחתם ובריאותם הנפשית של ילדים. לשם כך יש צורך בפיתוח ידע בין-תחומי ספציפי ומעמיק
- להטמיע דרכי טיפול בניכור הורי בהתאם למידת החומרה שלו: החל בטיפול משפחתי ייעודי וכלה בשילוב צעדים משפטיים וטיפוליים

שנה 2019

חוקרות טלי באייר-טופילסקי, יואה שורק

מוסד משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים, מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל

מטרות המחקר

- לסייע לקובעי המדיניות בפיתוח הליך המהו"ת (להלן) ביחידות הסיוע ליד בתי המשפט לענייני משפחה ובתי הדין הדתיים והטמעתו ביחידות הסיוע לפני פקיעתה של הוראת השעה לחוק; בחינת העמדות של הלקוחות ושל אנשי המקצוע על החוק ומטרותיו ובחינת יישומו ותוצאותיו הראשוניות, מנקודת מבטם של הלקוחות ושל גורמי מקצוע
- לבחון את ההישגים והאתגרים שעלו בתקופת ההטמעה של מפגשי המהו"ת ביחידות הסיוע

שיטת המחקר

שיטת מחקר משולבת:

- א. סקר טלפוני בקרב מדגם מייצג של 240 לקוחות, כשלושה חודשים לאחר שסיימו את תהליך המהו"ת
- ב. ראיונות עומק עם לקוחות ועם בעלי תפקידים
- ג. ניתוח מידע מקובץ מנהלי של יחידות הסיוע
- ד. ניתוח התוכן של סיכומי ועדות של הכנסת

רקע

החוק להסדר התדיינות בסכסוכי משפחה, התשע"ה-2014 (להלן: חוק המהו"ת) הוא מהפכה בניהול סכסוכים משפחתיים בישראל. משמעותו היא שהגשת תובענה משפטית בנושאים משפחתיים בארץ מותנית בהליך מקדים ביחידות הסיוע ליד בתי המשפט לענייני משפחה ובתי הדין הדתיים. החוק מחייב את הצדדים להשתתף בפגישות מהו"ת (מידע, היכרות ותיאום) עם עובדת סוציאלית ביחידות הסיוע כדי לבחון עם הצדדים חלופה לניהול הסכסוך המשפחתי מחוץ לכותלי בית המשפט. החוק נכנס לתוקף ביולי 2016 כהוראת שעה של שלוש שנים, ובסיומה על הכנסת להכריע אם להחיל את החוק בקביעות וכיצד להחילו.

ממצאים עיקריים

- תקופת ההטמעה של מפגשי המהו"ת הייתה סוערת: יחידות הסיוע היו בעיצומו של תהליך התארגנות לרפורמה שהביאה עם חקיקת חוק המהו"ת, וחוק המהו"ת עצמו היה נתון למתקפה תקשורתית מתמשכת
- מאפייני הסכסוכים במשפחות: ב-78% מן המשפחות היו הילדים במוקד הסכסוך (סביב נושאים כגון משמורת והסדרי קשר); ב-68% מן המשפחות היה הסכסוך בעוצמה גבוהה מאוד; נמצאו שיעורים גבוהים מאוד של אלימות בין הצדדים
- למרות נתוני הפתיחה המתגרים הצביעו הממצאים על תוצאות מעודדות של הליך המהו"ת כבר בתקופת ההטמעה:
 - ב-58% מן המשפחות הסתיים הסכסוך המשפטי בתוך שלושה חודשים מסיום מפגשי המהו"ת, לרוב בדרכי שלום והסכמה; ב-26% מן המשפחות המשיך הסכסוך להתנהל בדרך חלופית; בשאר המשפחות (16%) לא נפתר הסכסוך המשפטי ולא דווח על ניהולו בדרך חלופית
 - כמעט 40% מן המשפחות דיווחו שמפגשי המהו"ת הן הצליחו להגיע להסכמה לפחות באחד מנושאי הסכסוך. רוב ההסכמות היו יציבות לאורך זמן (72%) ותרמו להמשך ניהול הסכסוך במשפחה (59%)
 - כ-40% מן הלקוחות דיווחו על תרומות סובייקטיביות של ההליך, כגון הפחתה בעצימות העימות במשפחה

- עם זאת נמצאו קשיים לוגיסטיים ואחרים וחוסר אחידות ביישום החוק, והם פגעו בהצלחת הרפורמה שנקבעה בחוק:
 - קשיים לוגיסטיים מתמשכים: מחסור חמור בחדרים לקבלת קהל; עומס עבודה רב ותקינה דלה, ומכאן – עומס רב על העובדות, עיכובים במתן השירות ועיכוב הליכים
 - היעדר אחידות ביישום החוק: (א) יישום טוב יותר בבתי הדין הרבניים מאשר בבתי המשפט לענייני משפחה: גישת בתי הדין הרבניים לסכסוך משפחתי תואמת יותר את החוק; אוכלוסיית הפונים לבתי דין רבניים היא על פי רוב ממעמד חברתי-כלכלי נמוך יותר, וכנראה פשוט יותר לעבוד איתה; יחידות הסיוע קרובות יותר במיקומן למזכירות בתי הדין הרבניים מאשר לבתי המשפט לענייני משפחה, והמפגש היום-יומי והבלתי אמצעי בין עובדות יחידת הסיוע למזכירות בתי הדין, משפר את יישום המכשירים
 - (ב) יישום החוק היה מוצלח יותר בפריפריה בשל שיתוף פעולה רב יותר מצד השופטים ועורכי הדין הפרטיים שם. הדבר יוחס בין היתר למאפיינים החברתיים-כלכליים הנמוכים יותר של משפחות בפריפריה. עם זה בפריפריה יש מחסור רב יותר בשירותים שאליהם אפשר להפנות משפחות בתום הליך המהות לעומת מרכז הארץ
 - היעדר הסברה מתאימה לציבור על הרפורמה
 - כשליש מן המופנים למהות אינם מתייצבים למפגשים אף על פי שהזימון מחייב על פי חוק. במקרים אלו החוק לא נאכף למעשה

מסקנות והמלצות עיקריות

- חוק המהות הוא משום מהפכה באופן הניהול של סכסוכים משפחתיים בישראל
- למרות הקשיים ביישום הצביעו נתוני המחקר על הצורך בהמשך כינון החוק ויישומו לצד הטיפול בהם:
 - להגדיל את התקינה ולהבטיח מספיק חדרי מפגש כדי שמפגשי המהות ייערכו בתוך 45 ימים מיום הגשת הבקשה ליישוב סכסוך במשפחה
 - לבחון פתרונות אפשריים לאכיפת החוק על מי שלא התייצבו למפגשים
 - לאסוף מידע מקדים בסיסי על לקוחות המהות ועל הסכסוך המשפחתי לפני המפגש הראשון עם הלקוחות, כפי שקבע המחוקק; לשם כך יש לשנות את טופס הבקשה ליישוב סכסוך
 - לבדוק את טופסי הבקשה ליישוב סכסוך על ידי מומחית מטעם יחידות הסיוע, כפי שקבע המחוקק, ולנפות חלק מהם, וכן ללמוד אם נדרש מתורגמן במפגש
 - להמשיך לפעול ליישום השותפות וההכרזה ההדדית בין העובדות הסוציאליות לעורכות הדין לצד שמירה על גבולות המקצוע, בין היתר באמצעות ימי עיון והדרכות משותפות באופן שוטף ומתמשך
 - להקצות משאבים להסברה בתקשורת כדי שאזרחים יבינו את משמעות התהליך וכיצד עליהם לפעול במקרה של סכסוך משפחתי-משפטי; לבנות אסטרטגיות התמודדות עם תקשורת נגיביסטית; ליזום פגישות משותפות לגורמים רלוונטיים במשרד המשפטים ובמשרד הרווחה לקידום ההסברה
 - לפעול לצמצום הפערים ביישום החוק בין בתי המשפט לענייני משפחה לבתי הדין הרבניים ובין המחוזות השונים כדי למנוע אפליה בין הלקוחות במתן השירות
 - לקדם שירותי גישור ציבוריים ושירותי תמיכה וטיפול נפשי עבור משפחות בהליכי גירושין ובפרט לילדים. ללא הרחבת שירותים מסובסדים לגישור ולאמצעים חלופיים אחרים, וללא הרחבת שירותי הטיפול או הייעוץ הנפשי למשפחות, יעילות החוק מוגבלת

קישור לדוח המחקר

שנה 2019

חוקרת ענבל בר-און, יואב מזא"ה

מוסד משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים

מטרת המחקר

לזהות היבטים שונים של הפגיעה בקשר של ילדים עם אחד מהוריהם הנובעים מתהליכי פרדה וגירושים: הגדרת ניכור הורי, מאפייניו, הבחנה בין ניכור הורי לקשיים אחרים בקשר, אבחון מצבים אלו, כלים משפטיים וטיפוליים לרשות אנשי מקצוע כדי לטפל במצבים אלו, התייחסות לסוגיות מורכבות כמו היבטים של התעללות פסיכולוגית וטיפול בסמכות בית המשפט.

שיטת המחקר

סקירת ספרות מקצועית מן הארץ ומן העולם על מאפייני התופעה ועל דרכי ההתמודדות איתה.

רקע

גירושים נחשבים לאחד מאירועי החיים הלוחצים ביותר בחייו של האדם. נלווים להם אובדן כלכלי, נפשי וחברתי וכן שינוי, ארגון והגדרה מחודשים של זהות עצמית. כל בני המשפחה עוברים שלבי עיבוד אָבֶל בנוגע לפרדה ולהשפעותיה. המעבר למבנה משפחתי מפוצל מציב אתגרים רבים. רוב המשפחות מצליחות לבצע את המעבר ולהסתגל אליו באופן שאינו פוגע בקשר הורה-ילד וברוחות בני המשפחה בטווח הארוך, אך יש משפחות המתמודדות עם בעיות שעלולות לגרום לקשיים גדולים בקשר הורה-ילד, ובפרט סביב זמני השהות של הילד עם הוריהם ואיכות הקשר עימם אחרי הפרדה. אחת התופעות המדאיגות אנשי מקצוע בהקשר זה קשורה לחוויית הפיצול של הילד בין הוריו ולהיווצרות מצב אבנורמלי של 'הורה מועדף' ו'הורה דחוי'. הילד עלול לסרב לקשר עם ההורה הדחוי ולגלות רמות התנגדות שונות. כשהפגיעה בקשר עם ההורה אינה נובעת מטרואמה מוקדמת שגרם אותו ההורה, היא נובעת גם מן ההשפעה של ההורה המועדף על מערכת היחסים בין הילד לבין ההורה הדחוי.

ממצאים עיקריים

- מקובל להבין בין שני מצבים בולטים של סירוב ילדים לקשר עם אחד מהוריהם בשל פרדה וגירושים:
 1. **ניכור הורי** – סירוב הילד לקשר בעקבות הסתה, התנגדות או חבלה של הורה (הורה 'מנכר') ביחסיו של הילד עם ההורה האחר (הורה 'מנוכר'). החבלה בקשר עשויה להיות מכוונת, מודעת וישירה או לא מכוונת, עקיפה ובלתי-מודעת
 2. **סרבנות קשר שנובעת מטיב הקשר בין ההורה הדחוי לבין הילד** בלי הסתה של ההורה האחר; בכלל זה מקרים של פגיעה ממשית שספג הילד מאותו הורה (חשיפה לאלימות, פגיעה פיזית, פגיעה מינית וכדומה)
- נקודת מבט אחרת נובעת ממודלים מאוחרים יותר שהתפתחו, והיא מתייחסת לקשיי קשר או לכישלון קשר (VRR – Visitation Resistance or Refusal) שניכור הורי הוא רק גרסה אחת בהם. תפיסות בנושא זה מייחסות חשיבות מרכזית ליחסים של הילד עם ההורה המנכר ועם ההורה המנוכר בו-זמנית ולקשיים בתפקוד ההורי בעקבות הפרדה, אך ייתכן שגם לפניה (היסטוריה מוקדמת של קשר בעייתי, חשיפה לקונפליקטים בין ההורים והזדהות של הילד עם אחד מהם, או אף מאפיינים ספציפיים של הילד כמו מזג, שלב התפתחותי ומגדר).
- ניכור הורי הוא **תופעה קשה ביותר שנחשבת להתעללות פסיכולוגית בילד וכוגעת אנושות ברווחתו האישית ובבריאותו הנפשית** הן בהווה הן בעתיד. זוהי תופעה מסוכנת שכן מאפייני ההתעללות שבה הם פסיכולוגיים ולעיתים מתעתעים
- **פגיעה קשה עם השפעות בהמשך החיים** – ילדים הסובלים מניכור הורי מתאפיינים בחשיבה כוזבת ובתפקוד שווא שעלול להתפס כאדפטיבי, אולם בבחינת הממצאים נדמה כי לילדים אלו פגיעות ממשיות ביכולות השיפוט ובפיענוח המציאות, והם בסכנה לפיתוח אפקט אכזרי, אלים ונעדר אמפתיה לזולתם
- אחד הקשיים המרכזיים בתופעת הניכור ההורי הוא **האבחון** – הילד מבטא את רצון ההורה המנכר, ובכך הוא עלול להטעות בעל המקצוע שאינו מיומן דיו

- האתגר הממשי הוא להקשיב לילד ולשקף את רצונו בלי לעקר ולבטל את צורכי ההתקשרות שלו ואת צרכיו הרחבים יותר לקשר בר-קיימה, מיטיב ותקין עם שני ההורים. ההתייחסות לילד שמפגין ניכור לאחד מהוריו מחייבת את איש המקצוע להבין כי הילד שמולו הוא ילד אשר תודעתו 'שבויה' בידי הורה מנכר, וקולו האוטונומי של הילד מבטא הכרעה קשה סביב קונפליקט נאמנויות בלתי נסבל, והוא חד-ממדי ומוסת (הילד נאלץ לבחור צד)
- כדי להגן על הילד, יש לאבחן את הניכור בשלב מוקדם ככל האפשר: אבחון מהיר מאפשר התערבות מיידית ומניעת התקבעות של תהליכי חשיבה מעוותים. אולם תהליך אבחון כזה מצריך ידע בין-תחומי ספציפי, מעמיק וכזה שמאפשר לערוך הבחנה מبدלת בין ניכור ובין תופעות אחרות
- **דרכי הטיפול** המומלצות להתמודדות עם ניכור הורי משתנות בהתאם לדרגת החומרה של הניכור:
 - בדרגת החומרה הנמוכה לטיפול משפחתי ייחודי, ממוקד וקצר טווח ובאוריינטציה פסיכו-חינוכית או חווייתית ומבנית, יש מאפיינים המסייעים למשפחות המתמודדים עם קונפליקט חריף ועם ניכור. טיפול זה מצריך מיומנויות וידע ספציפיים בנוגע לחידוש קשר, לתהליכים פסיכו-חינוכיים ולשימוש בסמכות בית משפט ובסעדים
 - כשאין שינוי בגישת ההורה המנכר ואין הפחתה בסימפטומים של הילד המנכר שסובל מהתעללות ומשליטה פסיכולוגית חמורות, וכשההורות של הורה המנכר תקינה, אפשר לנקוט העברת משמורת – הפרדה לתקופת מה בין ההורה המנכר לילד לצד סדנה לחידוש הקשר עם ההורה המנכר, ולאחריה – חידוש הקשר עם ההורה המנכר בפיקוח. העברת המשמורת ללא סדנה נידונה לרוב לכישלון, ואילו כאשר היא מלווה בסדנה, נמצאו אחוזי הצלחה גבוהים

קישור לדוח המחקר

- אבקסיס, א. (2016). פרה-דיספוזיציה לעבריינות מין: תהליכי התמודדות עם קורבנות מינית בילדות [עבודה לשם קבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת חיפה]. https://www.gov.il/BlobFolder/dynamiccollectorresultitem/ariel_abekasis/he.
- אזרחי, י., רוזינר, א., חסידה, י., חן, ג. ולבד, י. (2015). מחקר הערכה על תכנית קבוצות דיון משפחתיות (קד"ם) כהליך חלופי לנוער עובר חוק – דוח מסכם. משרד הרווחה והשירותים החברתיים. https://www.gov.il/BlobFolder/reports/molsa-research-and-evaluation-2015-13-mitve/he/Researches_research-2015-013.pdf
- איזקוביץ, צ., ביילי, ב. ווינטוק, ז. (2016). דו"ח מיפוי הידע, העמדות (הדילמות) ושיטות ההתערבות של עו"סים בתחום האלימות בין בני-זוג בישראל. משרד הרווחה והשירותים החברתיים ואוניברסיטת חיפה.
- אלנבוגן-פרנקוביץ, ש., נבות, מ., רזניקובסקי-קוראס, א., גרסימנקו, א., אייזיק, ע. ובן רבי, ד. (2018). מדריכי פנימיות לילדים בסיכון בישראל – תמונת מצב ואסטרטגיות להתמודדות עם אתגרי עבודתם. דמ-775-18. מכון מאיר-ס-ג'וינט ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/boarding-school-counselors-risk-children-israel-situation-report-/strategies-cope-challenges-work>
- ארזי, ט. ושר, נ. (2017). מערכת לתכנון התערבות ולמידת תוצאות בשירות "נוצץ": פיתוח רעיוני ותובנות מן ההתנסות – שלב א'. RR-754-17. מכון מאיר-ס-ג'וינט ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/intervention-planning-outcome-measurement-system-service-youth-young-adults-concept-development-insights-experience-/stage>
- ארזי, ט'. ונמר-פורסטנברג, ר'. (2018). מערכת לתכנון התערבות ולמידת תוצאות בשירות נוצץ: פיתוח רעיוני ותובנות מן ההתנסות – שלב א'. RR-754-17. מכון מאיר-ס-ג'וינט ברוקדייל. https://brookdale-web.s3.amazonaws.com/uploads/2018/12/Heb_Report_788-18_update.pdf
- באייר-טופילסקי, ט. ושורק, י. (2019). יישום חוק המהו"ת ביחידות הסיוע – מחקר ארצי. דמ-792-19. מכון מאיר-ס-ג'וינט ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/promoting-family-dispute-resolutions>
- בוני-נח, ח. (2021). הימורים בלתי מוסדרים בישראל: ניתוח אתנו-סוציו-קרימינולוגי; דפוסי הימורים, מוטיבציות והתנהגויות סיכון של מהמרים בהימורים בלתי חוקיים לעומת מהמרים בהימורים חוקיים; מיפוי, ניטור וסקירת הארגונים העוסקים בנושא. החוג לקרימינולוגיה אוניברסיטת אריאל. <https://responsiblegaming.pais.co.il/media/gmbcstcm/unregulated-gambling-in-israel.pdf>
- ביילי, ב. (2018). יעילותן של גישות ההתערבות באלימות בין בני זוג. משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים. https://www.gov.il/BlobFolder/reports/molsa-research-and-evaluation-dec-2018-mitve/he/Researches_research-dec-2018.pdf
- בלסברג, א. (2017). הקשר בין תמיכת מראיין ואיכות העדות הפורנזית שמסרו ילדים מתנגדים אודות התעללות במשפחה (The association between interviewer support and the quality of forensic statements made by reluctant children about intra-familial abuse) [עבודה לשם קבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת חיפה]. https://www.nli.org.il/en/dissertations/NNL_ALEPH990043759960205171/NLI
- בן נון, ר. (2017). דוח מחקר – מיפוי עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון (גילאי 13-25). משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים. https://www.molsa.gov.il/CommunityInfo/ResearchAndEvaluation/tb_ResearchesAndPublications
- בן סימון, ב. וכאהן-סטרבצ'ינסקי, פ. (2016). מוסדות חסות והגנה לנוער: תפיסת טיפול ודרכי עבודה – סקירת ספרות. מכון מאיר-ס-ג'וינט ברוקדייל. https://brookdale-web.s3.amazonaws.com/uploads/2018/01/Brachi_and_Paula_report.pdf
- בן סימון, ב. וכאהן-סטרבצ'ינסקי, פ. (2016). תכניות הכנה לעולם העבודה: לקחים מספרות המחקר ולמידה מתכנית "מית"ר הבית של סוזן". RR-735-16. מכון מאיר-ס-ג'וינט ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/youth-employment-programs-lessons-literature-meitar-susans-house>

בן פורת, ע., דקל, ר. וגילבר, א. (2018). חווייתם של גברים אלימים המקבלים סיוע במרכזים לטיפול ומניעת אלימות במשפחה בישראל: מה עוזר בעזרה? משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים. https://www.molsa.gov.il/CommunityInfo/ResearchAndEvaluation/tb_ResearchesAndPublications/reserach-prevent-violence%20men-10-4-19.pdf

בן שלמה, ש. ובאום, נ. (2018). הערכת התערבות טיפולית בהורים הנוהגים באלימות כלפי ילדיהם במסגרת שרות המבחן למבוגרים. משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים ואוניברסיטת בר-אילן. https://www.molsa.gov.il/CommunityInfo/ResearchAndEvaluation/tb_ResearchesAndPublications/UNION-violence%20parents-children%2015-10-18.pdf

בן שמחון, מ' ויעב"ץ, נ. (2022). בני נוער במסגרות רשות חסות הנוער והמעברים שלהם בין מסגרות הרווחה. משרד הרווחה והביטחון החברתי. <https://www.gov.il/he/departments/publications/reports/molsa-publications-teens-between-welfare-frames-mars-2022>

בר-און, ע. ומזא"ה, י. (2019). ניכור הורי – סקירת ספרות. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. <https://shared-parenting.co.il/wp-content/uploads/>

בר אילן, ש. (2016). תשובה לאלימות: החוויה הטיפולית של גברים אלימים מהקהילה החרדית [עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת חיפה].

גואטה, ק., חן, ג. ורונאל, נ. (2019). הבדלי מגדר בהחלמה טבעית מהתמכרות לחומרים פסיכו אקטיביים. אוניברסיטת בר-אילן והמכללה האקדמית אשקלון.

גורניצקי, א. (2018). שינויים בתלות-שיתופית והעצמה בקרב מאובחנים בתחלואה כפולה ומכורים לסמים במהלך שהותם בקהילה טיפולית [עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת בר אילן].

גילבר, א., דקל, ר. ובן-פורת, ע. (2018). מודל מורחב של תאוריה של הטראומה לניבוי אלימות זוגית בקרב גברים המטופלים במרכזים לטיפול ומניעת אלימות במשפחה. משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים ואוניברסיטת בר-אילן. <https://www.gov.il/he/departments/publications/reports/molsa-research-and-evaluation-july-2018-mitve>

דגן-בוזגלו, נ. וחסון, י. (2016). שירותי רווחה לצעירות בישראל – בחינה של מודל ההפעלה והתקצוב. מרכז אדווה. <https://adva.org/wp-content/uploads/2016/09/welfare-young-women-1.pdf>

דמארי, ט. (2020). חווית ההחלמה של נשים ישראליות עם הפרעת הימורים [עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת תל אביב]. https://tau.primo.exlibrisgroup.com/discovery/fulldisplay/alma9933439919204146/972TAU_INST:TAU

דניאל, ד. (2017). "לפעמים החתול גם מת וגם חי": נרטיבים מורכבים של נשים בזנות [עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת בר-אילן].

ולק, ד. ופלדי, י. (2020). הערכת סדנאות לניהול התקציב האישי והמשפחתי בשירות המבחן למבוגרים. משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים. <http://www.tovanot.com/wp-content/uploads/>

זיו, ר. וגל, ט. (2019). השירות לתועלת הציבור (של"צ) – סקירה השוואתית. משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים. https://www.gov.il/BlobFolder/dynamiccollectorresultitem/molsa-research-and-evaluation-service-for-the-public/he/Researches_research-sep-2019-1.pdf

חבר, א. (2022). ייצוג דפוסי מערכות יחסים בקשר עם בעלי חיים בקרב אוכלוסיית מכורים [עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת בר-אילן]. https://biu.primo.exlibrisgroup.com/discovery/fulldisplay/alma9926764810805776/972BIU_INST:BIThe

טופילסקי, ט., פיליפוב, מ. וארזי, ט. (2017). תוכנית הטיפול הקבוצתי בנערים פוגעים מינית: סיכום ממצאי מדידה בפילוט 'מיזם תוצאות'. דמ-753-17. מכון מאירס ג'וינט-ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/group-therapy-sexually-abusive-boys-summary-measurement-results-outcomes-initiative-pilot>

יהב-מטות, ר. (2019). הקשר בין זיכרונות של התעללות והזנחה רגשית בילדות והימורים כפייתיים: התפקיד של אלקסיתימיה והנטייה להרגיש בושח כמשתנים מתווכים [עבודת גמר לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת חיפה].

כהן, א., שנער-גולן, ו. ולונטל, א. (2018). בחינת רמת האפקטיביות של הטיפול הקבוצתי בשירות המבחן למבוגרים. משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים.

https://www.molsa.gov.il/CommunityInfo/ResearchAndEvaluation/tb_ResearchesAndPublications

כעבייה, א. (2017). הקשר בין סוג הפגיעה (פיזית או מינית) וביטויים לא מילוליים של ילדים בחקירת התעללות [עבודת גמר לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת חיפה]. <https://www.proquest.com/openview/6490fb4273877cefe997>. <https://www.proquest.com/openview/6490fb4273877cefe997?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y>

כרמלי, א., כרמלי, י. ואברמוביץ, צ. (2016). התוכנית הבין-משרדית לטיפול בנשים ובצעירות במעגל הזנות: מחקר הערכה. משרד הרווחה והשירותים החברתיים. https://www.molsa.gov.il/CommunityInfo/ResearchAndEvaluation/tb_ResearchesAndPublications/%D7%9E%D7%97%D7%A7%D7%A8%20%D7%94%D7%A2%D7%A8%D7%9B%D7%94%20-%20%D7%9B%D7%A8%D7%9E%D7%9C%D7%99%20-%207-7-16.pdf

לביא, נ. וברום, ד. (2018). נפגעי עבירה: צרכים, מענים ואפיקים לפיתוח. משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים. <https://www.molsa.gov.il/About/OfficePolicy/Documents/offense%20victime%20-%20internet%20version-7-2019.pdf>

להד, מ. וחקלאי, ע. (2021). מחקר גישוש להערכת פעילות שטח אתגרית כרכיב במעטפת הטיפולית הניתנת בשירותי המבחן לנוער ומבוגרים ובחסות הנוער. משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים.

לובוצקי-גטה, ש., ברנדר, ד. וקפרנוב, א. (2020). גברים פוגעים ונפגעים במערכות יחסים זוגיות אלימות: סקירה בין-לאומית. דמ-841-20. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/abusive-and-abused-men-in-violent-domestic-partnerships>

לוי, ד. וכהן-סטורבצ'ינסקי, פ. (2016). השכלתם של בוגרי חסות הנוער ומבט לעתיד. אפשר, 27, 24-26. <https://brookdale-web.s3.amazonaws.com/uploads/2018/01/Efshar27-Web-hascala2-5-2016-Article.pdf>

לנטו, ט., מילשטיין, א. ודולב, ה. (2021). מדיניות, מענים וסטנדרטים לאיכות הטיפול בדרי רחוב – סקירה בין-לאומית. דמ-856-21. מכון מאירס-ג'וינט ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/policy-services-and-quality-standards-for-the-care-of-street-dwellers>

לנטו, ט., בסרמן-נבון, ל. ודולב, ה. (2022). פיתוח מערך של מדידה שוטפת עבור הוסטלים לדרי רחוב לצורך בקרה ומדידת תוצאות. דמ-856-21. מכון מאירס-ג'וינט ברוקדייל. https://brookdale.jdc.org.il/wp-content/uploads/2022/08/Heb_Report_RR-902-22.pdf

מור, ה. (2022). צרכים ותפיסות עתיד של צעירות המתמודדות עם חסרות בית. האוניברסיטה העברית בירושלים.

מלכה, מ. (2020). מודלים להתערבות עם קטינים שביצעו עבירות אלימות. משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים. https://www.gov.il/BlobFolder/reports/molsa-research-may-2020/he/Researches_research-may-2020.pdf

נסירי-סמעאן, ז. (2017). הקשר בין טראומה בילדות, דיסוציאציה וחלימה בהקיץ בקרב נגמלים מסמים ואלכוהול [עבודת גמר לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת חיפה]. <https://www.proquest.com/openview/ceccb571835c982d1a5>. <https://www.proquest.com/openview/ceccb571835c982d1a5?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y>

סבג, י. וארזי, ט. (2021). מיכוי צרכים, חסמים ואתגרים בתחום האלימות במשפחה כבסיס לשיפור המענים הקיימים ולפיתוחים טכנולוגיים בעתיד – ממצאי קבוצות מיקוד 2021. מ-201-21. מכון מאירס-ג'וינט ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/domestic-violence-prevention-and-response>

סלוצקר, מ. (2020). זהות, תחושת שייכות וחוויות בית ספריות בקרב נוער מהגר 'בסיכון' בפנימיות חינוכיות. אוניברסיטת חיפה. <https://www.proquest.com/openview/e6315d9aa5f8ba880a5a796d2dc1d607/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y>

סלע, ט. (2022). אני מכור להימורים? מה פתאום! בחינת הפער בין התמכרות להימורים לתפיסת הצורך בטיפול לצד בחינת הקשר בין משתנים פסיכולוגיים קוגניטיביים, התנהגותיים ואישיותיים לסיכון להפרעת הימורים. המכללה האקדמית כנרת. <https://responsiblegaming.pais.co.il/media/xbte1iw0/>

סנטו, י. וכרמלי, א. (2016). הסקר הלאומי על תופעת הזנות בישראל. משרד הרווחה והשירותים החברתיים.

https://www.molsa.gov.il/CommunityInfo/ResearchAndEvaluation/tb_ResearchesAndPublications

פיליפוב, מ., טופילסקי, ט. וארזי, ט. (2017). תכנית הטיפול הקבוצתי הייעודי בקרב עברייני מין: סיכום ממצאי המדידה בכיילוט "מיזם תוצאות". RR-760-17. מכון מאירס-ג'וינט ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/group-/therapy-sex-offenders-summary-measurement-findings-outcome-initiative-pilot>

פינצ'ובר, ש. עטר-שוורץ, ש. (2019). חוויית ילדים לאחר הוצאתם לטיפול במסגרת חוץ-ביתית. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.

https://orr-shalom.org.il/wp-content/uploads/2022/05/Researches_research-sep-2019-2-3.pdf

פלדי, י., ולק, ד., סולימני-אעידו, י. ויצחקי, ח. (2021). איך מודדים השפעה ותוצאות? מערך המחקר והמדידה של יתד. יתד התכנית הלאומית לצעירים וצעירות במצבי סיכון – דוח שנתי 2021, 12-14. משרד הרווחה והביטחון החברתי והג'וינט. https://www.gov.il/BlobFolder/reports/molsa-yated-report-2016-2021/he/Yated_Documents_yated-report-2016-2021.pdf

פרלמן, א., כהן, ר. ורוזנר, י. (2016). מחקר הערכה לתוכנית 'בתים חמים' לנערות וצעירות בסיכון. האגף הבכיר למחקר, תכנון והכשרה והשירות לנוער, צעירות וצעירים, משרד הרווחה והשירותים החברתיים.

https://www.molsa.gov.il/CommunityInfo/ResearchAndEvaluation/tb_ResearchesAndPublications/BATIM-CHAMIM-PERLMAN-COHEN-ROSNER-10-11-16.pdf

קלר, ג. (2020). משמעותה של חברות בין נשים, עבור נשים "מכורות נקיות", שטופלו במסגרות לנשים בלבד [עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת תל אביב]. <https://yodaat.org/item/publications/3D8ULDTK>

קפרנוב, א., לובוצקי-גטה, ש., שרביט, ז. וריבקי, ד. (2020). תוכנית לתועלת הציבור (של"ץ) לנוער עובר חוק – מחקר הערכה מסכמת. דמ-853-20. מכון מאירס-ג'וינט ברוקדייל.

[/https://brookdale.jdc.org.il/publication/community-service-program-for-youth-offenders](https://brookdale.jdc.org.il/publication/community-service-program-for-youth-offenders)

ראובן, י. ותורג'מן, ח. (2018). אוכלוסיית מתבגרים וצעירים על רצף ההתמכרות. משרד העבודה והשירותים החברתיים. <https://www.gov.il/BlobFolder/reports/molsa-publications-jan-2018/he/Researches>

רבינוביץ שנקר, ש. (2020). אוכלוסיות ייחודיות על רצף ההתמכרות: תחלואה כפולה והתמכרות התנהגותית. משרד הרווחה והביטחון החברתי.

https://www.gov.il/BlobFolder/reports/molsa-research-10-2020/he/Researches_research-oct-2020.pdf

רוזן, ד., שגיא, מ. ומני-איקו, ע. (2019). הערכת תוכנית 'מתחברים לנוער בחופים'. מכון הנרייטה סאלד ואגף מתווה, משרד הרווחה. https://www.szold.org.il/wp-content/uploads/2019/10/Researches_research-19-20.pdf

ריבקי, ד., קפרנוב, א., ברנדר, ד., לובוצקי-גטה, ש., לוי-זוהר, א. ואייזיק, ע. (2022). מחקר מלווה לחוק איסור צריכת זנות: ממצאי ביניים. מ-208-22. מכון מאירס-ג'וינט ברוקדייל.

[/https://brookdale.jdc.org.il/publication/consumption-of-prostitution](https://brookdale.jdc.org.il/publication/consumption-of-prostitution)

רפאלי, ת. (2017). מסגרות לטיפול חוץ ביתי לילדים ברמות סיכון שונות. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. <https://jdcil.sharepoint.com/sites/Brookdale/FamiliesGroup/SocialIntegrationTeam/Forms/AllItems.aspx>

שפירא, ה., בכר, י. וארזי, ט. (2023). מסגרות רשות חסות הנוער: סיכום ממצאי מדידת T-0. דמ-948-23. מכון מאירס-ג'וינט ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/youth-protection-authority-residential-care-facilities-/summary-of-t-0-measurement>

שרים, א. (2018). השפעות הטיפול בפוגעים מינית על חווית מטפלים גברים ונשים, במרחב הציבורי, המקצועי והמשפחתי. אוניברסיטת בר-אילן.

תורג'מן, ח. וראובן, י. (2021). בחינת רצף ההתמכרות ושירותי ההתערבות שבאחריות השירות לטיפול בהתמכרויות – מחקר הערכה מעצב. משרד הרווחה והביטחון החברתי והאקדמית גליל מערבי.

https://www.gov.il/BlobFolder/reports/molsa-publications-addiction-treatment-service-06-2021/he/Documents_Publications_addiction-treatment-service-06-2021.pdf

Chen, G., Gueta, K., & Ronel, N. (2020). Does self-change occur among severely dependent substance users?. *Journal of Psychoactive Drugs*, 52(4), 357-365.

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02791072.2020.1767832?journalCode=ujpd20>

Chen, G., & Gueta, K. (2020). Sense of coherence as a recovery capital in recovery from substance use disorders. *Journal of Addictive Diseases*, 38(4), 529-539. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32705944/>

Chen, G., Gueta, K., & Ronel, N. (2021). A mixed-methods study of self-change among severely substance-dependent Israelis: Does gender make a difference?. *Addiction Research & Theory*, 29(1), 36-46.

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/16066359.2020.1724971?journalCode=iart20>

Gavriel-Fried, B. (2018). The crucial role of recovery capital in individuals with a gambling disorder. *Journal of Behavioral Addictions*, 7(3), 792-799. <https://akjournals.com/view/journals/2006/7/3/article-p792.xml>

Gavriel-Fried, B., & Lev-El, N. (2020). Mapping and conceptualizing recovery capital of recovered gamblers. *American Journal of Orthopsychiatry*, 90(1), 22. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30589345/>

Gavriel-Fried, B., Lev-El, N., & Kraus, S. W. (2022). The holistic recovery capital in gambling disorder index: A pilot study. *Journal of Behavioral Addictions*, 11(2), 600-606.

<https://akjournals.com/view/journals/2006/11/2/article-p600.xml>

Gueta, K., & Chen, G. (2021). "You have to start normalizing": Identity construction among self-changers and treatment changers in the context of drug use normalization. *Social Science & Medicine*, 275, 113828.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S027795362100160X>

Gueta, K., Chen, G., & Ronel, N. (2021). Maintenance of long-term recovery from substance use: A mixed methods study of self-and treatment-changers. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 28(5), 511-522.

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09687637.2020.1800592>

Efrati, Y., Gerber, Z., & Tolmacz, R. (2019). The Relation of Intra-Psychic and Relational Aspects of the Self to Compulsive Sexual Behavior. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 45(7), 618-631.

<https://doi.org/10.1080/0092623X.2019.1599092>.

Itzhaki-Braun, Y., & Gavriel-Fried, B. (2022). "They didn't have any idea what drugs were": Pathways to substance use disorders among ultraorthodox Jewish males. *International Journal of Drug Policy*, 109, 103851.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0955395922002675>

Kermel-Schiffman, I., & Gavriel-Fried, B. (2022). Aging successfully, but still vulnerable: Late life experiences of older adults who have recovered from alcohol use disorder. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 37(9), 1-9. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/gps.5807>

Segin-Chassid, M. (2021). *Using drugs while maintaining normative functioning: User typology and risk assessment and management* [Doctoral dissertation, Bar-Ilan University].

<https://biu.primo.exlibrisgroup.com/discovery/fulldisplay>

Shabi, A. (2021). *The impact of a therapeutic intervention program on the wellbeing and attachment patterns of addicts* [Doctoral dissertation, Universitaatea Alexander Ioan Cuza din Iasi].

Somer, E., Abu-Raya, H. M., & Nsairy Simaan, Z. (2019). Maladaptive daydreaming among recovering substance use disorder patients: Prevalence and mediation of the relationship between childhood trauma and dissociation. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 17, 206-216.

<https://link.springer.com/article/10.1007/s11469-018-0011-9>

Zilberman, N. (2018). *Who becomes addicted, and to what? Personality, demographic, and neural factors of different types of addictions*. [Doctoral dissertation, Bar-Ilan University, Department of Psychology, Bar-Ilan University]. https://biu.primo.exlibrisgroup.com/discovery/fulldisplay?vid=972BIU_INST:BIThe&docid=alma990026103180205776&lang=en&context=L&adaptor=Local%20Search%20Engine